TEXTE COMENTATE

Lyceum

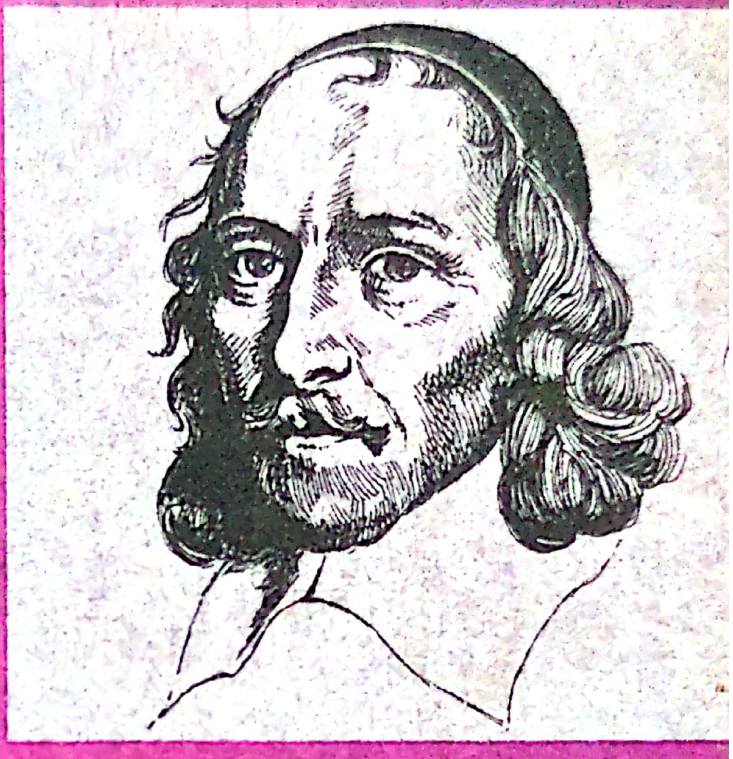

În românește
de
ST. O. IOSIF

Ediție
îngrijită
de
MICAELA
SLĂVESCU

CORNEILLE

Cidul

EDITURA ALBATROS

TEXTE COMENTATE

Lyceum

EDITURA ALBATROS

CORNEILLE

Cidul

În românește
de
ȘT. O. IOSIF

Ediție
îngrijită și prefață
de
MICAELA SLĂVESCU

Scanned with OKEN Scanner

TABEL BIOBIBLIOGRAFIC[1]

1606, iunie, 6 Se naște la Rouen, pe strada de la Pie, lîngă Piața Veche, PIERRE CORNEILLE, fiul întîi născut al lui Pierre Corneille, maestru al apelor și pădurilor din vicontatul Rouenului, și al Marthei Le Pesant (sau Lepesant), fiica unui avocat din același oraș.

1609 Se naște Marie Corneille, viitoarea d-nă Ballan (1634), sora mai mică a lui Pierre. Veselă și spirituală, pare a fi servit de model pentru cîteva din personajele feminine din comediile fratelui mai mare *(Mélite, La Veuve, La Place royale)*, poate chiar pentru Camille din *Horace*.

1610 *Regele Henric al IV-lea moare asasinat. Îi urmează la tron Ludovic al XIII-lea, minor. Maria de Medicis, mama lui, este proclamată regentă a Franței.*

1611, iulie Se naște Antoine († 1657), fratele mai mic al lui Pierre, care va îmbrățișa cinul ecleziastic.

---

[1]Datele reprezentării și publicării pieselor, asupra exactității cărora există încă multe îndoieli, sînt cele stabilite de Charles Marty-Laveaux în ediția în 12 volume a operelor lui Corneille îngrijită de el, Paris, Hachette, 1922.

Scanned with OKEN Scanner

1615—1622 Pierre urmează învățămîntul iezuiților din Rouen. Deprinde limba latină la perfecție și este crescut în cultul voinței și al liberului-arbitru.

1621 *Se naște la Château-Thierry, în Champagne, fabulistul Jean de La Fontaine († 1695).*

1622—1624 Studii de drept. Pierre Corneille depune la 18 iunie 1624 jurămîntul de avocat stagiar la Parlamentul din Rouen. Timp de patru ani va încerca să pătrundă tainele procedurii, lăsîndu-se însă atras din ce în ce mai mult de literatură și de arta versurilor.

1622 *Se naște la Paris Jean-Baptiste Poquelin, viitorul autor de comedii cunoscut sub numele de Molière († 1673).*

aug. Se naște Marthe, sora mai mică a lui Corneille. Se va căsători cu Dl. Le Bovyer de Fontenelle și va fi mama marelui Bernard Le Bouvier de Fontenelle (1657—1757), autorul, printre altele, al unei lucrări importante despre unchiul său, *Vie de M. Corneille avec l'histoire du théâtre français jusqu'à lui*, începută în 1685, publicată în 1742.

1623 *Se naște filozoful și matematicianul Blaise Pascal († 1662), care a descoperit și formulat legile presiunii atmosferice și ale echilibrului lichidelor; autorul unor vestite* Pensées.

1624 *Cardinalul de Richelieu (1585—1642) este numit prim-ministru; devine adevăratul stăpîn al Franței.*

1625, aug. Se naște Thomas Corneille († 1709), fratele mai mic al lui Pierre. Devine și el autor dramatic, cultivă genul romanesc-eroic și obține în timpul vieții succese răsunătoare (de pildă în 1656, cu tragedia *Timocrate*), fiind însă cu totul dat uitării de posteritate.

Premiera comediei *Mélite;* data este controversată, criticii preferînd-o pe cea de 1629. S-ar părea, totuși, că piesa este anterioară anului 1623, cînd poetul Alexandru Hardy (1570—1632) publică o scriere polemică împotriva „acestor lepădături ale baroului care-și închipuie că avocați proști pot deveni poeți buni".

1628 Tatăl lui Corneille cumpără la Rouen două funcții modeste pentru fiul său mai mare: cea de avocat al regelui pe lîngă sediul apelor și pădurilor și cea de avocat al regelui pe lîngă amiralitatea Franței. Timp de 22 de ani Pierre se va achita scrupulos de îndatoririle ce-i revin în această dublă calitate.

1629, iunie Se naște Madeleine († 1635), sora cea mai mică a lui Pierre.

Premiera piesei Mélite(?).

1630 Este reprezentată *Clitandre,* tragi-comedie inspirată, poate, din evenimente contemporane: procesul mareșalului de Marillac, nobil revoltat împotriva absolutismului lui Richelieu.

1632 Corneille publică piesa *Clitandre.* Volumul conține de asemeni o culegere de versuri din tinerețe: *Mélanges poétiques.*

Scanned with OKEN Scanner

1633 Este reprezentată comedia *La Veuve*.

1634 Sînt reprezentate comediile *La Galerie du Palais* și *La Suivante*. Corneille frecventează cercurile mondene și saloanele prețioaselor.

1634—1635 *Înființarea Academiei franceze.*

1635 Sînt reprezentate comedia *La Place royale* și tragedia *Médée*. Cardinalul de Richelieu, hotărît să ocrotească dar și să supravegheze îndeaproape pe scriitorii vremii sale, îi acordă lui Pierre Corneille, din veniturile proprii, o pensie anuală de 1.500 livre (pe care acesta o va încasa pînă în 1642, la moartea lui Richelieu); îl „invită" să facă parte din grupul celor cinci autori care urmau să redacteze, sub îndrumarea lui, comedii a căror intrigă, amănunțit defalcată pe scene, era inventată de el. Corneille, obligat să accepte, pare a fi colaborat în aceste condiții la piesele *Comédie des Tuileries*, jucată la 4 martie 1638, și *L'Aveugle de Smyrne*, reprezentată în 1637. Devine un autor cu reputație, binecunoscut în lumea teatrelor și în cercurile prețioase.

1636 Este reprezentată comedia *L'Illusion comique*; Corneille creează aci personajul Matamore, tip de căpitan fanfaron și fricos, care însă, în chip ciudat, îl prefigurează parodic și burlesc pe Rodrigo.

dec. Reprezentarea *Cid*-ului, succes fără seamăn în istoria teatrului francez.

Scanned with OKEN Scanner

Se naşte Nicolas Boileau-Despréaux († 1711), teoreticianul clasicismului, autorul unor Satire *şi al unei celebre* Arte poetice *(1674).*

1637 Ludovic al XIII-lea îi conferă lui P. Corneille-tatăl un titlu nobiliar. Începe polemica din jurul *Cid*-ului (al cărui text apare la Paris în volum la 21 ianuarie, fiind tradus în limba engleză şi publicat la Londra în decembrie), sfîrşită în octombrie al aceluiaşi an, din ordinul Cardinalului (v. *Cuvîntul înainte).*

René Descartes (1596—1650) publică la Haga celebrul său Discours de la Méthode, *lucrarea fundamentală a filozofiei raţionaliste franceze.*

1638, sept. 5 *Se naşte viitorul Regè-Soare, Ludovic al XIV-lea († 1715).*

1639 Moare bătrînul Corneille-tatăl. Pierre, devenit şeful familiei, urmează să se îngrijească, în calitatea sa de fiu şi frate mai mare, de mama lui şi de cei doi fraţi minori: Marthe (16 ani) şi Thomas (14 ani). Scrie tragedia *Horace* căreia îi dă citire, înainte de reprezentaţie, în casa prietenului său, scriitorul Boisrobert. Sfîrşitul piesei întîmpină vii critici, între altele din partea lui Chapelain şi a abatelui d'Aubignac (v. *Tabloul cronologic),* dar Corneille refuză să-l modifice.

Se naşte dramaturgul Jean Racine († 1699), rivalul mai tînăr al lui Corneille.

1640, martie 9 Tragedia romană *Horace* este reprezentată în faţa lui Richelieu, apoi pe scena teatru-

lui *du Marais* (succes sau eșec? părerile sînt împărțite). Este reprezentată ulterior tragedia *Cinna* și, poate, *Polyeucte* (pentru aceasta din urmă unii eruditi indică începutul anului 1643).

1641 Este reprezentată tragedia *La Mort de Pompée*. Corneille se însoară cu tînăra Marie de Lampérière, fiica unui înalt funcționar din orașul Gisors (Normandia).

1642, ian. 10 dec. Se naște fiica sa, Marie. Este reprezentată comedia *Le Menteur*. [Corneille este solicitat printr-o lungă epistolă în limba latină, datată din 12 decembrie, de Claude Sarrau, consilier la Parlamentul din Paris, să proslăvească memoria cardinalului de Richelieu, mort cu opt zile mai înainte. Corneille refuză:

Vorbească-se bine sau rău
De răposatul Cardinal,
Nici proza-mi, nici versurile
Nimic nu vor grăi.
Mi-a făcut prea mult bine
Pentru a-l vorbi de rău,
Mi-a făcut prea mult rău
Pentru a-l vorbi de bine.

1643 *Moare regele Ludovic al XIII-lea. Îi urmează la tron Ludovic al XIV-lea, minor, sub regența mamei lui, Ana de Austria.*

Este reprezentată *La Suite du Menteur*.

sept. 7 Cardinalul Mazarin, noul prim-ministru, succesorul lui Richelieu, îi acordă lui Corneille o pensie anuală de 1.000 de livre.

Scanned with OKEN Scanner

1644, aug. 12 Se prezintă la Academia franceză spre a fi ales membru; este respins. Este reprezentată tragedia *Rodogune*.

oct. Publică culegerea de piese *Oeuvres de Corneille, I-re partie*, cu portretul său de Michel Lasne, care cuprinde cele opt piese anterioare *Cid*-ului.

1645 Este reprezentată, fără mare succes, tragedia *Théodore*. I se cere lui Corneille să rimeze legendele gravurilor executate de graficianul Valdor și reprezentînd faptele măreţe ale regelui decedat, Ludovic al XIII-lea, din culegerea festiv-comemorativă: *Les Triomphes de Louis le Juste* (ce va apărea de-abia în 1649).

Se naşte moralistul Jean de La Bruyére († 1696), autorul celebrelor Caractere *(1688).*

1646 Se naşte al doilea fiu al soţilor Corneille, François (?), care va muri prin 1674.

nov. 21 Corneille se prezintă pentru a doua oară la Academia franceză și este din nou respins.

1647, ian. Este reprezentată tragedia *Héraclius*.

Corneille este ales membru al Academiei franceze, în locul poetului Maynard.

1648 Publică al doilea volum de opere: *Oeuvres de Pierre Corneille, tome II*, care cuprinde tragi-comedia *Le Cid* și următoarele șase piese, precedate de un *Avertissement* — luare în discuţie teoretică a structurii tragediilor sale. Corneille se arată a fi din ce în ce mai pre-

Scanned with OKEN Scanner

ocupat de respectarea canoanelor clasice și dornic de a se supune opiniei criticilor literari oficiali.

Se încheie pacea din Westfalia care pune capăt Războiului de treizeci de ani, în folosul Franței și în defavoarea Austriei.

1648, aug.—1649 martie *Fronda parlamentară, răzvrătire a Parlamentului împotriva guvernării lui Mazarin și a impozitelor impuse de acesta.*

1649 Are loc „războiul sonetelor" care împarte lumea prețioasă și mondenă în două tabere: partizanii sonetului către Job scris de Vincent Voiture (1597—1648) și cei ai sonetului către Uranie, scris de Isaac de Benserade (1613—1691). Chemat să-și spună părerea, să formuleze un verdict, Corneille răspunde ca un adevărat normand, prin versuri spirituale lăudînd deopotrivă ambele poezii și curmînd astfel cearta.

1649, oct.—1653, sept. *Fronda principilor, organizată și condusă de prințul de Condé împotriva guvernării autoritare a lui Mazarin.*

1650 Sînt reprezentate tragedia *Andromède* și comedia eroică *Don Sanche d'Aragon*. Fratele mai mic al lui Pierre Corneille, Thomas, se căsătorește cu Marguerite de Lampérière, sora mezină a soției lui Pierre. Cele două familii vor trăi într-o strînsă vecinătate și în mare armonie. Se naște Marguerite, al patrulea copil al soților Pierre Corneille. Corneille este numit

de Mazarin procuror al Statelor din Normandia, funcție devenită vacantă în urma destituirii lui Baudry, devotat ducelui de Longueville, unul dintre șefii Frondei principilor. Pentru a face față noilor sale obligații, Corneille vinde cele două funcții pe care i le cumpărase tatăl său în 1623 — și care constituiau sursa principală a veniturilor sale.

1651 Este reprezentată tragedia *Nicomède*, a „eroului prizonier", în care opinia publică vede o aluzie defavorabilă la arestarea în 1650, din ordinul lui Mazarin, a principilor răzvrătiți în cadrul Frondei, Condé, Conti și Longueville. Aceștia sînt eliberați (martie 1651) și odată cu ei, Baudry, care-și reia în primire funcția de procuror încredințată vremelnic lui Corneille. Acesta se vede astfel lipsit de veniturile care-i asigurau traiul (precum și de pensia anuală pe care Mazarin i-o acordase în 1643 și pe care i-o retrage în urma reprezentării lui *Nicomède*). Situația lui financiară nu se va restabili niciodată complet după această dublă lovitură.

1652 Este reprezentată tragedia *Pertharite:* eșec ce-l determină pe Corneille să se retragă din lumea teatrului. Se consacră traducerii în versuri franceze a lucrării pioase *Imitatio Christi*, a cărei publicare parțială este bine primită de public. Se naște Charles, al cincilea copil al soților Pierre Corneille.

1653 Publică în culegerea *Recueil de Sercy* poemul *La Poésie à la Peinture*, scris cu ocazia înființării Academiei de Pictură, în care deplînge

soarta poeților care nu mai găsesc meceni generoși care să-i subvenționeze, stimulînd astfel dezvoltarea literelor. Paul Pellisson (1624—1693) publică lucrarea consacrată *Istoriei Academiei franceze* în care face aluzii străvezii la persecuțiile suferite de Corneille din partea lui Richelieu, cu ocazia reprezentării *Cid*-ului. Corneille nu protestează.

1654 Publică ultima parte a traducerii din *Imitatio Christi* cu rezultate bănești apreciabile.

1655 Se naște Madeleine (+ 1738), al șaselea copil al soților Corneille; îi va îngriji la bătrînețe și se va călugări în 1718.

1656 Moare socrul fraților Pierre și Thomas Corneille Mathieu de Lampérière, lăsîndu-le o moștenire apreciabilă pe care, însă, o vor păstra în indiviziune pînă la moartea lui Pierre, atît de mare fiind prietenia și încrederea dintre cei doi frați. Pierre Corneille publică o ediție de lux a traducerii după *Imitatio Christi* și pare a lucra la o tragedie, viitoarea *Toison d'Or*. Se naște Thomas, al șaptelea și ultimul copil al soților Corneille.

Premiera tragediei Timocrate de Thomas Corneille pe scena teatrului du Marais: succes răsunător.

1657 Este reprezentată *La Mort de l'Empereur Commode*, tragedie de Thomas Corneille: mare succes. Abatele d'Aubignac își publică însfîrșit lucrarea teoretică despre teatru, îndelung gîndită și lucrată: *Pratique du Théâtre*. Cu

acest prilej Corneille se hotărăște să întocmească și el o expunere-profesiune de credință a ideilor sale despre teatru, concepînd-o sub forma a trei *Discursuri* (pe care le va desăvîrși și publica în 1660).

1658 Frații Corneille sînt introduși de Pellisson în anturajul bogatului Fouquet, ministru de finanțe și mecena generos, care-i propune lui Pierre să scrie o nouă tragedie pe vechea temă a lui Oedipe. Paralel cu reluarea activității sale de dramaturg Corneille frecventează cercurile prețioase, înnoadă o idilă platonică cu frumoasa actriță Marquise du Parc (din trupa lui Molière), leagă prietenie și intră în corespondență cu abatele de Pure, autorul lucrării *La Précieuse* (1658), sumă admirativă a tuturor ridicolelor prețiozității de care Molière își va bate joc un an mai tîrziu.

1659, ian. 24 Este reprezentată pe scena teatrului de la *Hôtel de Bourgogne* tragedia *Oedipe* care a cunoscut un succes răsunător, analog cu cel repurtat de *Cid*.

nov. 7 *Se încheie cu Spania pacea de la Pirinei, care deschide perioada triumfală a domniei lui Ludovic al XIV-lea.*

nov. 18 *Este reprezentată comedia* Les Précieuses ridicules *de Molière.*

1660 Este reprezentată tragedia *La Toison d'Or*, întîi în Normandia în castelul de la Neubourg a marchizului de Sourdéac (noiembrie), apoi la Paris (februarie 1660), pe scena teatrului du Marais.

Scanned with OKEN Scanner

oct. Iese de sub tipar o nouă ediție în trei volume a *Teatrului* lui Corneille, „revăzută și îmbunătățită de autor"; fiecare volum este precedat, în chip de prefață, de un *Discurs* asupra artei dramatice: *Discours de l'utilité et des parties du poème dramatique, Discours de la tragédie et des moyens de la traiter selon le vraisemblable ou le nécessaire, Discours des trois unités d'action, de jour et de lieu.* Fiecare piesă este, la rîndul ei, precedată de un *Examen*, analiză critică a conținutului ei și a realizării ei artistice.

1661, martie 9 *Moare cardinalul Jules de Mazarin. Începe domnia personală absolută a regelui Ludovic al XIV-lea.*

sept. 5 *Ministrul Fouquet, protectorul lui Corneille este arestat din ordinul regelui.*

sept. 13 Corneille își mărită fiica cea mai mare, Marie, cu un nobil normand, cavalerul Félix du Buat, senior de Boislecomte. După arestarea lui Fouquet își caută un nou protector, și-l găsește în persoana ducelui de Guise, Henri II de Lorraine.

1662, febr. 25 Este reprezentată tragedia *Sertorius*, mult admirată de marele general Turenne. Frații Corneille părăsesc Rouen-ul și casa părintească pentru a se stabili la Paris.

1663, ian. Este reprezentată tragedia *Sophonisbe* pe scena teatrului de la Hôtel de Bourgogne; se stîrnește, cu această ocazie, o vestită polemică literară, provocată de abatele d'Aubignac, jignit de aluziile răutăcioase la adresa lui din

ultimul paragraf al celui de al treilea *Discurs* asupra artei dramatice de Corneille. Această ceartă se suprapune celei care se iscă în jurul comediei *L'École des femmes* de Molière. Regele hotărăște să exercite și el un mecenat al scriitorilor și artiștilor: îi acordă lui Corneille, atunci în culmea gloriei, o pensie de 2.000 de livre anual.

1664 Este reprezentată tragedia *Othon* pe scena teatrului de la Hôtel de Bourgogne. Succesul este relativ. Corneille cumpără pentru cel mai mare fiu al său un brevet de ofițer de cavalerie.

Este reprezentată comedia Tartuffe *de Molière.*

1665 Corneille publică o nouă ediție a traducerii după *Imitatio Christi* precum și alte traduceri ale unor poeme latinești cu caracter religios. Moare fiul său cel mai mic, Charles, care părea a-i fi moștenit talentul.

Sînt reprezentate comedia Don Juan *de Molière și tragedia* Alexandre *de Racine, care cunoaște un succes ce-i neliniștește pe partizanii lui Corneille. Ducele de La Rochefoucauld (1613—1680) publică prima ediție a vestitelor sale* Maxime.

1666 Este reprezentată tragedia galantă *Agésilas:* eșec.

Este reprezentată comedia Le Misanthrope *de Molière.*

1667 Este reprezentată, fără succes apreciabil, tragedia *Attila*. Melancolia îl cuprinde pe bătrînul poet care nu se mai simte la unison

Scanned with OKEN Scanner

cu spiritul generației mai tinere. Cei doi fii mai mari ai lui, Pierre și François, participă la războiul de Devoluție, François este rănit la asediul orașului Douai. Corneille compune un lung poem laudativ în cinstea regelui victorios: *Les victoires du roi en 1667.*

1667—1668 *Războiul de Devoluție, sfîrșit prin pacea de la Aachen.*

1667, nov. *Este reprezentată tragedia* Andromaque *de Racine, care consacră faima acestuia; celebritatea rivalului mai tînăr va întuneca, de la această dată, bătrînețea lui Corneille.*

1668 Fiica lui Corneille, Marguerite, se călugărește la Rouen.

dec. 16 Ginerele său, cavalerul Boislecomte, moare în Creta, la asediul cetății Candia; lasă un fiu, Gilles.

Este reprezentată comedia L'Avare *de Molière. La Fontaine își publică prima culegere de* Fabule.

1669 Cu ocazia publicării de către umanistul J. de Santeul a unui poem în limba latină, apărare a fabulei în poezie, pe care-l traduce în limba franceză, Corneille ia poziție, în cadrul *Polemicii dintre antici și moderni,* în favoarea anticilor. Publică traduceri în versuri franceze ale unor scrieri religioase.

Este reprezentată tragedia Britannicus *de J. Racine, la premiera căreia, spune dramaturgul Boursault, Corneille asistă „singur într-o lojă".*

Scanned with OKEN Scanner

1670 Este reprezentată tragedia *Tite et Bérénice*, scrisă în cadrul unei „întreceri" cu J. Racine (*Bérénice*, 1670) imaginată, pare-se, de Henriette de Anglia, soția lui Philippe de Orléans, fratele regelui Ludovic al XIV-lea. Izbînda este de partea lui Racine.

Sînt reprezentate tragedia Bérénice *de J. Racine și comedia* Le Bourgeois gentilhomme *de Molière.*

1671 Colaborează cu Molière și Quinault la întocmirea libretului comediei-balet *Psyché* (muzica: J.-B. Lulli) reprezentată la 16 ianuarie în sala palatului de la Tuileries.

1672, nov. 25 Este reprezentată fără succes *Pulchérie*, comedie eroică. Reprezentația fusese totuși precedată de cîteva lecturi în public (la ducele de La Rochefoucauld, la cardinalul de Retz), care suscitaseră numeroase aplauze. În același an (ianuarie) scriitorul Donneau de Visé, mare admirator al lui Corneille întemeiază revista *Le Mercure galant*, care devine organul de luptă al partizanilor bătrînului poet împotriva lui Racine. Astfel primul număr (9 ianuarie) ia în derîdere artificialul personajelor turce din tragedia *Bajazet* de Racine, reprezentată cu patru zile înainte.

1672 *Sînt reprezentate tragedia* Bajazet *de J. Racine și comedia* Les Femmes savantes *de Molière.*

1672—1678 *Războiul din Olanda și campania din Alsacia, ce se încheie prin pacea de la Nimègue (1678), favorabilă Franței: Ludovic al XIV-lea ocupă cîteva orașe din Franche-Comtè și Cambrésis, devenind și arbitrul Europei.*

Scanned with OKEN Scanner

1673 Marguerite Corneille, văduva cavalerului Boislecomte, se căsătorește cu Jacques de Farcy, trezorier al Franței la Argentan. Va avea patru fete; una din ele va fi bunica Charlottei Corday, care-l va înjunghia pe Jean-Paul Marat (1793).

1673 *Primirea lui Racine la Academia franceză; premiera tragediei* Mithridate *la teatrul de la Hôtel de Bourgogne și a comediei* Le Malade imaginaire *de Molière; moartea lui Molière.*

1674 Este reprezentată ultima tragedie scrisă de Corneille: *Suréna*. Eșecul ei îl determină pe dramaturg să renunțe, de astădată definitiv, la teatru. Locotenentul de cavalerie François Corneille, cel de-al doilea fiu al poetului, moare apărînd, cu regimentul său, orașul Grave (Olanda).

Este publicată Arta poetică *a lui Boileau, și reprezentată tragedia* Iphigénie *de Racine, primită cu deosebit entuziasm.*

1675 Sînt reprezentate la Versailles, din ordinul regelui, două piese de Racine, două de Molière, dar patru de Corneille.

1676 În calitatea sa de poet oficial, Corneille publică versuri de laudă la adresa regelui. Întors victorios din Flandra, Ludovic al XIV-lea ordonă reprezentarea consecutivă la Versailles, a șase tragedii ale bătrînului poet *(Cinna, Pompée, Horace, Sertorius, Oedipe, Rodogune)* care-i răspunde cu versuri emoționante prin

bucuria pe care o resimte în fața acestei recunoașteri și prețuiri oficiale.

1677 Corneille trimite regelui versuri omagiale cu ocazia unei campanii victorioase: *Sur les victoires du roi en l'année 1677;* visează să scrie din nou pentru scenă.

Este reprezentată tragedia Phèdre *de J. Racine întîmpinată de o cabală stîrnită de partizanii scriitorului normand Pradon (și el autorul unei* Phèdre et Hyppolite) *în frunte cu ducesa de Bouillon, la care Corneille nu pare a fi participat.*

1678 În cadrul ședinței de recepție a lui Colbert la Academia franceză, Corneille dă citire unui poem proslăvind pacea de la Nimègue, de curînd încheiată, *Au roi sur la paix de 1678.*

La Fontaine publică a doua culegere de Fabule *(cărțile VII—XI)*

1680 Fiul mai mic al lui Corneille, Thomas, este numit abate de Aiguevive, fiind astfel căpătuit spre satisfacția tatălui său. Cu ocazia căsătoriei Delfinului Franței Corneille îi trimite tînărului prinț cîteva versuri omagiale — ultimele pe care le scrie.

1682 Publică o ultimă ediție a teatrului său, revizuită și îmbunătățită. Regele poruncește să-i fie restituită pensia acordată în 1663, a cărei plată fusese întreruptă din 1675. Reluarea triumfală, pe scena teatrului Hôtel de Bourgogne a tragediei *Andromède* îi prilejuiește o ultimă și mare bucurie.

Scanned with OKEN Scanner

1683 Bolnav, slăbit, nu-și mai părăsește locuința decît pentru a participa la unele ședințe ale Academiei. Este îngrijit cu devotament și abnegație de fiica lui, Madeleine.

1684, oct. 2 Pierre Corneille moare, în vîrstă de 78 de ani, în locuința sa de pe strada d'Argenteuil (în actualul cartier al Operei); necrologul din *Le Mercure galant* este redactat de fratele său, Thomas.

Scanned with OKEN Scanner

CUVÎNT ÎNAINTE

Gîndesc de bună seamă că nu am vreun rival
Să-i fac o nedreptate, tratîndu-l de egal.
(P. Corneille, *Scuză lui Arist, 1637*)

Plăsmuire luminoasă, în care eroismul, virtutea și puritatea se împletesc într-o atmosferă de bărbătească dăruire și sacrificiu, *Cidul* a înfruntat victorios, de trei veacuri și mai bine, focurile rampei și coala de tipar, dobîndind, dincolo de granițe și timp, o unanimă prețuire. Operă totală, pornită din tradiție, înviind legendarul, folosind experiența înaintașilor, legată de actualitatea secolului său, dar nouă, originală, tînără, deschisă viitorului, totodată simbol și sumă, a stîrnit de la prima reprezentație vîlvă și interes, declanșînd aplauze furtunoase, polemici violente, uri neîmpăcate.

DATE ȘI ÎMPREJURĂRI

Prima reprezentație a *Cidului* (a cărei dată a fost mult controversată) a avut loc în decembrie 1636, pe scena teatrului du Marais[1], rivalul orgoliosului teatru de la Hôtel de Bourgogne

1 Trupa de la Marais, itinerantă pînă prin 1629, se stabilise la Paris în urma succesului *Melitei* lui Corneille (v. *Tabloul cronologic*), obținînd în martie 1634 o scenă permanentă pe strada Vieille-du-Temple. Reușise să se impună publicului grație repertoriului — de care Corneille nu era străin! — și a directorului ei, actorul Mondory primul interpret

Scanned with OKEN Scanner

a cărei trupă subvenționată de rege, părea că sfidează orice concurență. Succesul extraordinar[1] al piesei, care a fost jucată numai în cursul anului 1637 de trei ori la Curte și de două ori în palatul Cardinalului de Richelieu, în afara reprezentațiilor obișnuite de pe str. Vieille-du-Temple, se datora fără îndoială nu numai patetismului acțiunii și frumusețiii versurilor, dar și actualității ei stringente, a nonconformismului ei. Într-adevăr, Corneille acumulase „gafele": alesese un subiect spaniol, făcuse din dueluri pivoturile acțiunii, lovise în morala oficială și ignorase constrîngerile artistice patronate de Academia Franceză.

Alesese un subiect spaniol. Or, tocmai începuse al patrulea (și ultimul) episod (1635—1648) al Războiului de treizeci de ani (1618—1648) care încleștase sîngeros între ele întîi statele germane și Casa de Austria, apoi Danemarca, Suedia, Provinciile-Unite (Flandra, Olanda) și Spania; Richelieu, pînă atunci neutru, intervenise în conflict, și declarase război Spaniei (1635), înregistrînd la început cîteva eșecuri usturătoare: armatele franceze, sub conducerea marelui Condé fuseseră înfrînte la Dole; fortăreața Saint-Jean-de-Luz capitulase; spaniolii puseseră stăpînire pe cetățuia Corbie (15 august 1636) — pe care ce-i drept francezii o recuceriseră trei luni mai tîrziu.

---

al lui Rodrigo. Trupa de la Marais avea să fuzioneze în 1673, la moartea lui Molière, cu trupa acestuia, apoi, în 1680, cu rivalii de la Hôtel de Bourgogne, formînd la acea dată Comedia franceză.

1 V. printre altele mărturiile lui Pellisson, Boileau și Mondory, în *Referințe critice* și *Tabloul cronologic*.

Opinia publică era împărțită: unii, partizani ai cardinalului, susțineau cauza războiului, alții doreau pacea; iar printre aceștia din urmă se număra regina Ana de Austria, de obîrșie spaniolă. Să se fi numărat și Corneille printre aceștia? sau alesese un subiect spaniol pur și simplu din dorința atît de des afirmată de el, de a fi pe placul publicului, pe atunci amator de „spaniolism"?

Făcuse din dueluri pivoturile piesei. Or, Ludovic al XIII-lea publicase în 1626, din îndemnul Cardinalului, un Edict prin care le interzicea, pedepsindu-le cu moartea: duelurile costau viața a prea mulți tineri nobili, ofițeri sau viitori ofițeri în oastea regală ca să mai poată fi îngăduite (statisticile înregistraseră în urma lor între 1600 și 1609 peste patru mii de decese). Edictul fusese aplicat întocmai: contele de Bouteville, din ilustra familie de Montmorency, care-l sfidase a doua zi după promulgare, bătîndu-se în văzul tuturor, în plină Piață Regală, plătise cu viața această aroganță. Iar Corneille introduce senin nu unul, ci *trei* dueluri în piesa sa: primul între conte și don Diego, nematerializat din cauza bătrîneții celui de-al doilea, dar virtual, al doilea între Rodrigo și conte, în care *moare* un om, un mare căpitan, „onoarea și sprijinul Castiliei"; al treilea, însfîrșit, un duel judiciar, făptuit cu însăși aprobarea (reticentă, ce-i drept) a regelui. Mai mult încă, aceste dueluri sînt expresia unei aroganțe nobiliare anti-absolutiste împotriva căreia Richelieu nu înceta să lupte: în 1626, de pildă, urzise decapitarea contelui de Chalais, favorit al regelui, acuzat de conspirație; în 1636 ordonă arestarea lui

La Rivière, favoritul lui Gaston d'Orléans, fratele regelui, silit și el să se ascundă la Blois; în 1642 va pune la cale executarea marchizului de Cinq-Mars și a prietenului acestuia, de Thou[1]. Conflictul don Gormas/don Diego, nobil independent, răzvrătit/nobil curtezan, supus autorității regale, inițiativa salvatoare a lui Rodrigo, pornind doar cu „clienții" (= vasalii) lui în apărarea țării sale, fără încuviințarea regelui, și poziția diplomată și moderată a acestuia din urmă, domnind fără prim-ministru, blînd și îngăduitor cu toți nobilii din jurul său, să fi însemnat oare din partea lui Corneille o luare de poziții? În orice caz, fără a-l blama *aparent* pe cardinal, Corneille își cîștigase sufragiile și inimile revoltate ale celor de obîrșie înaltă.

Ignorase constrîngerile artistice. Acestea abia se înfiripaseră și căutau să se impună, după exemplul și în spiritul scriitorilor antici, Aristotel și Horațiu. Erau însă apărate cu strășnicie de Academia franceză, statutar întemeiată în 1634—1635 sub oblăduirea cardinalului de Richelieu, dornic să supună și literele jurisdicției sale absolute.

POLEMICA „CIDULUI"

Succesul *Cidului*—ca orice succes prea mare!—stîrni împotriva autorului un val de mînie geloasă din partea confraților săi (un Mairet[2],

1 V. romanul lui A. de Vigny, *Cinq-Mars*.

2 Șase stanțe în septembrie 1637, sub pseudonimul Don Balthazar de la Verdad. Reproducem, în *tabloul cronologic*, sub numele lui Mairet, ultimele patru versuri.

Scanned with OKEN Scanner

un Scudéry[1] de pildă), materializat între ianuarie 1637 și decembrie 1638 prin circa zece scrieri polemice, violente și defăimătoare, cărora Corneille le răspunse cu neîndemînatec orgoliu[2], iar partizanii lui, printre care opinia publică[3], cu ironie apăsată.

Scudéry îl invită atunci, cu insolență, pe Corneille, să se supună judecării Academiei franceze, care însă nu ar fi avut căderea să se exprime dacă Corneille nu i-ar fi cerut, de bună voie, să o facă. Ca să-l determine la acest act

---

1 *Observations sur le Cid*, 1637; v. fragmente la *Referințe critice*.

2 În *Scuză lui Arist*, 1637, din care reproducem aci un fragment:

Prețul mi-l știu și-i cred pe cei ce mi-l cuvîntă.
Ca să m-admire lumea, ligi nu alcătuiesc;
Puțini sînt pentru mine și nici nu îi stîrnesc;
Iar rîvna-mi nițel vuiet dacă pricinuiește
Din loc în loc să-i cate, nici nu catadicsește.
Fără proptele munca-mi pătrunde în teatru;
Cînd unul o defaimă, un altu-i idolatru,
Și fără ca amicii să facă vreo corvoadă,
Acolo smulg aplauze, și nu doară odată;
Acolo, de succesul pe merit, bucuros,
Cu vorbe mari pe nimeni nu îl întorc pe dos.
Scriu pentru toți desculții și pentru cei cu pinteni,
Părtaș îmi este ghiersul pretutindeni;
Că mîndră este foarte, mi-e pana prețuită.
Ci doar de mine singur mi-e faima zămislită.
Gîndesc de bună seamă că nu am vreun rival
Să-i fac o nedreptate, tratîndu-l de egal.

3 Concretizată în versurile lui Boileau: *În van un ministru...* (v. *Referințe critice*).

de supunere, Richelieu intervine în ascuns: îl trimite pe Boisrobert — firește ca reprezentant al Academiei și nu ca al său personal — la Corneille, cu misiunea de a-l convinge să ceară un verdict oficial. Șiretul normand nu se lasă înșelat. Înțelege că în spatele lui Boisrobert se profilează umbra cardinalului. Totuși acceptă, cu atît mai mult cu cît Richelieu îi atribuise o pensie anuală de 1.500 de livre din caseta lui personală, și că tatăl lui, bătrînul Pierre Corneille, fusese înnobilat din porunca regelui.

Academicienii se adună, dezbat problema și îl deleagă pe poetul Jean Chapelain (1595—1674) să le redacteze verdictul, intitulat: *Sentiments de l'Académie française sur le Cid (Părerile Academiei Franceze asupra Cidului)*, un verdict care, încercînd să împace părerile personale, binevoitoare, ale academicienilor cu cele ale opiniei publice și cu cele impuse de cardinal, nemulțumește pe toată lumea: pe Richelieu, pe Corneille, și pe marele public, — ca să nu mai vorbim de posteritate! (v. două fragmente la *Referințe critice)*. Acestor *Păreri* le răspunde, în decembrie 1637, prozatorul Le Guez de Balzac, și el solicitat de Boisrobert. Răspunsul lui, lung, detailat și argumentat, cumpătat și spiritual, net potrivnic Academiei, îl îmbărbătează și-l bucură pe Corneille, mai jignit și întristat decît vroia să pară de toate acuzațiile aduse. Ulterior, Corneille va medita asupra *Părerilor* Academiei și va încerca să se supună gustului oficial, „clasicizîndu-și" tragediile, renunțînd tocmai la acele nuanțe baroce și romanești care conferă *Cid-ului* prospețimea și farmecul. Ceea ce îi

va permite lui Cezar Petrescu să vorbească despre *aspectele sterilizante* ale triumfului *Cidului* (v. *Referințe critice*).

SURSE ȘI IZVOARE

Cidul este o tragedie istorică avînd drept personaj principal pe vestitul Rodrigo (Ruy) Diaz de Bivar, supranumit *Cidul Campeador*, eroul național al Spaniei, vasalul regilor Castiliei Sancho I și Alfons al VI-lea, campionul luptei împotriva maurilor, cuceritorul Valencei, mort în 1099 în vîrstă de cincizeci și șase de ani. În jurul personalității sale se urziseră nenumărate legende: aventurile din tinerețe, căsătoria cu Ximena Diaz, fiica unui conte d'Oviedo pe care îl ucisese în luptă dreaptă, cuceririle și luptele sale, răzvrătirile de feudal indisciplinat, au format, în decursul anilor, un *Romancero* de o mare frumusețe — izvor de inspirație pentru numeroși scriitori spanioli și străini, pentru dramaturgul Guilhelm de Castro (1569—1631) printre alții, autorul *comediei* reprezentate în 1618, *Las Mocedades del Cid (Tinerețea Cidului)*.

CORNEILLE ȘI GUILHELM DE CASTRO

Piesă barocă, împărțită în trei „zile"[1], *Las Mocedades* îl plimbă pe spectator de la Burgos (capitala regelui Castiliei) în cîmpia învecinată a orașului, apoi în munții Oca, făcîndu-l să asiste la numeroase aventuri crunte (duelul cu

1 „Ziua", o serie de evenimente putînd să se desfășoare timp de mai multe zile sau chiar luni.

contele, bătălia cu maurii se petrec pe scenă), romanești (dragostea, destăinuită lui Rodrigo, a infantei), profetice (un lepros, ajutat de Rodrigo pe drumul ce duce spre mînăstirea Sfîntul-Iacob de Compostelle, vestit loc de pelerinaj și ispășire, îi prezice Cidului o glorie nemuritoare) și burlești (un păstor fricos asistă, ascuns într-un copac, la bătălia cu maurii și o povestește în stil bufon).

Corneille a urmat pas cu pas acțiunea propusă de scriitorul spaniol[1], dar departe de a fi imitat-o în chip servil, a simplificat-o, a adaptat-o și a transformat-o. A simplificat-o, căci exigențele canoanelor clasice (unitatea de loc, timp și acțiune) și carențele regizorale, de realizare a decorurilor, pe scenele franceze, i-o impuneau. Astfel au fost suprimate ceremonia înmînării insignelor de cavaler lui Rodrigo, scenele burlești cu păstorul friços, o lungă scenă între don Diego și cei trei fii ai săi, multe scene de luptă și discuții politice etc. A adaptat-o, conform regulii bunei-cuviințe, transformînd, de pildă, quiproquo-urile burlești în scene profund umane, atenuînd rolul jucat de infantă, schimbînd caracterul campionului lui Ximena (la Castro, un uriaș înfricoșător, Martin Gonzalès; nu apărea decît atunci cînd Ximena cere un campion, oricare

---

1 Doctrina clasică nu punea preț pe invenție, preconizînd, dimpotrivă, *imitarea* (scriitorilor antici) drept temei al poeticii sale. De aceea, nimănui, cu excepția răutăciosului Mairet, lipsit de alte argumente, nu i-a venit în gînd să-l blameze pe Corneille pentru faptul de a fi împrumutat subiectul piesei sale altui scriitor.

Scanned with OKEN Scanner

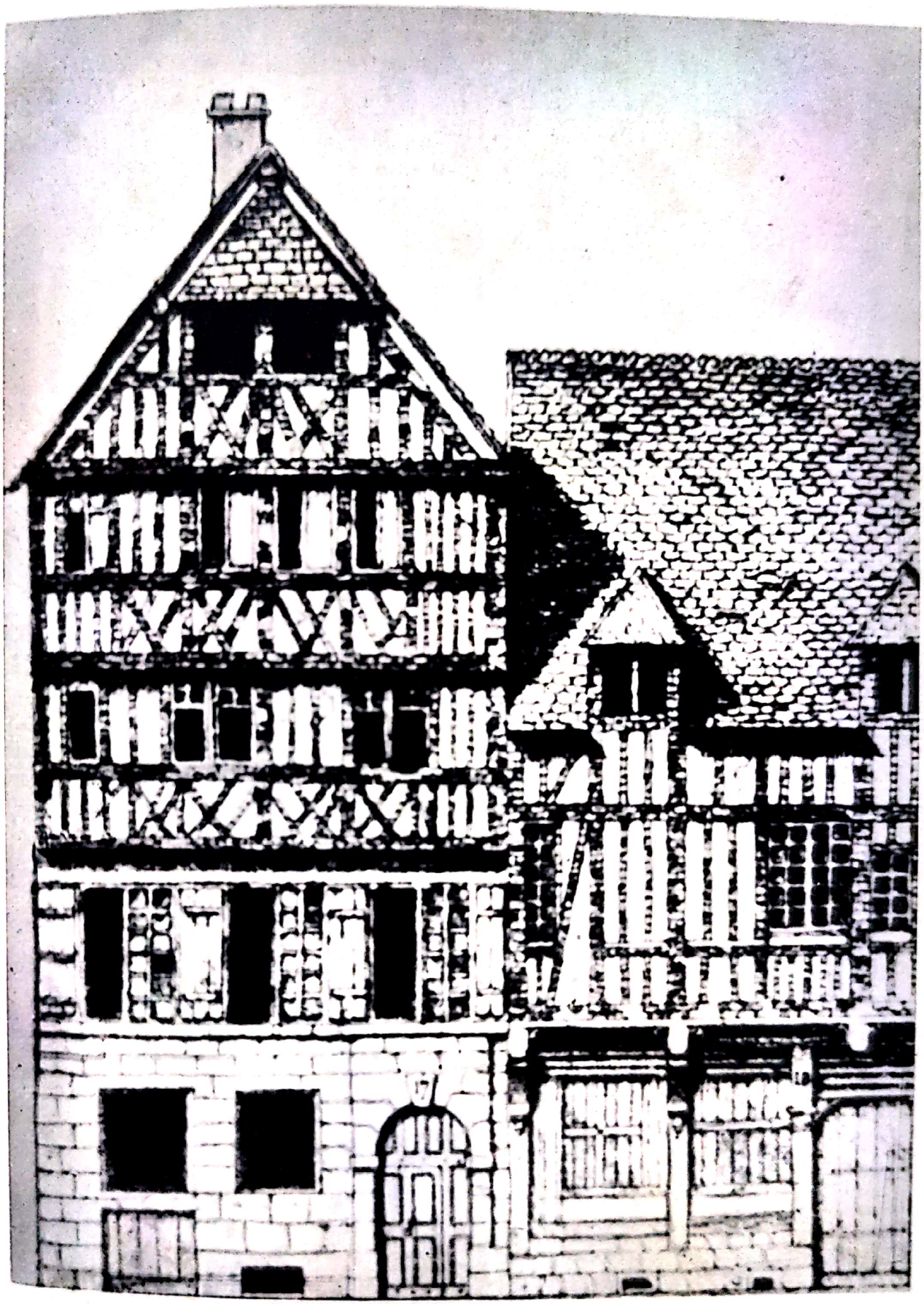

CASA PĂRINTEASCĂ DIN ROUEN

Scanned with OKEN Scanner

PIERRE CORNEILLE LA 57 DE ANI

Scanned with OKEN Scanner

ar fi, care, cîștigînd lupta, să-i cucerească în același timp persoana și averea; la Corneille un tînăr cavaler îndrăgostit, don Sancho, replică fidelă dar mult mai ștearsă, a lui Rodrigo). Exemplificăm cele afirmate, prin analiza comparată a trei scene:

a) Actul I, scena 5. În piesa lui Corneille don Diego îi adresează lui Rodrigo o singură întrebare: *Ai inimă?* cu valoare de insultă și provocare, menită să-i rănească orgoliul, să provoace o reacție emotivă puternică, să-l determine ulterior la răzbunare. În vechiul *Romancero* don Diego își punea la încercare pe cei trei fii ai săi, strîngîndu-i de braț; primii doi se miră, se tînguie, pun întrebări, numai Rodrigo reacționează violent, considerînd gestul tatălui drept o insultă și fiind, deci, singurul demn să asume răzbunarea și onoarea familiei. Ulterior frații lui nici nu mai sînt pomeniți în legendă, nedemni fiind de a deveni cavaleri. Don Diego îl supune pe Rodrigo în piesa lui Castro unei încercări similare celei din *Romancero:* îl mușcă de deget, încercare fizică ținînd loc de încercare morală. Publicul prețios, rafinat, din epoca lui Corneille, nu ar fi gustat, desigur, acest gest barbar și inestetic!

b) Actul II, scena 2 (a provocării). Comparația între realizarea lui Corneille și versiunea lui Guilhelm de Castro a fost făcută de Nicolae Iorga în defavoarea lui Corneille. Reproducem afirmațiile lui: „Discuția dintre fiul care, fără energica încercare din modelul spaniol, ia asupră-și răzbunarea — ceea ce nu era în datinele acestui timp — și conte e plină de cochetării pretențioase, care contrastează cu

Scanned with OKEN Scanner

spartana brevitate din original. Ceea ce trebuie, în intenția prelucrătorului francez, să fie asprime eroică e mai mult umflătură." Părerea lui Iorga ni se pare greșită. Marele istoric vorbește despre „spartana brevitate din original", deși în drama lui Castro scena provocării este stufoasă și încărcată, petrecîndu-se în văzul tuturor: seniori din anturajul regelui străbat piața; la fereastra casei sale, Ximena, îngrozită, își privește logodnicul apropiindu-se de tatăl ei; don Diego, cu ochii scăpărînd de furie, își îmbărbătează din pragul casei fiul, arătîndu-i obrazul pălmuit; infanta, și ea la fereastră, privește neștiutoare, întrerupînd avîntul lui Rodrigo, chemîndu-l la ea să-i spună cîteva dulcegării banale... Însfîrșit Rodrigo reușește să se apropie de conte, îl provoacă. Replicile se succed, repezi, jignitoare de o parte și de alta, *urmărite* și *comentate* de doi seniori consilieri ai regelui, Arias, ruda lui Don Diego și Peranzules, vărul contelui, de don Diego și de Ximena, care se aruncă chiar la picioarele lui Rodrigo ca să-l împiedice să lupte. Lupta se angajează pe scenă, în văzul tuturor și se sfîrșește în culise. Rodrigo trebuie apoi să țină piept slujitorilor contelui. Apare din nou pe scenă, luptînd, răspîndind spaima; tumultul este curmat de infantă, care impune liniște celor din jur, salutîndu-l cu admirație pe Rodrigo: „O! viteazule castilian!" În textul lui Corneille, se înfruntă numai două personaje. Atenția spectatorului este concentrată asupra duelului de cuvinte și a jocului sentimentelor. Orice accesoriu este eliminat, iar tocmai simplitatea acțiunii îi conferă caracterul tragic.

Scanned with OKEN Scanner

c) Actul V, scena 7. Guilhelm de Castro folosea o glumă de prost gust, pe care Corneille, din fericire, a eliminat-o: în piesa lui Castro un cavaler sosea anunțînd că un gentilom aducea capul lui Rodrigo. Ximena izbucnea în plîns. Rodrigo intra atunci, triumfător, și spunea: „Am împlinit dorința Ximenei; căci îi aduc capul lui Rodrigo, căci vin cu capul meu. Ea nu spusese dacă-l vroia viu sau tăiat."

TRAGEDIE SAU TRAGI-COMEDIE?

Vechea *comedie* spaniolă se caracteriza esențial prin împărțirea în „zile" și în numeroase tablouri, durată nedeterminată a acțiunii, juxtapunere de episoade, atmosferă romanescă și deznodămînt fericit. La începutul veacului al XVII-lea cîțiva dramaturgi francezi (A. Hardy, 1570—1632, și Mairet, 1604—1636) o adaptaseră gustului francez, creînd „tragi-comedii baroce", piese împărțite în cinci acte și mai multe tablouri, desfășurîndu-se pe o durată nedeterminată, urmărind o acțiune centrală și unul sau mai multe episoade secundare, învăluite într-o atmosferă romanescă, cu deznodămînt fericit. Încetul cu încetul se formează însă, în cadrul austerului clasicism francez canoane stricte, reguli rigide, împrumutate de la Aristotel și Horațiu, trecînd prin Scaliger și Jean de la Taille ce impun tragediei[1] împărțirea în cinci acte, respectarea

[1] Prin scrierile și profesiunile de credință ale lui Jean Chapelain și abatelui d'Aubignac (1604—1676), sintetizate în 1674 de Boileau în *Arta poetică*.

Scanned with OKEN Scanner

unității de acțiune, de loc și de timp (o zi = 24 de ore = suprapunerea cu durata reală a reprezentației, pentru a satisface verosimilul) — orientînd piesa spre tragedia-criză —, o atmosferă tragică, încordată, un deznodămînt tragic, respectarea verosimilului și a bunei-cuviințe.

Cidul nu este, deci, nici tragi-comedie barocă, nici pură tragedie clasică, ci o îmbinare între aceste două genuri, căci scopul dublu al lui Corneille fusese pe de o parte să placă publicului, pe de alta să-i mulțumească pe docții și rebarbativii discipoli ai anticilor. Într-adevăr, Corneille respectă împărțirea în acte dar nu renunță total la tablouri, acțiunea desfășurîndu-se ce-i drept la Sevilla (aparentă unitate de loc) dar în mai multe colțuri din acest oraș (două încăperi din palatul regelui: sala tronului și iatacul infantei; piața publică din fața palatului; casa lui don Gormas), grație unui decor simultan. Acțiunea nu este unică și simplă, ci dimpotrivă, dublă și complexă. Se desfășoară strict în douăzeci și patru de ore, dar grație artificiului utilizării timpului mort al nopții ce permite bătălia cu maurii. Atmosfera este tragică, încordată, dar de fapt fericit rezolvată încă de la sfîrșitul actului IV, cînd Rodrigo se pregătește pentru duelul cu don Sancho, și puternic nuanțată de romanesc. Buna-cuviință nu este decît relativ respectată: duelurile nu au, ce-i drept, loc pe scenă, dar don Diego este pălmuit în văzul tuturor și limbajul colorat al Ximenei din actul II („sînge în clocot", ce „fumegă" în „mînios șivoi" etc.) este prea concret-prozaic,

Scanned with OKEN Scanner

nu destul de rafinat pentru o tînără fată și pentru publicul prețios al epocii. Însfîrșit deznodămîntul este fericit (v. notele la acest deznodămînt).

TEHNICA DRAMATICĂ

a) Subiectul și acțiunea

Subiectul este împrumutat istoriei, dar nu celei grecești (cum o va face Racine) sau romane (cum o va face însuși Corneille în operele ulterioare, ci fapt aproape unic în teatrul lui Corneille și în teatrul clasic în general, celei medievale, legendară și națională, ce-i permite crearea unei atmosfere romanești, de iubire și cavalerism, de eroism juvenil și sacrificiu. Acțiunea este *ilustră*, desfășurîndu-se într-o lume de „aleși" — nobili feudali și monarhi — din care nu lipsește însă înfruntarea de castă (infanta/Rodrigo) și rezolvarea ei într-o orgolioasă opoziție ce-i situează pe monarhi pe un plan cu mult mai înalt decît vasalii lor, chiar dacă meritul acestora le este net superior. Este *extraordinară* — ieșită din comun — aproape neverosimilă, într-atît este de nefirească poziția eroilor (v. nota 1, p. 50. Este *complicată*, rezultanta unor evenimente neprevăzute, cu efecte-șoc de surpriză, tinzînd totuși către simplitate și înlocuind reprezentarea unor evenimente prin relatarea lor (v. de pildă, povestirea de către Rodrigo a desfășurării bătăliei cu maurii). Se desfășoară *toată* în timpul piesei, căci cortina se ridică pe o atmosferă senină iar conflictul nu izbucnește decît în scena 3 a primului act, pentru a-și atinge apogeul și

rezolvarea în actul III, scena 4 (a înfruntării dintre Rodrigo și Ximena), continuînd însă să se depene de-a lungul întregului act V, întregită de detalii, dar lipsită de încleștări tragice. Construcția ei este, în acest sens, armonioasă: încet pornită, apoi grăbită, trepidantă, înaintînd într-un climat de exaltare și eroism, se termină domol, cu variațiuni pe aceeași temă și încetineli poetice (vezi stanțele infantei și dialogul dintre Ximena și Elvira). Este *implexă*, adică dublată de o acțiune secundară (aceea a infantei) menită să prezinte alte fațete ale conflictului moral principal, întregindu-l, dar dublată, de asemenea, de o motivare interioară, psihologică, care ajută la desfășurarea ei. Însfîrșit este „serioasă" sau „demnă", cum o numește însuși Corneille: „Demnitatea ei reclamă prezența unui mare interes de stat, o pasiune mai nobilă și mai bărbătească decît dragostea, precum ambiția sau răzbunarea". Și, într-adevăr, Corneille acordă în tragedia sa (ca și în cele scrise ulterior, *Horace*, *Cinna*, *Polyeucte*, *Nicomède* etc.) un rol de frunte politicii și intereselor statului: supărarea regelui este determinată la început nu de faptul că trebuie să pedepsească un supus insubordinat, ci pentru că acel supus este „brațul lui drept", sprijinul coroanei sale. Pedepsindu-l se pedepsește pe el, sau, mai bine zis, pune în joc însăși puterea statului; iar victoria lui Rodrigo (care în caz de insucces ar fi fost, poate, dublu pedepsit) îi aduce iertarea și îi garantează un fel de impunitate. Iar „pasiunea" dominantă din piesă nu este dragostea, ci sentimentul onoarei, strîns legat de necesitatea răzbunării.

Scanned with OKEN Scanner

b) Personaje. Caractere

Personajele corneliene, eroii pieselor sale, în cazul nostru Rodrigo și Ximena, iar alături de ei don Diego, contele și infanta, sînt *ieșite din comun* (ceea ce justifică într-un fel afirmația lui La Bruyère, că-i arată pe oameni „cum ar trebui să fie") prin rangul lor, prin poziția lor socială (de care sînt profund conștienți, considerînd-o mai puțin din punctul de vedere al avantajelor ce decurg dintr-însa cît sub prisma îndatoririlor ce le reprezintă) și prin *frumusețea și măreția lor sufletească*. Aspiră la o autodepășire, la o autorealizare totală; au o valoare exemplară, și trezesc nu numai mila (cum o cerea Aristotel, pentru „purgarea" pasiunilor) ci, în primul rînd, admirația. Sînt puternice, bărbătești, au cultul voinței care le permite să înfrunte și să învingă piedicile ce le stau în cale. Însăși demisiunea Ximenei nu are loc decît după o lungă și cruntă luptă interioară, dovada unei eroice împotriviri față de sentimentele pasionale covîrșitoare. Fapt neobișnuit în tragedia clasică ulterioară, în *Cid*, ca și în celelalte tragedii corneliene, dragostea pe care o resimt personajele principale (Rodrig și Ximena), întemeiată pe *stima reciprocă*, și apropiată ca esență de dragostea curtenească din evul-mediu, este împărtășită, și nu suferă schimbări; este o pasiune nobilă, stimulatoare, sursă de energie și eroism (v. actul III, scena 5), singura care poate intra în cumpănă cu sentimentul onoarei. De asemenea, personajele nu sînt supuse, ca în tragedia antică, fatalității, destinului apăsător și implacabil.

Scanned with OKEN Scanner

Stăpîni pe soarta lor, stăpîni pe reacțiile lor (Rodrigo și infanta deplin, Ximena în mai mică măsură) privesc viața în față, considerîndu-și soarta în funcție directă de făptuirile lor.

EROISM, TRAGISM ȘI OPTIMISM

Privită dintr-un alt unghi, tragedia *Cidul* formează o suită de variațiuni pe tema eroismului, a eroismului ce naște din energie, aprigă dorință de glorie, de sacrificiu: eroism brutal, acela al războinicului neînfricat pe cîmpul de luptă, născut în mijlocul zăngănitului de arme, aspru și neîndurător, fluturat orgolios în vîrful sabiei sau a lanciei (contele, don Diego); eroism cavaleresc, curtenesc, ce-și pune spada în slujba ființei iubite, ce-ngenunche pe erou în fața slăbiciunii și farmecului feminin (Rodrigo, don Sancho în fața Ximenei); eroism romanesc, visător și trist, neștiut și nealinat (al infantei, rezolvîndu-și în singurătatea măreției sale conflictele inimii); însfîrșit eroism dureros, uman, al renunțării la fericire în numele unui ideal de viață acceptat și asumat (Rodrigo, Ximena). Dar acest eroism multifațetat duce, în chip paradoxal, la învingerea tragismului, la izbăvirea finală. Desigur, în tragedia corneliană, întocmai ca în tragedia antică, catastrofa se declanșează absurd și ineluctabil în afara voinței eroilor principali; îi trăznește, îi străfulgeră dar nu-i distruge pentru că îi lipsește dimensiunea fatalității. În fața ei eroii cornelieni reacționează, lucid, voluntar, se opun, luptă și în cele din urmă o zădărnicesc, învingînd destinul crunt, — căci dreptatea și curajul își găsesc întotdeauna

răsplata. Corneille dă, prin eroii săi, o lecție de bărbăție, o pildă de optimism: omul triumfă de adversitate, triumfă de soartă, chiar de cea mai rea, prin luptă dreaptă cinstit și curajos dusă în numele unei credințe drepte, statornic respectate. Binele triumfă, trebuie să triumfe, asupra Răului. Anii, secolele trec. Generațiile se succed. Concepțiile se schimbă. Dar lupta dreaptă, dîrză învinge în cele din urmă și norocul surîde celui tare, celui care știe să-și asume bărbătește condiția umană... Iar *Cidul* rămîne simbolul acestui noroc cucerit.

ARTĂ. LIRISM ȘI POEZIE

Calitățile de poet ale lui Corneille, mai greu sezisabile într-o tălmăcire, oricît de izbutită, sînt mari. Dramaturgul a mînuit dibaci invenția dramatică, arta loviturilor de teatru, a efectelor de surpriză, a unei simbolistici discrete. Poetul a folosit resursele elocinței și ale retoricii. Caracterului dialectic și oratoric al monologurilor-deliberări sau al tiradelor i se adaugă lirismul patetic al stanțelor, poezia imaginilor și a metaforelor, jocul izbutit al rimelor și al ritmurilor (v. notele la text).

INTERPREȚI

Din 1680 și pînă în zilele noastre, *Cidul* a fost reprezentat de mai bine de 1.500 de ori pe scena Comediei franceze, și interpretat de cei mai buni actori ai acestui teatru. Mondory, „mai potrivit pentru a-i juca pe eroi decît pe amorezi", fusese primul care să-l încarneze. Avea pe atunci cincizeci de ani! și a murit în

Scanned with OKEN Scanner

august 1637 de apoplexie. Îi urmase Floridor, mai tînăr, mai elegant, apoi Michel Baron (1653—1729) atît de îndrăgostit de acest rol, încît nu renunță la el nici la șaptezeci de ani trecuți: cînd se prăvălea în genunchi la picioarele Ximenei trebuia ajutat ca să se poată scula... În timpul imperiului Talma (1763—1836) interpretă cu deosebire un Rodrigo pe placul lui Napoleon; Mounet-Sully (1841—1916) cucerește ulterior epitetul de „sublim". Mai recent Jean-Louis Barrault la Comedia franceză și mai ales Gérard Philippe (1922—1959) la T.N.P. (Teatrul Național Popular, sub direcția lui Jean Vilar) în 1951 l-au reînviat, stîrnind odată mai mult entuziasmul publicului. Ultimul lui interpret la Comedia franceză este Jacques Destoop. Pe Ximena au înfățișat-o în secolul al XVII-lea d-ra Villiers (?—1678/79), apoi d-ra Duchenois (1777—1835), Rachel (1820—1858), d-na Segond-Weber (1867—1945), iar alături de Gérard Philippe Maria Casarés.
În țara noastră *Cidul* a fost interpretat între cele două războaie de Tony Bulandra, iar recent, (din 1959) pe scena din București s-au distins C. Bărbulescu (Rodrigo), Anca Șahighian (Ximena) și G. Storin (regele), regia fiind semnată de Mihai Berechet.

„CIDUL" LA OPERĂ

La 30 noiembrie 1885 publicul parizian a putut asista la o nouă valorificare a tragediei corneliene: preluîndu-i spiritul și uneori versurile, dar ținînd seama și de cîteva amănunte baroce din comedia lui Guilhelm de Castro,

Scanned with OKEN Scanner

august 1637 de apoplexie. Îi urmase Floridor, mai tînăr, mai elegant, apoi Michel Baron (1653—1729) atît de îndrăgostit de acest rol, încît nu renunță la el nici la șaptezeci de ani trecuți: cînd se prăvălea în genunchi la picioarele Ximenei trebuia ajutat ca să se poată scula... În timpul imperiului Talma (1763—1836) interpretă cu deosebire un Rodrigo pe placul lui Napoleon; Mounet-Sully (1841—1916) cucerește ulterior epitetul de „sublim". Mai recent Jean-Louis Barrault la Comedia franceză și mai ales Gérard Philippe (1922—1959) la T.N.P. (Teatrul Național Popular, sub direcția lui Jean Vilar) în 1951 l-au reînviat, stîrnind odată mai mult entuziasmul publicului. Ultimul lui interpret la Comedia franceză este Jacques Destoop. Pe Ximena au înfățișat-o în secolul al XVII-lea d-ra Villiers (?—1678/79), apoi d-ra Duchenois (1777—1835), Rachel (1820—1858), d-na Segond-Weber (1867—1945), iar alături de Gérard Philippe Maria Casarés.
În țara noastră *Cidul* a fost interpretat între cele două războaie de Tony Bulandra, iar recent, (din 1959) pe scena din București s-au distins C. Bărbulescu (Rodrigo), Anca Șahighian (Ximena) și G. Storin (regele), regia fiind semnată de Mihai Berechet.

„CIDUL" LA OPERĂ

La 30 noiembrie 1885 publicul parizian a putut asista la o nouă valorificare a tragediei corneliene: preluîndu-i spiritul și uneori versurile, dar ținînd seama și de cîteva amănunte baroce din comedia lui Guilhelm de Castro,

Scanned with OKEN Scanner

Jules Massenet a realizat un bun spectacol de operă, rolul lui Rodrigo fiind încredințat tenorului Jean de Reszké (1850—1925).

„CIDUL" ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Ce a mai veche traducere integrală în limba română a *Cid-ului* se datorează entuziastului sublocotenent de artilerie Al. G. Drăghicescu, în 1883. Acesta își închină tălmăcirea soției sale, Zoe, „spre semn de iubire și devotament" și îi adăugă o prefață emoționantă, scrisă în spiritul vremii, din care citățm cîteva rînduri, invocarea către Rodrigo, spre a-i da avîntul și priceperea necesară unei tălmăciri la înălțimea originalului: „O! Cid, imagină divină a datoriei, onórei și eomnului (sic) amor, imagină vie a unui suflet ceresc de unde ai ieșit, izvor etern de frumusețiincomparabile, unde se vor adăpa vecinic sufletele amoróse și iubitóre de virtute, varsă forță în spiritul meu și fă-mă să te pot exprima în limba patriei mele, dacă nu a te egala în frumusețe cel pucin a nu-ți întuneca strălucirea ta cerească și a nu ofensa sacra cenușe a creatorului tău!" Îi adăuga de asemenea un post-scriptum în care, scuzîndu-se modest pentru rezultatele obținute, își definea poziția de traducător: „Am căutat de a face o traducere pe cît s-ar putea mai literală, căci traducțiunea literală dice Chateaubriand: «îmi pare totdauna cea mai bună; o traducere interlineară ar fi spre perfecționarea genului dacă s-ar putea scóte tot ce are mai sălbatic». În traducțiunea literală dificultatea nu este de a nu reproduce un

cuvînt sublim printr-un cuvînt corespondent vulgar, de a nu exprima grea o frază uș:ă; uș:ă o frază grea; în virtutea expresiunilor ce se asémănă dar cari n-au aceeași prosodie în cele două idiome."

Nici treizeci de ani mai tîrziu, în 1911, Șt. O. Iosif dă o nouă versiune în românește a *Cid-ului*, de o mare frumusețe: cea pe care o prezentăm în volumul de față. Din păcate însă, lipsesc din versiunea atît de fidelă și de poetică a scriitorului român două replici esențiale din actul II, scena 4 (convorbirea dintre conte și Rodrigo) precum și trei scene din actul II (3, 4, 5) și una din actul V (4) în care infanta își plînge soarta și-și tînguie zbuciumul. Aceste scene au fost tălmăcite ulterior de Ioachim Botez, și integrate, în volumul de față, textului lui Șt. O. Iosif.

MICAELA SLĂVESCU

Scanned with OKEN Scanner

CIDUL

Scanned with OKEN Scanner

PERSOANELE:

Don Fernando,[1] întîiul rege al Castiliei.
Dona Uracca[2] infantă a Castiliei.
Don Diego, tatăl lui don Rodrigo.
Don Gomez, conte de Gormaz, tatăl Ximenei.
Don Rodrigo, iubitul Ximenei.
Don Sancho, îndrăgostit de Ximena.
Don Arias, Don Alonso } gentilomi castilani.
Ximena,[3] fiica lui don Gomez.
Leonora, guvernanta infantei.
Elvira, guvernanta Ximenei.
Un paj al infantei.

Acțiunea se petrece la Sevilla.[4]

---

1 Ferdinand cel Mare, rege al Castiliei, al Leon-ului și al Asturiilor între 1035 și 1065. A dus o luptă înverșunată împotriva maurilor, supunînd pe emirii din Saragossa și Toledo.— 2 Personaj istoric și legendar. Este pomenită în vechiul *Romancero'al Cidului*, apărînd și în piesa lui Guilhelm de Castro.— 3 Se citește Himena (n.t.).— 4 Indicație omisă în traducerea lui Șt. O. Iosif. Sevilla, oraș așezat în cîmpia Guadalquivirului, era, pe vremea lui Ferdinand I, capitala unui regat maur. A fost cucerită de spanioli de-abia în 1248 sub Ferdinand al IV-lea. A devenit capitala lui Alfons al X-lea cel înțelept și a atins apogeul sub Filip al II-lea. Situînd acțiunea la Sevilla (din motive pe care le expune în *Analiza* piesei), Corneille nu respectă întocmai canoanele unității de loc (v. *Cuvîntul înainte*). În secolul al XVII-lea se folosea pentru reprezentație un decor simultan în trei părți, cu palatul regelui la dreapta, casa contelui la stînga și o piață publică la mijloc.

Scanned with OKEN Scanner

ACTUL I[1]

SCÈNA 1

Ximena, Elvira

XIMENA

Pot să mă-ncred, Elviră, în știrile aduse?
N-ascunzi nimic din cele ce tatăl meu îți spuse?

ELVIRA

Sînt încă fermecată de tot ce-am auzit:
Rodrig, iubit de tine, de el e prețuit[2]
Și dacă din cuvinte i-am înțeles gîndirea
Socot că îți va cere ca să-i asculți iubirea.

XIMENA

O, spune-mi înc-odată, o, spune-mi-o mereu
Ce te îndeamn-a crede că-i place-alesul meu?
Redă-mi din nou nădejdea ce-o socoteam apusă[3],
Solie-așa de dulce în veci de-ajuns nu-i spusă;
Nu poți iubirii noastre ca să-i promiți de-ajuns
Că-și poate da pe față tot focul ei ascuns.
Ce-a zis de stăruința ce-o pun pe lîngă tine

---

1 „Aș vrea ca primul act să conțină temeiul întregii acțiuni și să închidă ușa la tot ce s-ar voi adăugat suplimentar în restul poemului" (Corneille, *Discurs asupra poemului dramatic*). — 2 Dragostea, în concepția clasicului francez, nu poate exista în afara prețuirii, a stimei. — 3 Traducere inexactă. Corect: *Spune-mi, din nou, ce motive am să sper.*

Și Sancho și Rodrigo? N-ai dat pe față-n fine
Nepotrivirea care mă face să înclin
Mai mult spre cel din urmă?[1]

ELVIRA

Nu, cîtuși de puțin,
Ci tocmai dimpotrivă i-am spus că tu, senora,
Aceeași nepăsare le-arăți amîndurora,
Și fără ca pe vreunul mai mult să-l prețuiești,
Te vei pleca smerită voinței părintești.
Smerenia aceasta l-umplu de bucurie,
Cum ochii lui și vorba-i îmi dară mărturie
Și dacă vrei să afli curatul adevăr,
Ascultă dar ce-n grabă mi-a spus, de-a fir-a-păr:
„Ea-și face datoria, pot amîndoi s-o ceară
Căci amîndoi sînt nobili, de-o vrednicie rară;
Sînt tineri, însă arde în ochii lor focoși
Virtutea strălucită a marilor strămoși.
Rodrig, el mai cu seamă, nu are-o trăsătură,
Un gest, să nu-ți vorbească de marea lui bravură
Și-i dintr-un neam ce dete atîți eroi măriți
Încît ei nasc de-a dreptul de lauri adumbriți.
Viteaz a fost și tatăl în zilele lui bune.
Virtutea lui pe vremuri trecea drept o minune;
În crețurile frunții săpat e-al său trecut,
Spunîndu-ne și astăzi de cele ce-a făcut.
Eu cred că fiul calcă pe urma lui, și dacă

---

1 Potrivit moravurilor din acea epocă Ximena trebuia să se plece voinței tatălui său fără a o discuta. Teama ei de a trăda o preferință ne revelă implicit caracterul contelui: tată autoritar, tiranic, față de care nu poți alege calea destăinuirii.

Ximena vrea, iubească-l și n-are să-mi displacă."[1]
Mergea la adunare, și ceasul ce grăbea
I-a întrerupt cuvîntul ce-l începuse-abea,
Dar poți să vezi din vorba aceasta mult-puțină
Gîndirea lui spre care din amîndoi înclină.
Azi regele e vorba s-aleagă guvernor
Infantelui; și sigur, acest înalt favor
Pe don Gomez l-așteaptă, căci rara-i vrednicie
Nu-ngăduie de altul înlăturat să fie.
Cum marile lui fapte îl fac fără egal,
În dreapta-i așteptare nu va-ntîlni rival.
Și cum Rodrig decise don Dieg să te ceară
Chiar azi, după ședință, — te las să judeci dară
De nu-s destule semne că toate-ți merg în plin.

XIMENA

Vai, inima mea totuși cuprinsă e de chin
Și pare că refuză această veselie.
O clipă poate soarta s-o schimbe, cine știe!
Și-n fericirea-aceasta așa de mare-a mea
Fără să vreau, mi-e teamă de-o-ntorsătură rea!

ELVIRA

Din fericire teama aceasta n-o să ție!

XIMENA

Să așteptăm sfîrșitul, oricum ar fi să fie!

---

1 Traducere inexactă. Corect: *Iar fiica-mi poate, într-un cuvînt, să-l iubească și să-mi fie pe plac.* Alegerea contelui exprimă idealurile aristocratice ale castei nobiliare: Rodrigo îmbină virtuțile morale și calitățile fizice ale unui mare senior menit să devină, la vîrsta maturității, un șef temut, un conducător de oaste nebiruit.

SCENA 2[1]

Infanta, Leonora, Pajul

INFANTA

Paj, du-te la Ximena, să-i spui din partea mea
Că astăzi zăbovește prea mult spre-a mă vedea
Și lenea ei jignește iubirea mea de soră.

[*Pajul pleacă.*]

LEONORA

Același dor te mînă, slăvita mea senoră,
Ca să o cauți zilnic, și cînd cu ea vorbești
Te-aud de-a lor iubire cerîndu-i zilnic vești.

INFANTA

Nu fără de pricină; eu însămi am silit-o
Să sufere săgeata ce-n suflet a rănit-o;
Rodrig i-e drag și însămi eu i l-am dăruit;
Disprețul ei prin mine Rodrig l-a biruit,

---

1 Scenă mult criticată de contemporanii lui Corneille (Chapelain, Scudéry) și de posteritate (Voltaire); omisă adeseori în secolul al XIX-lea la reprezentare — ca de altminteri și celelalte scene în care apare infanta. Introduce intriga secundară a tragediei: drama infantei ce nutrește pentru Rodrigo un sentiment puternic fără a-l putea recunoaște și manifesta din imperative sociale. Contribuie la sfărîmarea unității de loc: din casa Ximenei se trece în palat. Este totuși necesară, integrîndu-se perfect în ritmul acțiunii; lămurește și întărește, explicîndu-le, canoanele comportamentului social în mediul aristocratic și introduce climatul tragic al piesei; dilema dureroasă și fără ieșire a infantei prefigurează dilema viitoare ce îi va sfîșia pe cei doi eroi principali.

Și cum iubirea-aceasta de mine-a fost legată,
Aș vrea să se sfîrșească și chinul lor odată.

LEONORA

Cu tot succesul, doamnă, pe care îl obții,
Te văd în prada unei dureri așa de vii:
Iubirea care-i face pe dînșii să tresalte
Pricinuiește jalea acestei inimi-nalte?
Te face oare grija pe care le-o păstrezi,
Să fii nefericită cînd fericiți îi vezi?
Merg însă prea departe și poate-s indiscretă.

INFANTA

Mai mare mi-este jalea de-ncerc s-o țin secretă;
Ascultă dar, ascultă ce mult m-am zbuciumat
Și cum mă zbucium încă și astăzi necurmat,
Cum dragostea mea crește oricît aș vrea s-o nărui;
Da, tînărul acesta, iubitul ce i-l dărui
Mi-e drag...

LEONORA

A!

INFANTA

Pune mîna aici, să știi de vrei
Cum bate cînd aude de-nvingătorul ei
Și cum îl recunoaște inima mea...

LEONORA

O, doamnă,
Mă ierți că uit respectul ce să te cert mă-ndeamnă;
Prințesa mea pe care feciori de regi o cer
Să-și plece ochii galeși pe-un simplu cavaler?
Dar regele, dar țara ce spun de toate-aceste?
Stăpîna uită, poate, a cui odraslă este?

INFANTA

Nu uit; și mai degrabă sînt gata ca să mor
Decît să-mi lepăd rangul, decît să mă cobor.
Dar ți-aș putea răspunde că vrednicia are
Pe lumea asta dreptul s-aprindă-un suflet mare,
Și dacă slăbiciunea aș vrea eu să mi-o iert
Exemple strălucite n-aș căuta-n deșert;
Dar nu urmez o cale ce mi-ar scădea mărirea,
Nu-ngădui să mă-nvingă pînă-ntr-atît iubirea,
Și-mi zic întotdeauna: fiind de neam de regi,
Datoare ești un rege de mire să-ți alegi.
Cînd am văzut că totuși slăbește-a mea putere,
Am dăruit eu însămi ce nu-ndrăzneam a cere;
Am pus-o pe Ximena în locul meu, și-n ea
Am aținat văpaia ca să mi-o sting pe-a mea.
Să nu te mire dară că inima mă-mbie
Ca să grăbesc această fatală cununie,
Vezi că de ea atîrnă acum hodina mea;
Odată cu nădejdea, iubirea-mi va scădea,
Precum un foc se stinge cînd e lipsit de hrană;
Și-oricît să-ndur mă face ursita mea tirană,
Rodrigo cu Ximena odată cununat
Nădejdea mea e moartă și dorul vindecat.
Dar pîn-atuncea sufăr un chin fără de nume,
Căci azi, Rodrig îmi este tot ce-am mai drag pe lume.
Încerc să-l pierd și totuși să-l pierd îmi vine greu:
De-aice izvorăște, vezi tu, tot chinul meu!
Ființa mea sărmana-i silită să suspine
Tînjind după un lucru ce nu e demn de mine;
S-abate bietu-mi suflet în două sfîșiat;
Curajul de mă-ndeamnă, simțirile m-abat;
Mă tem de nunta-aceasta și vreau această nuntă
Și-atît îmi sînt de scumpe în lupta-aceasta cruntă
De-o parte-a mea mărire, de alta-al meu amor,
Încît de se va face sau nu, simt c-am să mor.

LEONORA

Atuncea nu-mi rămîne, senora mea cea bună,
Decît să-ți plîng de jale cu tine dimpreună;
Te osîndeam, și-acuma te plîng văzînd ce-nduri;
Dar pentru că în prada acestei dulci torturi
Virtutea ta învinge puterea ei și vraja,
Zădărnicind asaltu-i și respingîndu-i mreaja,
Ea va reda hodina și sufletului tău.
Încrede-te în vreme ce-alină orice rău,
Încrede-te-n virtute, și speră-n Providință
Ce trebui să se-ndure de-atîta suferință!

INFANTA

Speranța cea mai dulce e-n disperarea mea!

PAJUL

Ximena, principesă, dorește-a vă vedea.

INFANTA

(către Leonora)

Te du, și o reține puțin pe galerie.

LEONORA

Vrei să mai stai, stăpînă, piedută-n reverie?

INFANTA

Nu; dar deși în suflet ascund atîta chin,
Doresc să-mi iau un aer mai vesel, mai senin.
Viu după tine.

(Singură).

INFANTA

Doamne, tu singur de la care
În jalea-mi fără margini aștept eu vindecare,
Redă-mi din nou hodina! Ia-mi cinstea-n paza ta!
În fericirea-altora cat fericirea mea.

Grăbește-i ceasul, Doamne, ori dă-mi măcar tărie!
Înceată suferința-mi, se sfarmă orice lanț
Cînd oi vedea prin tine uniți cei doi amanți.
Dar pun prea mult răbdarea Ximenei la-ncercare
Vorbind cu dînsa poate mai aflu alinare![1]

SCENA 3[2]

Contele, Don Diego

---

1 Primele două scene sînt strict convenționale și învie climatul comediilor corneliene. Ximena apare drept prototipul fetei ascultătoare, hotărîtă să se supună voinței părintești în virtutea conformismului epocii admis și respectat. Norocul pare a-i surîde: soțul sortit este tocmai tînărul pe care îl iubește în taină. Apariția Infantei tulbură armonia senină a primei scene, fiind introdusă o noțiune nouă ce nu-și avea rostul în comedii: imperativul rațiunii de stat. Lumea în care pătrundem este o lume istorică, de „aleși", pusă sub semnul tiranic al privilegiilor dar și al îndatoririlor de castă. În secolul al XVIII-lea și chiar în al XIX-lea aceste două scene erau suprimate la reprezentație, în ciuda protestelor vehemente ale cîtorva spirite mai luminate, ca de pildă Voltaire: „Ne poate oare interesa cearta dintre conte și don Diego, dacă nu știm nimic despre dragostea ce-i leagă pe copiii lor? Jignirea adusă de don Gormas lui don Diego este o lovitură de teatru atunci cînd sperăm că se va încheia căsătoria dintre Ximena și Rodrigo". — 2 Scena 3 reprezintă față de cele două precedente o schimbare neașteptată, totală, irevocabilă de atmosferă, de situație și de atitudini, de loc. Din interior (alcovurile vătuite ale Ximenei și Infantei) sîntem proiectați în exterior, în plină piață publică; trecem de la un climat galant, de

CONTELE

A regelui favoare[1] vă dete în sfîrșit
Un rang ce pentru mine era mai potrivit:
Vă face guvernorul principelui Castilii.

DON DIEGO

Prin naltul semn de cinste ce mi l-a dat familii
Cît e de drept arată, și face cunoscut
Că știe să plătească servicii din trecut.

CONTELE

Și regii sînt tot oameni ca noi, ca orișicare,
Și ei pot să se-nșele, — și această-mprejurare
Slujește ca o vie dovadă curții-ntregi
Că meritul de astăzi e rău plătit de regi.[2]

---

confidențe șoptite și de visări de dragoste, la altul, aspru, războinic, de provocare, ură și violență. Contele, atît de sigur de numirea lui în funcția de guvernator al principelui moștenitor, se vede înfrînt, coborît de pe piedestalul unde atît meritele sale cît și orgoliul său îl înălțaseră; se vede înlocuit prin don Diego. Respectul condescendent se convertește în ură. Ritmul acțiunii este zbuciumat, răspunzînd clocotului interior al personajului. Duce ineluctabil spre catastrofă: zădărnicirea speranțelor lui Rodrigo și ale Ximenei. Fiind o scenă de înfruntare, este clădită pe antiteze: se opun doi curtezani, două sisteme de educație, două persoane (simbolizînd merite deosebite), două generații (bătrînețe/tinerețe), două puteri (slăbiciune/forță).
1 Cuvîntul *favoare* subliniază caracterul subiectiv al purtării regelui. Contele (nobil răzvrătit) contestă dreptatea și echitatea suveranului. 2 Vorbele contelui introduc o ambiguitate istorică: feudalul din secolul al XI-lea vorbește întocmai ca nobilii orgolioși de la începutul veacului al XVII-lea, contestînd puterea reală, învinuind monarhul de arbitrar și nerecunoștință.

DON DIEGO

Să nu vorbim de-un lucru menit să nu vă placă.
Favoarea sau vreun merit dac-a putut să-l facă,
Respectul către rege nu iartă nimănui
De a cîrti-mpotriva unei voinți a lui.[1]
Sporiți-mi cinstea asta mai bine cu-alta nouă:
Să-mpreunăm a noastre vechi neamuri amîndouă:
Aveți o fată numai, eu numai un fecior;
Ne-ar înfrăți de-a pururi căsătoria lor.
Fiți bun dar și primiți-mi de ginere feciorul...[2]

CONTELE

Partide mai de seamă-i păstrează viitorul
Și spre-alte culmi s-aspire e azi îndrituit
De noua demnitate la care-ați fost suit.
Îndepliniți-o, faceți pe prinț ca să cunoască
Cum trebuie o țară un domn s-o cîrmuiască,
Să stea în fața legii smeriți supușii săi,
Să-nsufle-n buni iubire și groaza în cei răi;
Uniți aceste daruri cu-acele de războinic:
Îi arătați cît trebuie să fie de destoinic
S-ajungă-n meșteșugul lui Mart[3], fără egal;
Cum să petreacă zile și nopți întregi pe cal,
Să doarmă cu armura și cum să dea asaltul

Este leal, desigur, față de suveranul său, dar se consideră reazămul, sprijinul — de fapt ocrotitorul lui. Criticul Sainte-Beuve: „Ascultai, nu fără înfiorare, ecoul acestei mîndre și feudale aroganțe pe care Richelieu abia sfîrșise s-o doboare și s-o niveleze".

1 Don Diego, dimpotrivă, este (lucru firesc în situația lui) campionul monarhiei absolute, care-i recunoscuse meritele, nobilul curtean, supus fără crîcnire voinței suveranului. — 2 Eroare psihologică, neîndemînare de soldat puțin obișnuit să manevreze sufletele. — 3 Marte, zeul crunt al războiului.

Și orișice izbîndă s-o aibă el, nu altul.
Prin pilde, nu prin vorbe îl face în sfîrșit
Ca să ajungă-aieve un domn desărvîrșit.[1]

DON DIEGO

Spre-a învăța din pilde, în cîrda lumii rele,
Ajunge să cunoască povestea vieții mele.
Acolo, în trecutul din fapte mari urzit,
El va vedea cum trebui-un neam călăuzit,
Cum iai o cetățuie, îți rînduiești oștirea
Și pe isprăvi mărețe întemeiezi mărirea.[2]

CONTELE

Cu mult mai mare este puterea pildei vii,
Învață rău din carte un prinț a cîrmui,
Și-al anilor tăi număr nu a putut să facă
Nimic ce n-ar fi-n stare o zi de-a mea să-ntreacă.[3]
De-ai fost viteaz pe vremuri, azi cel viteaz sînt eu:
A țării cea mai tare proptea e brațul meu;
Tresar înspăimîntate Grenada și-Aragonul[4]
Cînd fulgeră-a mea spadă; ea ocrotește tronul;
De n-aș fi eu ați trece curînd sub alte legi:

---

1 Sistem de educație feudal, vizînd la formarea unui suveran războinic și despotic, și întemeiat pe „pilda vie", pe dinamica acțiunii în desfășurare.— 2 Același sistem de educație, dar întemeiat pe pilda „livrescă", pe experiența trecutului. Contele, prezentul, acțiunea; don Diego, trecutul, experiența, teoria.— 3 Afirmare orgolioasă a supremației absolute a prezentului și, implicit, a anihilării ființei prin durată, prin acțiunea timpului.— 4 Grenada (aproximativ Andaluzia de azi), regat arab înfloritor din Spania, supus regilor Castiliei în 1492. Aragon, regat spaniol independent, supus de Ferdinand Catolicul.

Scanned with OKEN Scanner

Curînd dușmanii voștri ar fi ai voștri regi;
Pe zi, pe ceas, victorii cîștig peste victorii
Și lauri peste lauri adaug vechii glorii.
Umbrit de brațu-mi prințul ar mai avea apoi
Prilejul să-și încerce curajul în război
Și-ar învăța să-nvingă văzîndu-mă pe mine,
Și pentru ca să poată cît mai curînd, în fine,
Să-și pună în lumină aleasa lui ființă
Și caracterul nobil ce-l are...[1]

DON DIEGO

Am știință;
Slujiți pe rege bine, doar v-am văzut luptînd
Și comandînd sub mine întîi[2]; și-acuma, cînd
A vîrstei slăbiciune a stins în mine focul,
Mărturisesc că-mi țineți cu vrednicie locul;
Ca să cruțăm atîtea cuvinte fără rost:
Voi azi sînteți eroul ce eu pe vremi am fost.[3]
Monarhul însă-n astă întrecere, firește,
A vrut să dovedească pe cine prețuiește.

CONTELE

Voi mi-ați răpit aceea ce meritasem eu!

---

1 S-a spus despre conte, judecînd după această scenă, că se poartă și vorbește ca un „matamore odios" (*Matamore*, personaj din *L'Illusion comique*, tip de căpitan fanfaron), ceea ce este greșit: contele este viteaz dar peste măsură de orgolios, violent și impulsiv, săvîrșește acte pe care ulterior le regretă, fără însă a le dezavua din mîndrie. Corneille respectă regula care impune ca eroul să nu fie niciodată cu totul bun sau cu totul rău.— 2 Ironia lui don Diego *(sub mine)* răspunde ironiei lui don Gormas *(prin pilde, nu prin vorbe...)*.— 3 Reluarea opoziției prezent/trecut.

DON DIEGO

Deci cu atît mai mare era meritul meu!

CONTELE

Mai demn e cine poate mai multă rîvnă pune...

DON DIEGO

A fi respins nu-i tocmai un semn din cele bune.

CONTELE

Ați amăgit pe rege prin intrigi de curtean.

DON DIEGO

Mi-a fost trecutul mare unicul partizan.

CONTELE

Cred că etății voastre îi dete precădere.

DON DIEGO

Curajul e măsura ce-o are în vedere.

CONTELE

Atunci onoarea asta era un drept al meu.

DON DIEGO

Cin' n-a putut s-o ieie, n-a meritat-o.

CONTELE

Eu?

N-am meritat-o? Spune!

DON DIEGO

Voi.

Scanned with OKEN Scanner

CONTELE

O, de-a ta îndrăzneală
Vei fi silit, n-ai teamă, să-mi dai tu socoteală.
Și chiar în clipa asta, moșneag înfumurat!
(Îl pălmuiește.)[1]

DON DIEGO
(scoțînd spada)

Sfîrșește, ia-mi și viața, vai! după-acest stigmat,
Întîiul ce pătează a rasei mele faimă!

CONTELE

Atîta slăbiciune crezi tu că-mi face spaimă?

DON DIEGO

Puterile mă lasă în ceasul cel mai greu!

CONTELE

Păstrează-ți totuși spada; ăst rușinos trofeu
De l-aș lua cu mine, ți-ar face numai fală.
Urmeze dară prințul a vieții tale școală
În ciuda lumii rele deprinsă a cîrti
În paginile-acele învață-l a citi:
Pedeapsa meritată, de vorba-ți temerară
Îi va sluji, firește, drept o podoabă rară!

---

1 Efect de surpriză: catastrofa temută, așteptată, s-a produs, dar într-un chip neprevăzut. Corneille nesocotește regula bunei-cuviințe (palma dată în văzul tuturor) și comite o „gafă" politică, introducînd motivul duelului pe viață și pe moarte, așa cum o cerea onoarea feudală. Aceste dueluri erau prohibite (v. *Cuvîntul înainte*). Voltaire: „Este singurul exemplu de acest fel din tot teatrul tragic. Și s-ar părea că acesta este unul din motivele care au dus la denumirea de *tragi-comedie* dată Cidului".

SCENA 4[1]

DON DIEGO[2]

Turbare! Deznădejde! Dușmane bătrîneți:
Acesta-i dar sfîrșitul frumoasei mele vieți?
Albit-am oare-n lupte slăvit pîn-adineauri
Să văd o zi cum poate păli atîția lauri?
Și brațul meu de-o lume temut și prețuit,
El care-acest imperiu ades l-a mîntuit,
Și-a fost aproape-un secol a tronului tărie,
Azi îmi refuză dreptul de apărare mie?
O, crudă amintire a vechei vitejii!
Ispravă-atîtor zile pierdută într-o zi!
Rang nou plin de mărire și de urmări fatale,
Pripor înalt de unde onoarea-mi se prăvale!
E cu putință oare să mor nerăzbunat?
Ori să trăiesc pe lume cu numele-ntinat?
O, ia-mi de-acuma, conte, această slujbă care
Nu poate s-o-mplinească un om fără onoare.
Geloasa ta trufie nevrednic mă făcu
De-nalta îndurare a regelui... Iar tu,
Unealtă glorioasă ce m-ai slujit o viață,
Netrebnică podoabă a unui trup de gheață
O, fier temut pe vremuri, ce nu spre-a m-apăra,
Ci numai de paradă atîrni la coapsa mea,
Te du, mă părăsește și treci în mîini mai bune
Care vor ști pe mine, cel slab, să mă răzbune![2]

---

1 Acest monolog — expresie a disperării neputincioase a lui don Diego — a creat autorului, în numele verosimilului, dificultăți de ordin regizoral (v. *Analiza*). — 2 De remarcat alternarea de exclamații și interogări sacadate, expresie a zbuciumului interior, a furiei lui don Diego; apoi tonul domolit, lent, invocația dureroasă, hotărîrea

SCENA 5[1]

Don Diego, Don Rodrigo

DON DIEGO

Ai inimă, Rodrigo?[2]

DON RODRIGO

Pe loc ți-aș arăta
De nu mi-ai fi părinte!

DON DIEGO

Înflăcărarea ta
Ce dulce mi-e, și chinul cum știe să-mi aline!
În apriga-ți pornire mă recunosc pe mine!
Junia mea renaște în sîngele tău viu!
Vin, nobilul meu sînge, vin, vrednicul meu fiu.
Vino și mă răzbună!

DON RODRIGO

De ce?

DON DIEGO

De cea mai mare
Ocară ce ucide a ta și-a mea onoare!

---

nestrămutată ce implică renunțarea: don Diego reprezintă definitiv trecutul, a abdicat în fața vieții: dacă Rodrigo va învinge, va deveni șeful familiei.

1 Scenă brutală, rapidă, în care efectele de surpriză sînt speculate la maximum. — 2 Întrebarea — totodată insultă și provocare — constituie o încercare pentru Rodrigo, care va trebui să dovedească prin vorbe, apoi prin fapte, că este un adevărat cavaler.

De-o palmă.[1] Ticălosul pe loc mușca pămînt,
Dar slăbiciunea vîrstei mi-opri orice avînt.
Ia acest fier ce brațu-mi nu poate să-l mai poarte,
Ți-l dau să faci dreptate; să mori ori să dai moarte![2]
Mergi dar și pedepsește pe-acel om încrezut:
Mori sau ucide-l: iată ce ai tu de făcut!
În sînge doar se spală asemenea rușine,
Și spre-a trezi mîndria strămoșilor în tine
Ți-o spun fără înconjur că ai de combătut
Un adversar puternic și mare. L-am văzut
Acoperit de sînge și pulbere odată
Împrăștiind teroarea într-o întreagă-armată:
O sută escadroane văzutu-l-am rupînd,
Și pentru-a-ți spune încă mai mult, n-a fost nicicînd
Ca el printre războinici, nici printre căpetenii...
E...

DON RODRIGO

Spune, fie-ți milă!

---

1 De remarcat relieful și greutatea pe care poziția lor în vers, neobișnuită pentru prozodia clasică, o dau cuvintelor *de-o palmă*. — 2 De data aceasta don Diego a procedat cu tact psihologic: a trezit mînia lui Rodrigo, i-a rănit și aţîţat orgoliul de nobil și de fiu *înainte* de a-i destăinui numele ofensatorului. În versurile următoare îl va prezenta, tot pentru a stîrni mîndria lui Rodrigo, întîi ca un adversar periculos, și abia după aceea, cu ezitările necesare pentru a-l pregăti moralmente pe tînărul îndrăgostit, îi va destăinui personalitatea, folosind însă o perifrază *(părintele Ximenei)*, care taie scurt posibilele proteste sau tînguieli ale lui Rodrigo. Conchide în versuri aspre, amintind fiului, odată mai mult, imperativele codului cavaleresc și dispare de pe scenă rostind un ultim îndemn: *Tu du-te, aleargă, zboară, Rodrigo...*, lăsînd să răsune prelung în urma lui cuvîntul *răzbună* (în textul francez, emistihul celebru: *Va, cours,*

DON DIEGO

Părintele Ximenei!

DON RODRIGO

El este...

DON DIEGO

Nici o vorbă. Cunosc iubirea ta
Dar poți trăi-n rușine?[1] Insulta e mai grea,
Cu cît mai scump îți este acel ce te insultă.
Cunoști acum ocara. Știi ce-ai să faci. Ascultă:
Răzbună-mă pe mine, răzbună-te și tu!
Arată-te de-un tată ca mine vrednic fiu:
Pe cînd eu-mi plîng amarul ce-asupra mea s-adună,
Tu du-te, aleargă, zboară Rodrig și ne răzbună!

SCENA 6[2]

DON RODRIGO

Străfulgerat în suflet de un năprasnic chin,
Pe care nu putuse, vai, nimeni să-l prevadă,
Să fac o nedreptate silit de-o dreaptă sfadă

---

vole et nous venge). De subliniat progresia ritmului, rapiditatea din ultimul vers.

1 Întrebarea retorică înlocuiește, în versiunea lui Șt. O. Iosif un vers-maximă cunoscut: *Mais qui peut vivre infâme est indigne du jour* (Dar cine poate trăi în rușine, este nedemn de lumina zilei). — 2 Plecarea grăbită a lui don Diego îl lasă pe Rodrigo descumpănit: nu a avut timpul să gîndească asupra întîmplărilor neprevăzute care-l lovesc, nici de a lua o hotărîre. Zbuciumul lui interior se concretizează într-un monolog liric — meditație dureroasă

Chronica

DEL FAMOSO CAVALLERO CID RVYDIEZ CAMPEADOR.

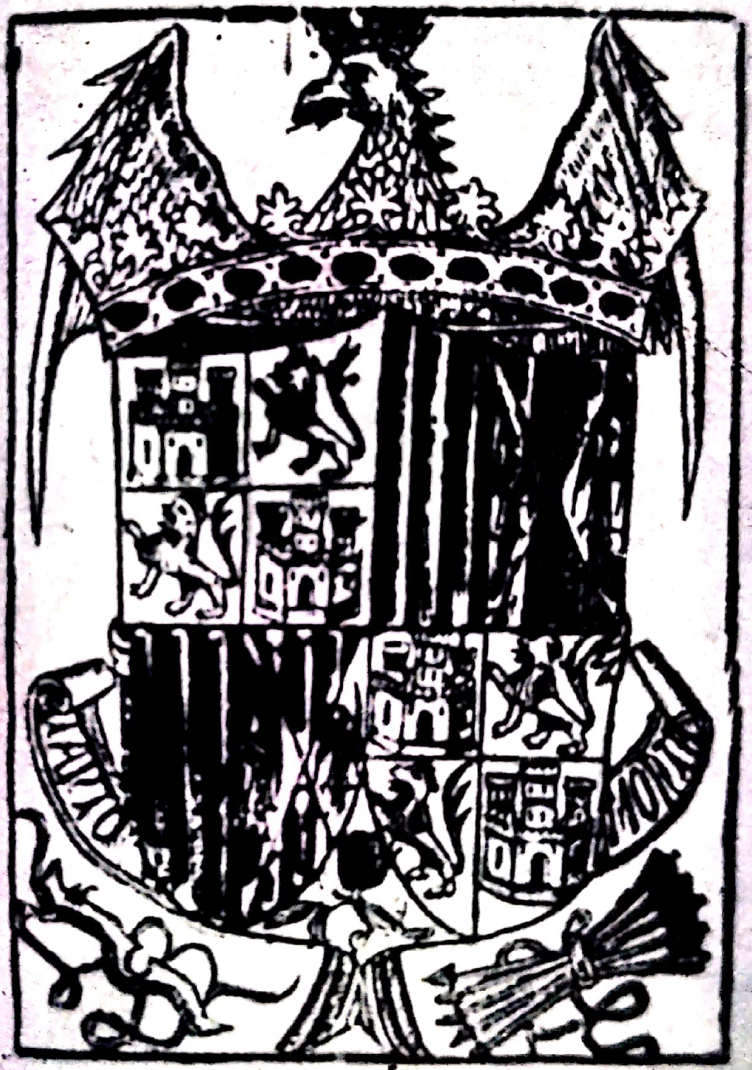

CON LICENCIA.

EN BVRGOS.

En la Imprimeria de Philippe de Iunta y Iuan Baptista Varesio. 1593.

CRONICA FAIMOSULUI CAVALER
CID RUYDIEZ CAMPEADOR, 1593

Scanned with OKEN Scanner

FRONTISPICIUL EDIȚIEI MONUMENTALE
DIN 1663, IN-FOLIO

Scanned with OKEN Scanner

PIERRE CORNEILLE LA 77 DE ANI,
GRAVURĂ DE COSSIN,
DUPĂ O PICTURĂ DE FRANÇOIS SICRE

Scanned with OKEN Scanner

MOUNET-SULLY ÎN ROLUL LUI RODRIGO

Scanned with OKEN Scanner

Şi-obiect de plîns al unui neîndurat destin,
Stau împietrit de spaimă[1], şi inima-mi zdrobită
Abia de mai palpită.
Atît eram de-aproape de raiul meu dorit!
O, ce ursită plină de triste ciudăţenii!
Iubitul meu părinte e crunt batjocorit
Şi vinovatul este părintele Ximenii!

O, ce grozavă luptă se dă acum în mine!
În contra cinstei mele iubirea mea-i pornită:
A răzbuna un tată, şi-a pierde o iubită!
El inima-mi aţîţă, ea braţul mi-l reţine.
Ca să-mi trădez iubirea ori cinstea mea hulită
Durerea cea cumplită
De-o parte şi de alta e tot atît de multă!
O ce ursită plină de triste ciudăţenii!
Să las fără pedeapsă aşa de grea insultă?
Să pedepsesc pe mîndrul părinte al Ximenii?

şi lucidă asupra situaţiei create, ce sfîrşeşte cu hotărîrea fermă asupra căii de urmat — înlocuind întrucîtva corul meditativ din tragediile antice. Acest monolog este realizat într-o structură metrică deosebită: 6 strofe (stanţe) de 10 versuri în care alexandrinul (vers de 12 silabe) alternează cu octosilabul şi cu hexasilabul. Jocul rimelor este savant: 6 rime feminine (blînde) alternează — îmbrăţişate, simple, încrucişate — cu 4 rime masculine (dure). Cuvintele-refren *peine*, *Chimène*, din versurile 8 şi 10 ale fiecărei strofe menţin tonalitatea de durere şi iubire a întregii meditaţii. Traducînd acest monolog Şt. O. Iosif i-a simplificat structura, abolind alternanţa savantă dintre versuri, neglijind jocurile de rimă, păstrînd numai cuvîntul-refren *Ximena*, dar nesocotind celălalt *peine* (durere), neplăcut înlocuit prin: *ciudăţenii*, *înconjor*, *vedenii*.

1 Cuvintele *de spaimă* nu există (din fericire!) în textul lui Corneille. Rodrigo este nemişcat, împietrit *(immobile)*, dar inima lui nu cunoaşte spaima — sentiment nedemn pentru un cavaler.

Scanned with OKEN Scanner

Onoare și iubire, dușmane față-n față!
Război frumos și crîncen! Plăcută tiranie!
Ori gloria apusă, ori inima pustie!
Nefericit pe lume, sau vai! nedemn de viață!
A unui suflet mîndru, dar dragostei dat pradă,
Chin și nădejde, — spadă,
Al fericirii mele călău cinstit, vrei oare
În ziua-aceasta plină de triste ciudățenii,
Vrei tu acum în sînge să speli a mea rușine,
Vrei tu să-mi pierzi norocul și inima Ximenii?

Sfîrșit vieții mele mai bine vreau să-i pun!
Și tatii și iubitei aceasta le prieste.
De mă răzbun, Ximena mă va urî, firește
Am să-i atrag disprețul de n-am să mă răzbun!
Ori îmi reneg credința cea mai de preț a mea,
Ori sînt nedemn de ea;
Nefericirea-mi crește vroind s-o înconjor:
Hai, inimă, cutează! Și dacă-i scris să mor,
Murind, să iau cu mine și dragostea Ximenii!

Dar moartea mea nu poate ocara grea s-o spele
Și gloria-mi odată cu mine va s-apună!
O, pot să rabd eu oare ca Spania să spună
Că n-am știut să-mi apăr onoarea casei mele?
Să cruț un vis pe care îl vede biata-mi minte
Pierdut de mai-nainte!
Fugiți departe gînduri așa puțin înalte!
Departe de la mine, voi, josnice vedenii!
Hai, brațul meu, onoarea să o salvăm încalte,
Căci, oricum, tot pierdută e dragostea Ximenii!

Da, gîndurile mele o clipă-au rătăcit!
Nimic pe lumea-aceasta nu-i mai presus de-onoare,
Și dacă mor în luptă sau mor de întristare,
Jertfi-voi al meu sînge curat cum l-am primit!

Scanned with OKEN Scanner

Aleargă dar, Rodrigo, și lasă ezitarea.
Te cheamă răzbunarea!
De-atîta șovăială nedemnă-s rușinat.
Departe de la mine, o, josnice vedenii!
Căci azi al tău părinte e crîncen ofensat.
Și-ofensatorul este părintele Ximenii![1]

---

1 Doborît pe neașteptate de o durere năprasnică, anihilantă, *străfulgerat* pînă în adîncul sufletului, Rodrigo, *împietrit, încremenit,* incapabil să *aleagă* între onoare (= răzbunare) și iubire se lasă, preț de o clipă, sedus de mirajul sinuciderii: *Sfîrșit vieții mele mai bine vreau să-i pun,* soluție tipică de compromis, simbol al evaziunii, al demisiunii morale, al lașității. Clipă de rătăcire curînd abolită! Luciditatea, reînviată, îi indică, fără șovăire, calea de urmat: înainte de toate salvarea, menținerea onoarei feudale, fără de care dragostea Ximenei nu putea să mai existe; renunțarea implicită la căsătoria cu Ximena (împlinirea visată, totală, a dragostei lor), dar în același timp, prin recîștigarea onoarei pierdute, redobîndirea stimei și, în consecință, a dragostei ei, sublimată pe plan spiritual, deși irealizabilă în temporal. Medievalul Rodrigo este fiul castei sale, angrenat într-un sistem social cu îndatoriri implacabile. Și-a însușit de la naștere acest cod de valori de a cărui valabilitate este convins, și rămîne credincios crezului său moral, chiar cu prețul propriei fericiri lumești, acceptînd să subordoneze această fericire personală unor imperative de ordin general, dictate de necesitățile Familiei (feudale, ancestrale, reprezentată de tatăl său). Actul I ce se deschidea sub auspiciile fericirii, se încheie sub o perspectivă sumbră, de tristețe și mîhnire, viril asumată de protagonistul principal, prins în mrejele destinului și ale convențiilor, dar neabdicînd în fața vieții, și credincios crezului său moral.

Scanned with OKEN Scanner

ACTUL II

SCENA 1

Don Arias, Contele[1]

CONTELE

Cel mult pot recunoaște că sîngele-mi prea viu
Prea s-a aprins de-o vorbă, e însă prea tîrziu,
Căci lovitura fără de lecuire este.[2]

DON ARIAS

Să îmblînziți pe rege cercați cu toate-aceste.
El ia prea vie parte la tot spre-a nu lăsa
Ca să simțiți întreagă nemulțămirea sa.
Și nici n-aveți altminteri vreun drept la apărare,
Căci deopotrivă rangul înalt al celui care
A îndurat ocara, cum și mărimea ei
Cer datorii și jertfe mai mari ca de-obicei.

CONTELE

Pe viața mea stăpîn e monarhul, mi se pare!

---

1 Don Arias reprezintă poziția (asumată în actul I de don Diego) a feudalului-curtean, supus autorității și voinței unui suveran ce s-ar fi dorit absolut, a mentalității aristocratice plăcute cardinalului de Richelieu. Contele, consecvent cu sine-însuși, este expresia orgoliului nobiliar, de castă, nesupus și de nesupus *(Ca să-mi păstrez, seniore, neatins-a mea onoare/Neascultarea-mi nu-e-un păcat așa de mare)*, sortit pieiriidin punct de vedere istoric.— 2 Vezi nota 1, p. 81.

DON ARIAS

Greșeala vi-i urmată de-o furie prea mare.
El vă iubește încă și-a-l împăca nu-i greu.
Puteți sta împotrivă cînd domnul zice: „Vreu"?

CONTELE

Ca să-mi păstrez, seniore, neatins-a mea onoare
Neascultarea-mi nu-e-un păcat așa de mare
Și-oricît ar fi de mare, la urma urmei pot
Prin meritele mele ca să răscumpăr tot.[1]

DON ARIAS

Poți să-i aduci servicii oricît de mari și grele,
Un rege nu-ți rămîne îndatorat de ele;
Și nu uitați un lucru: slujind pe domnitor
Orice supus nu face decît ce e dator.
Vă credeți prea puternic și viața-n joc v-o puneți.

CONTELE

Pîn' ce nu văd cu ochii nu pot să cred ce spuneți.

---

1 Aceste patru versuri erau urmate, în timpul primelor reprezentații, de alte patru pe care Corneille le-a tăiat din textul publicat, cunoscute pe de rost de contemporanii lui:

Aceste jertfe (= scuzele pe care i le cerea don Diego) nu liniștesc un suflet (nobil). /Cine le primește nimic nu a a primit, cine le face, pe sine se înjosește./Pentru astfel de învoieli rezultatul cel mai obișnuit/Este de a pierde onoarea a doi oameni în loc de unul.

Apologie fățișă a duelului și afirmare orgolioasă a nesupunerii feudale, casta nobiliară războinică întruchipată de conte fiind convinsă de valoarea sprijinului adus puterii suverane *(services)*: *De voi cădea, voi face să-i cadă și coroana.*

Scanned with OKEN Scanner

DON ARIAS

Greșeala vi-i urmată de-o furie prea mare.
El vă iubește încă și-a-l împăca nu-i greu.
Puteți sta împotrivă cînd domnul zice: „Vreu"?

CONTELE

Ca să-mi păstrez, seniore, neatins-a mea onoare
Neascultarea-mi nu-e-un păcat așa de mare
Și-oricît ar fi de mare, la urma urmei pot
Prin meritele mele ca să răscumpăr tot.[1]

DON ARIAS

Poți să-i aduci servicii oricît de mari și grele,
Un rege nu-ți rămîne îndatorat de ele;
Și nu uitați un lucru: slujind pe domnitor
Orice supus nu face decît ce e dator.
Vă credeți prea puternic și viața-n joc v-o puneți.

CONTELE

Pîn' ce nu văd cu ochii nu pot să cred ce spuneți.

---

1 Aceste patru versuri erau urmate, în timpul primelor reprezentații, de alte patru pe care Corneille le-a tăiat din textul publicat, cunoscute pe de rost de contemporanii lui:

Aceste jertfe (= scuzele pe care i le cerea don Diego) nu liniștesc un suflet (nobil). /Cine le primește nimic nu a a primit, cine le face, pe sine se înjosește./Pentru astfel de învoieli rezultatul cel mai obișnuit/Este de a pierde onoarea a doi oameni în loc de unul.

Apologie fățișă a duelului și afirmare orgolioasă a nesupunerii feudale, casta nobiliară războinică întruchipată de conte fiind convinsă de valoarea sprijinului adus puterii suverane *(services)*: *De voi cădea, voi face să-i cadă și coroana.*

DON ARIAS

Monarhul e puternic și face tot ce vrea.

CONTELE

O zi nu poate pierde pe-un om de seama mea.
Să-mi dea cea mai cumplită pedeapsă, nu mă speriu:
De pier, cu mine piere și-ntreg acest imperiu...

DON ARIAS

Nesocotiți pe-acela ce ține sceptru-n mîni...

CONTELE

Pe care fără mine l-ar pierde pînă mîni:
Pornească împotrivă-mi măria-sa prigoana:
De voi cădea, voi face să-i cadă și coroana.

DON ARIAS

O, cugetați mai bine la cele ce v-am zis,
Luați o deciziune mai bună.

CONTELE

M-am decis.

DON ARIAS

Măria-sa m-așteaptă; ce vreți să i se spună?

CONTELE

Că nici o umilință nu poate să-mi impună.

DON ARIAS

Dar regilor le place să fie ascultați.

CONTELE

Zadarnică e vorba: sînt sorții aruncați.

DON ARIAS

Cu toți bogații lauri ce fruntea vă-ncunună
Păziți-vă de trăsnet.

CONTELE

L-aștept cu voie bună.

DON ARIAS

Dar nu fără urmare.

CONTELE

Atuncea, în sfîrșit,
Va fi și don Diego cu-atît mai mulțămit.

CONTELE

(Singur)

Mi-e sufletul deasupra nendurătoarei soarte,
De-amenințări nu-ți pasă cînd nu te temi de moarte.
Primesc să duc mai bine un trai nefericit,
Dar nimenea nu-mi ceară să viețuiesc hulit.[1]

SCENA 2

Contele, Don Rodrigo

DON RODRIGO

Două cuvinte, conte.[2]

---

1 Scena are o dublă valoare, politică și psihologică; de subliniat opoziția feudalitate/monarhie absolută și de revelare a trăsăturilor umane ale unei personalități complexe, precum cea a contelui, îmbinare contradictorie de impulsuri și sentimente.— 2 Una din cele mai izbutite scene ale piesei, a cărei acțiune se desfășoară din nou în piața

CONTELE

Zi!

DON RODRIGO

Fără vorbă multă:
Cunoști tu pe don Diego?

CONTELE

Da.

DON RODRIGO

Mă-ndoiesc, ascultă.
Știi oare că bătrînul acesta vrednic fu
Virtutea și mîndria epocii lui, știi tu?

CONTELE

Se poate.

DON RODRIGO

Știi că-i sînge de-al său văpaia vie
Ce-mi scapără-n privire? O știi?

CONTELE

Ce-mi pasă mie!

DON RODRIGO

La patru pași de-aici te-oi face ca s-o știi!

CONTELE

Copil plin de trufie!

---

publică, într-un ritm febril. Spre deosebire de modelul spaniol, în textul lui Corneille conflictul opune numai două personaje, orice incident accesoric, orice mișcare complicată scenică fiind eliminată. Se desfășoară într-o austeră și tragică simplitate. *(v. Cuvînt înainte.)*

DON RODRIGO

Nu te neliniști!
E-adevărat, sînt tînăr, dar pentr-un suflet mare
Valoarea nu așteaptă ca vîrsta s-o măsoare![1]

CONTELE

Tu care-o spadă încă n-avuși în mînă, vrei
Să te măsori cu mine?

DON RODRIGO

Fac parte dintr-acei
Cari nu-arată cine-s, de două ori pe lume
Și de la-ntîia faptă știu să-și cîștige-un nume!

CONTELE[2]

Știi cine sunt?...

DON RODRIGO[3]

Desigur, o persoană-nsemnată!
Oricine l-al tău nume atît de strălucit
Ar tremura de spaimă ca un nenorocit.
Pe capul tău de lauri măreț încoronat,
Se pare că ursita peirea mi-a-nsemnat.
S-atac brațu-ți putinte, e-o faptă prea nebună
Dar inima-mi dă forță, și-acel care răzbună
Pe tatăl său, nu află nimic de-mpotrivit
Nenvins îți este brațul, nu-n veci nebiruit.

CONTELE

Curajul care-aceste cuvinte ți-l vădesc,
Mă deprinsesem zilnic în ochi să ți-l citesc:

---

1 Două versuri-maxime devenite celebre.— 2—3 Două replici netălmăcite de Șt. O. Iosif. Reproduse din prima versiune românească a *Cid*-ului, realizată de sublocotenentul de artilerie Al. G. Drăghicescu în 1883.

Văzînd în tine noua Castiliei mărire
În gîndul meu Ximenii te-am fost menit de mire.
Eu îți cunosc iubirea și-mi place a vedea
Că datoria-ți este mai sfîntă decît ea,
Că tot ce simți nu poate avîntul să-ți înșele,
Că rara ta virtute răspunde stimei mele
Și ginere voindu-mi un cavaler întreg,
De la-nceput știut-am pe cine să aleg.
În sufletul meu mila își face totuși cale;
Și-admir curajul, însă de anii tăi mi-e jale,
Deci lasă gîndul ăsta ce-ți poate fi fatal,
Căci între noi duelul ar fi prea inegal.
Mi-ar face prea puțină onoare-o biruință,
Triumfu-i fără slavă de-nvingi cu ușurință.[1]
Te-or crede toți de-a pururi căzut de brațul meu[2]
Și moartea ta la urmă am s-o deplîng tot eu!

DON RODRIGO

De marea ta-ndrăzneală nedemnă ți-e-ndurarea:
Se teme să-mi ia viața cel ce mi-a luat onoarea?

CONTELE

Te du d-aici!

DON RODRIGO

Să mergem făr-a mai discuta!

CONTELE

Ți s-a urît cu viața?

DON RODRIGO

Ți-o temi cumva pe-a ta?

---

[1] Vers-maximă celebru.— [2] Versuri greșit traduse. Textual: *Te-ar crede toți răpus* **fără trudă** *de brațul meu/ Și nu voi avea decît regrete în urma morții tale* (subînțeles: nu și glorie

CONTELE

Vin', tu-ți faci datoria și-i demn un fiu de jale
Cînd supraviețuiește onoarei spiței sale.[1]

SCENA 3[2]

Infanta, Ximena, Leonora

INFANTA

Ximena mea, alină durerea ta, alină;
Rămîi nestrămutată cînd soarta ți-e haină;
Vedea-vei iar seninul dup-ăst vînt trecător;
Norocul ți-l umbrește numai un pic de nor,
De-acuma fericirea poate că va urma.

XIMENA

Nimic nu sper, zdrobită îmi este inima.
Furtuni neașteptate ce peste noi s-abat,
Anunță naufragiul de neînlăturat:
Sînt bine-ncredințată, și valurile mă iau.
Iubeam, eram iubită, părinții se-nvoiau;
Vă depănam povestea cu știrea-ncîntătoare
În clipa dureroasă cînd cearta lor loc are,
A cărei tristă veste cum o aflarăți, iată,
A spulberat de-a pururi nădejdea-mi adorată,
Ambiție fatală, netrebnică manie,

---

1 De notat varietatea tonului folosit de protagoniști — expresie a individualității lor — antiteza realizată, simetria folosită. — 2 Următoarele 3 scene din actul II lipsesc din traducerea lui Șt. O. Iosif. Reproduse în tălmăcirea lui Ioachim Botez.

Scanned with OKEN Scanner

Cei mai viteji să-ndure această silnicie!
Nemilostivită cinste a dulcelui meu chin,
De-acuma ți-oi aduce cît plînset, cît suspin!

INFANTA

Mînia lor se cade ca să te lase rece.
O clipă a stîrnit-o, o clipă, și va trece.
Făcut-a prea mult zgomot spre-a nu aduce pace.
Cînd regele el însuși voiește să-i împace;
Și sufletu-mi atît e pătruns de jalea ta,
C-aș face pentru tine tot ce-n puteri mi-ar sta.

XIMENA

Împăciuiri, aicea nimica nu mai fac;
Asemenea afronturi nu mai au nici un leac.
În van se străduiește prudență și putere:
Spre-a potoli necazul sînt numai o părere.
Cînd cugetu-n adîncuri o cruntă ură are,
Hrănește-ascunse focuri mult mai mistuitoare.

INFANTA

Rodrigo și Ximena, cu dorul lor cel sfînt,
Vor îmblînzi părinții care în vrajbă sînt.
Vedea-vom cum iubirea mai tare o să fie,
Și risipi-va ura prin dulce cununie.

XIMENA

Așijderea mi-i dorul, da-mi spune judecata:
Don Diego e prea mîndru, eu îl cunosc pe tata.
Mă-neacă lacrimi, nu pot seca izvorul lor,
Mă chinuie trecutul, mă tem de viitor.

INFANTA

Te temi de neputința unui bătrîn slab? Spune!

XIMENA

Rodrigo e prea iute.

Scanned with OKEN Scanner

INFANTA

Dar este și prea june.

XIMENA

Bărbații de valoare se văd de la-nceput.[1]

INFANTA

Nu trebui' să te sperii de dînsul așa mult.
Nespus îi ești de dragă, ca să-ți aducă-un rău,
Și i-ar opri mînia doar un cuvînt de-al tău.

XIMENA

Dacă nu mă ascultă, ce-ngrozitor păcat!
Iar de mi se supune, cum fi-va judecat?
Născut așa cum este, să-ndure așa soartă!
De-ascultă ori rezistă iubirii ce îmi poartă,
Mă rușinez în cuget ori am nedumerire
De stima ce-mi arată, de dreapta-mpotrivire.[2]

INFANTA

Ximena e măreață, și chiar dreptate-avînd,
Nu poate să îndure un așa josnic gînd,
Dar dacă pîn' la urmă voi face eu așa,
Și pe îndrăgostitu-ți îl voi încătușa
Ca astfel să împiedic înverșunarea lui.
Iubirea-ți pătimașă întunecată nu-i?

XIMENA

Ah, doamnă,-atunci iubirea nu-mi va mai porunci.

---

1 Compară cu versul *Valoarea nu așteaptă ca vîrsta s-o măsoare* (II, 2).— 2 Gîndirea și purtarea Ximenei sînt ecoul gîndirii și purtării lui Rodrigo.

SCENA 4
Infanta, Ximena, Leonora, Pajul

INFANTA

Paj, cată pe Rodrigo, și adu-mi-l aci.

PAJUL

Senor Gormaz și dînsul... așa

XIMENA

O, Doamne, sînt nebună!

INFANTA

Vorbește!

PAJUL

De aicea ieșiră împreună.

XIMENA

Doar ei?

PAJUL

Doar ei, în șoaptă părea că au o sfadă.

XIMENA

Fără de îndoială, au și ajuns la spadă.
Iertați, mărită doamnă, această-nverșunare.

SCENA 5
Infanta, Leonora

INFANTA

Vai, cît sînt de-ngrijată, și cît de mult mă doare!
Îi plîng nenorocirea, iubitu-i mă vrăjește,

Scanned with OKEN Scanner

Mă părăsește tihna, amorul se trezește.
Cînd soarta pe Rodrigo de ea o să-l dezbine,
Speranță și obidă va deștepta în mine;
Văd cu mîhnire-adîncă încrîncenarea lor,
Dar inima-mi vrăjită hrănește-un tainic dor.

LEONORA

Așa virtuți înalte, sublime, să le lași
Să se predea deodată acestui amor laș?

INFANTA

Cînd el doar îmi rămîne nu-i spune laș acum.
Cînd falnic și puternic în casa mea-i stăpîn
Să îl respecți, de vreme ce mi-i atît de drag,
Virtutea îl respinge, însă nădejde trag;
Nădejdea nebunească a cugetului mut
Vrea un iubit pe care Ximena l-a pierdut.

LEONORA

Lăsați deci să-ngenunche virtuțile străbune,
Și glasul rațiunii nimic nu vă mai spune?

INFANTA

Gîndirea noastră spune atîta de puțin
Cînd inima-i pătrunsă de-așa un blînd venin!
Iar cînd bolnavii-n boală ca-n fericire zac,
Cît li-i de greu să-ndure să li se afle leac!

LEONORA

Nădejdea v-amăgește, răul vi-i drag; ș-apoi,
Acest Rodrigo, doamnă, nu este demn de voi.

INFANTA

Prea bine știu; dar dacă virtutea mi-e înfrîntă,
Află deci cum iubirea o inimă alintă.
Dacă Rodrig în luptă semeț s-a arătat,

Dacă sub spadă-i cade acest vestit soldat,
Pot să îmi caut partea, pe față să-l ador.
Ce fapte mari va face ieșind învingător!
Cutez să merg cu gîndul că de acuma are
Să puie-ntregi regate la ale lui picioare;
Iubirea mă alintă, mă-ndeamnă, vrea să-l vadă
Cum se așază-n tronul din falnica Grenadă,
Mauri-nfrînți, în tremur, slăvindu-mi-l, și pîn'
Și Aragonul cade sub acest nou stăpîn.
Supus e portughezul[1], viața-i neprihănită
Ducînd peste oceane înalta lui ursită,
Stropindu-și ai săi lauri cu sînge de-africani;
Pe scurt, tot ce se știe de marii căpitani[2],
Aștept de la Rodrigo de-o fi învingător
Și slava vieții mele va fi acest amor.

LEONORA

Dar, doamnă,-i duceți brațul la multă depărtare,
După o întîlnire ce poate loc nu are

INFANTA

Rodrig e ofensatul, contele-a-adus ocară:
Ieșirea împreună, mai mult ce trebui' dară?

LEONORA

Ei bine, se vor bate, dacă doriți astfel,
Dar pîn-așa departe ca voi va merge el?

INFANTA

Ce vrei? Sînt o nebună; mintea-mi nu mai cunoaște:
Vezi doar cu ce necazuri acest amor mă paște.

---

1 Portugalia, ocupată de arabi în 714 va fi cucerită de spanioli în secolul al XII-lea. — 2 Inspirată din vechea legendă a *Cidului Campeador*, profeția lirică izvorîtă din dragostea infantei pregătește desfășurarea evenimentelor.

Hai, vino în odaie, mă mîngîie și-mi spune;
Nu mă lăsa o clipă în astă-amărăciune.

SCENA 6

Don Fernando, Don Arias, Don Sancho

DON FERNANDO

E contele-ntr-atîta de van și ce așteaptă?
Cutează oare-a crede că-i iert această faptă?

DON ARIAS

I-am zis din partea voastră tot ce aveam să-i zic,
Cu toate-acestea, sire, n-am izbutit nimic.

DON FERNANDO

O, ceruri! deci nutrește o rîvnă-așa săracă
Și-așa puțină grijă arată ca să-mi placă!
Jignește pe don Diego, de rege-a ști nu vrea!
El vrea să facă lege aici, la curtea mea!
Oricît de brav războinic, bun căpitan să fie
Voi știi scurta din vreme asemenea trufie.
De-ar fi virtutea însăși și-al bătăliei zeu
Ce-nseamnă neascultarea i-arăt acuma eu!
Cu toate că-ndrăzneala-i cerea o grea osîndă,
Vroiam să-l judec totuși cu inima mai blîndă
Dar pentru că s-arată prea dîrz și prea semeț,
Plecați și puneți mîna pe el cu orice preț.[1]

---

1 Cuvintele regelui constituie un răspuns la dialogul dintre don Arias și conte (II, 1); de asemenea, concretizarea poziției autoritare, absolute, asumată de cardinalul de

DON SANCHO

Puțin răgaz l-ar face să-și vină poate-n fire,
Îi clocotea mînia în sînge încă, sire,
Și-n cea dintîi vîlvoare nici o mirare nu-i
Că nu se pleacă lesne un suflet cum e-al lui.
Greșeala și-o cunoaște, dar inima-i semeață
Nu-l iartă ca s-o deie așa curînd pe față.

DON FERNANDO

Don Sancho, taci și află: oricine-i înclinat
Să-l apere, se face el însuși vinovat.

DON SANCHO

Ascult și tac, cer totuși iertare de voi pune
O vorbă ca să-l apăr.

Richelieu față de nobilimea orgolioasă și capricioasă și răspicat afirmată cu patru ani în urmă, în 1632, cu ocazia revoltei ducelui de Montmorency, guvernator al provinciei Languedoc, care fusese învins, încarcerat, judecat, condamnat la moarte și executat: „A fi aspru față de persoanele particulare care-și fac o fală disprețuind legile și decretele unui stat înseamnă a fi bun pentru Public; și nu se poate săvîrși o mai mare crimă împotriva intereselor publice decît arătînd indulgență față de cei care le încalcă. [...] Cînd este vorba de o crimă împotriva statului trebuie să închizi ușa milei și să nu iei în seamă plîngerile persoanelor interesate."
Fapta jignitoare a contelui, săvîrșită sub imperiul trufiei, și refuzul ulterior de a-și prezenta scuzele lui don Diego îl supără pe rege în două feluri: punînd sub semnul întrebării alegerea făcută de el, deci spiritul său de discernămînt și echitate, și punîndu-i însăși autoritatea în joc. Chiar interesele statului său, care i-ar fi impus să menajeze susceptibilitatea războinicului încercat, nu-l vor împiedica să pedepsească răzvrătirea cum se cuvine.

DON FERNANDO

Și ce poți oare spune?[1]

DON SANCHO

Că unuia ca dînsul cu fapte mari deprins,
I-e greu să se coboare ca orișicare ins.
În orice lămurire el vede o rușine
Și-aceasta este numai cuvîntul ce-l reține.
Asprimea datoriei nu-l poate-ndupleca
Și de n-ar fi un suflet prea mîndru, s-ar pleca.
Ci dați poruncă, sire, ca brațul său cel tare
Cu ascuțișul armei insulta s-o repare.
Pe loc se va supune; și vină cine-o vrea,
Aici stau pentru dînsul chezaș, pîn' ce-o afla.[2]

DON FERNANDO

Uiți cui vorbești; ci vîrsta pe care-o ai mă face
Să iert; și-nflăcărarea aceasta nu-mi displace.
Dar e dator un rege să cruțe pe-orice căi
Vărsările de sînge între supușii săi;
Pe-ai mei îi țin în pază, și-i am în grijă mare,
Precum un cap cuminte de membre grijă are.
Cuvîntul tău nu poate să fie deci și-al meu:
Tu judeci ca războinic, ca rege judec eu,
Și orice-ar vrea să spună și-ar îndrăzni să creadă

---

1 Voltaire a subliniat ironic inconsecvența regelui: „Această scenă, scrie el, mi se pare la fel de inutilă ca cea cu infanta; înjosește de altfel pe rege, care nu este ascultat. După ce poruncește „taci", de ce ordonă, o clipă mai tîrziu, „spune"? Și nu rezultă nimic din această scenă."— 2 Don Sancho vorbește cu insolența feudalului din secolul al XI-lea, mai curînd decît cu aceea a nobililor răzvrătiți din secolul al XVII-lea. Academia franceză, înfeudată lui Richelieu, a blamat de altfel, prin scrierea lui Chapelain, purtarea tînărului cavaler.

Supunerea nu poate pe contele să-l scadă.
Și-apoi m-atinge-ocara, căci el a degradat
Pe-acel ce-odraslei mele de guvernor l-am dat.
Cel ce nu ținea seama de alegerea-mi făcută
Nesocotește însăși puterea absolută.
Dar să lăsăm acestea. De-altminteri am vești noi:
S-ar fi văzut vreo zece corăbii de război
Ce chiar la gura apei au îndrăznit s-apară.[1]

DON ARIAS

Dușmanii noștri mauri nu-s pentru-ntîia oară
Siliți a vă cunoaște, spre a porni din nou
Război în contra unui așa temut erou.

DON FERNANDO

De-a pururi îi va roade în suflet gelozia
Cît m-or vedea pe mine stăpîn pe-Andaluzia,
Și țara peste care au fost prea mult stăpîni
Va fi privită pururi cu ciudă de păgîni.
Acesta-i și cuvîntul că-n inima Sevilii
De zece ani încoace țin scaunul Castilii,
Să-i pot veghea de-aproape și să zădărnicesc
Pe loc ce bag de seamă, tot ce pe-ascuns urzesc.

DON ARIAS

Atîtea sîngeroase înfrîngeri îi învață
Că totul e zadarnic cît timp veți fi-n viață.
N-aveți de ce vă teme.

DON FERNANDO

Și nici n-am ce lăsa.
Încrederea atrage primejdia-n urma sa.

---

1 Sfîrșitul scenei pregătește scena 3 din actul IV: triumful lui Rodrigo, înfrîngerea maurilor (v. și *Analiza*).

Și-apoi la urma urmei să nu prea dăm uitării
Că pîn-aici îi poate aduce-un flux al mării.
Ar fi cu toate-acestea greșeală orișicum
Să aruncăm teroarea în inimi de p-acum,
Fiind nesigur zvonul, fiind și pe-nnoptate
S-ar răspîndi zadarnic neliniștea-n cetate.
Să se-ndoiască straja la ziduri și în port.
Ajunge pe-astă-seară.

SCENA 7

Don Fernando, Don Alonso, Don Sancho, Don Arias

DON ALONSO

Sire, contele-i mort,
Prin fiul său don Diego și-a răzbunat onoarea.

DON FERNANDO

Pe loc ce-aflai ocara, i-am prevăzut urmarea
Și-am vrut nenorocirea aceasta s-o previn.

DON ALONSO

Ximena la picioare vă cade în suspin
Și toată-n lacrimi vine dreptate a vă cere.

DON FERNANDO

Deși adînc în suflet m-atinge-a ei durere
Socot că după fapta ce contele-o făcu
A meritat pedeapsa ce l-a ajuns acu.
Oricît de dreaptă-i însă pedeapsa, tot mă doare
Pierzînd din căpetenii pe cel mai de valoare,
Căci dup-o lungă viață în slujba-acestui stat,

Și-un sînge pentru mine de mii de ori vărsat,
Orice simțiri trufia lui oare îmi dictează
Mă simt slăbit, pierzîndu-l, și moartea-i mă-ntristează.[1]

SCENA 8[2]

Don Fernando, Don Diego, Ximena, Don Sancho, Don Arias, Don Alonso

XIMENA

Sire, sire, dreptate!

DON DIEGO

Ah, sire, m-ascultați!

XIMENA

Cad la genunchii voștri...

---

1 Academia a criticat atît poziția, cît și discursul regelui, „prost organizat". Totuși, în această scenă sînt indicate reacțiile regelui în fața evenimentelor, sentimentele contradictorii care-l agită: simpatie pentru Rodrigo, compătimire afectuoasă pentru Ximena, condamnare totală a purtării contelui, vinovat și deci pe drept pedepsit, regretul de a fi lipsit de un căpitan destoinic.— 2 Scena 8, scena pledoariilor, ne amintește meseria autorului ei, avocat la Rouen (v. de asemenea *Horațiu*, actul V, *Cinna*, actul II etc.). Perfect echilibrată, riguros compusă, cuprinde sosirea zgomotoasă și zbuciumată a părților (primele 8 versuri), hotărîrea regelui de a asculta pe fiecare; pledoaria Ximenei (= acuzarea); pledoaria lui don Diego (= apărarea); răspunsul ambiguu al regelui, care amînă sentința, creînd „suspense"-ul necesar interesului acțiunii.

DON DIEGO

Vi-i țin îmbrățișați...

XIMENA

Vă cer dreptate!

DON DIEGO

Dați-mi o clipă de-ascultare!

XIMENA

O, pedepsiți-i, sire, trufașa cutezare!
Cel mai puternic sprijin al țării l-a surpat:
Mi-a ucis tatăl, sire...

DON DIEGO

Pe-al său l-a răzbunat.

XIMENA

Dreptate de la rege orice supus așteaptă!

DON DIEGO

Nu merită pedeapsă o răzbunare dreaptă!

DON FERNANDO

Sculați și unul și-altul, și-apoi am să v-ascult.
Restriștea ta, Ximenă, mă-ndurerează mult.
Mi-e inima cuprinsă, ca și a ta, de jale.
(Către don Diego.)
Așteaptă; să n-o tulburi în plîngerile sale.

XIMENA

E mort tatăl meu, sire; cu ochii mei văzui
Cum sîngele-i în clocot curgea din pieptul lui.
Ast sînge, chezășia regeștei voastre case,
Ast sînge ce atîtea victorii cîștigase,
Ce fumegă, cald încă, în mînios șivoi

Că se jertfește pentru un altul decît voi,
Ast sînge ce avusese o nobilă menire,
Rodrig la curtea voastră îl risipește, sire!
Am alergat pierdută și mort, ah, îl aflai...
Dar povestirea, sire, mă lasă fără grai:
Iertați-mi deznădejdea, amarele-mi suspine
Și lacrimile mele vorbească pentru mine.

DON FERNANDO

Fă-ți inimă, copilă, că eu de grijă-ți port
Și-ți voi sluji de tată în locul celui mort.

XIMENA

Prea multă cinste-mi dete a mea restriște, sire,
Precum spuneam, acolo l-aflai fără simțire,
Străpuns era de-o rană și sîngeie-i vedeam
În pulbere scriindu-mi ce datorie am.
Ori poate vitejia-i ajunsă-n așa stare
Prin rana lui deschisă mă îndîrjea mai tare
Și-ntocmai ca o gură ce strigă către cer
Mă îndemna mai grabnic dreptate să vă cer!
Nu-ngăduiți, o rege, astfel de volnicie
Sub ocrotirea voastră stăpînă să devie,
Ca viața celor vrednici să n-aibă nici un preț,
Ca fără de pedeapsă un tînăr îndrăzneț
Cu ei să se măsoare, mărirea să le-o sape,
Cu sîngele lor nobil pămîntul să-l adape!
Nerăzbunînd-o astfel de moarte-ar veșteji
În alți supuși oricare avînt de-a vă sluji.
Cer răzbunare, sire, și-o cer nu pentru mine,
Ci pentru-a voastră slavă și pentru-al vostru bine.
Voi ați pierdut într-însul un om de merit rar,
Prin altă moarte moartea-i răscumpărați-o dar:
Jertfiți nu pentru mine, pentru dreptate, sire,
Și pentru a coroanei eternă strălucire,

Scanned with OKEN Scanner

Jertfiți spre ușurarea acestei țări întregi
Pe cel ce se mîndrește cu-astfel de fărdelegi[1] !

DON FERNANDO

Don Diego ce răspunde?

DON DIEGO

Că-i demn de pizmuire
Acela care moare la vremea lui, o, sire !
Că dup-un veac de slavă și strălucire plin
Adeseori ne-așteaptă cel mai amar destin !
Eu, ale cărui fapte uimesc și azi poporul,
Eu, care pretutindeni eram biruitorul,

---

1 Pledoaria Ximenei este patetică. Tînăra se află încă sub impresia șocului resimțit la vederea trupului neînsuflețit al părintelui ei, de aceea imaginile folosite, crude, realiste, necontrolate sînt violente, deși argumentarea este perfect logică: începe prin a trezi, într-un lung exordiu, mila judecătorului prin descrierea scenei sîngeroase ce a avut loc, sfîrșind abil cu o formulă de preteriţiune (= în retorică, figură de stil prin care atragi atenția asupra unui lucru, declarînd că nu vrei să vorbești despre el): ... *lacrimile mele vorbească pentru mine*. După exordiu trece la argumentare: sîngele tatălui ucis trebuie răzbunat; ucigîndu-l pe conte Rodrigo s-a răzvrătit împotriva monarhului său, nesocotindu-i autoritatea și lipsindu-l, în plus, de cel mai bun sprijin militar al său: trebuie pedepsit. Cu îndemînare avocățească afacerea ei personală este transformată într-o problemă de stat: moartea contelui trebuie răzbunată *pentru a coroanei eternă strălucire*. În aceste două tirade, Corneille uzează — poate abuziv — de procedeele stilului retoric, folosite în mai mică măsură de traducător: anafora (repetiția, la început de vers, a acelorași cuvinte): *ast sînge*, preteri-

Mă văd slăbit de vîrstă, acum, cu părul nins,
Primind o grea ocară și rămînînd învins!
Ce nu putuse luptă, asediu, ambuscadă,
Nici Aragonul mîndru, nici falnica Grenadă,
Nici toți dușmanii voștri, nici toți ai mei pizmași,
Azi contele-a făcut-o, de-aici la cîțiva pași,
Gelos de noua-mi slujbă și dîrz de-o preferință
Ce i-o dădea asupră-mi a vîrstei neputință.
Astfel aceste plete albite-n vitejii,
Ast sînge care curse ades spre-a vă sluji,
Ast braț pe vremi teroarea dușmanilor armate
Se coborau în groapă de-ocară-mpovărate,
De nu năștеam pe lume un fiu spre-a m-ajuta
Demn de această țară, demn de măria ta!
El a ucis pe conte, luîndu-mi apărarea,
El mi-a spălat ocara, el mi-a redat onoarea!
De socotiți că totuși e-un ucigaș de rînd
Cel ce curaj arată o palmă răzbunînd,
Asupra mea să cadă blestemul și păcatul,
Căci de greșește brațul, e capul vinovatul!
De e sau nu o crimă, o, sire, judecați:
Eu, orișicum sînt capul, el doar viteazul braț.
Ximena împotrivă-mi deci are a se plînge,
Căci de-o puteam eu face, el nu vărsa ăst sînge.
Jertfiți, deci, sire, capul ce anii-l vor răpi,
Dar îngrijiți de brațul menit a vă sluji,
Dreptate-i dați Ximenii jertfind zilele mele,
Că tot nu am ce face de-acuma eu cu ele;

țiunea (amintită mai sus), refrenul funebru: *e mort tatăl meu: mort* ah, *îl aflai...; l-aflai fără simțire*, etc., imagini și metafore sîngeroase: *sînge care fumegă, rană ce strigă ca o gură către cer* etc. și folosirea repetată a imperativului *jertfiți*.

Departe de-a mă plînge de-osînda ce mi-ați dat,
Murind cinstit, muri-voi cu sufletu-mpăcat.[1]

DON FERNANDO

Pricina-i însemnată de-ajuns spre-a o aduce
În adunarea țării. Don Sancho, vei conduce
Acasă pe Ximena. Tu, don Diego, vei sta
Aici, drept închisoare avînd credința ta.
Căutați-mi pe Rodrigo. Am să vă fac dreptate.

XIMENA

E drept ca ucigașul să piară, maiestate!

---

1 Spre deosebire de Ximena, în opoziție cu agitația ei, don Diego și-a redobîndit cu desăvîrșire calmul — odată cu onoarea. S-a grăbit să se înfățișeze regelui ca să-și pledeze cauza pentru a evita întîlnirea penibilă a celor doi îndrăgostiți și pentru a-și salva fiul, iar prin el, neamul, clanul. Discursul lui, cumpănit, deși elocvent, este și el perfect structurat: un exordiu menit să trezească mila, în care este amintit ultragiul; prezentarea lui Rodrigo drept răzbunătorul onoarei neamului său; dorința de a fi singur pedepsit, fiind vinovatul moral; însfîrșit, în concluzie, supunerea necondiționată voinței și autorității regale. Folosește o tactică dibace, reluînd argumentele Ximenei (uneori chiar cuvintele și expresiile): compătimirea ce i se acordă Ximenei i se datorează și lui, biet bătrîn cu părul nins, incapabil să-și răzbune singur onoarea pierdută; rebeliunea lui Rodrigo în fața autorității monarhului se datora unei alte rebeliuni mai grave, aceleia a lui don Gormas, nemulțumit de alegerea făcută de rege; statul nu va pierde nimic în urma acestui duel, căci Rodrigo a dovedit că este în stare să înlocuiască, ba chiar să-l întreacă pe conte. Don Diego reușește astfel să potolească atît mînia autoritară a regelui cît și temerile lui cu privire la apărarea statului său. Recunoscîndu-se vinovat, întinde o cursă regelui, care cu greu îl va putea pedepsi pe instigator (= capul) în locul ucigașului (= brațul).

Scanned with OKEN Scanner

DON FERNANDO

Copilă, ai răbdare, oricît ai suferi!

XIMENA

Răbdare — a-mi cere — 'nseamnă durerile-a-mi spori![1]

1 Replicile Ximenei vădesc o răzvrătire înrudită cu aceea a contelui. Tăcerea lui don Diego înseamnă supunere față de voința regelui.

Scanned with OKEN Scanner

ACTUL III

SCENA I[1]

Don Rodrigo, Elvira

ELVIRA

Tu, don Rodrig! Ce cauți aci, nenorocite?

DON RODRIGO

Vin să-mi urmez cărarea sărmanei mele-ursite!

ELVIRA

De unde-ți iei tu însă curajul, de-ai venit
Pe locurile-acestea pe care le-ai cernit?
Îi urmărești și umbra în casa lui, haine?
Nu l-ai ucis tu însuți?

DON RODRIGO

Viața lui, știi bine,
Era o pîngărire a numelui ce-l port.

ELVIRA

Dar adăpost să cauți în casa lui, mort!
Găsi azil într-însa vreun ucigaș vreodată?

DON RODRIGO

Dar tocmai de aceea eu vin la judecată.[2]

---

1 Pentru scenele 1—4, v. comentariul lui Corneille, în *Analiză;* v. de asemeni la *Referințe critice* comentariile lui Scudéry, Chapelain, d'Aubignac și Doubrovsky. — 2 Tex-

Nu mai privi la mine cu aerul mirat:
Eu moarte-am dat, și-acum cer înapoi ce-am dat.
Ximena mea iubită îmi e judecătorul
Și moartea mea o merit, căci i-am pierdut amorul,
Și ca supremul bine acuma vin să cer
Din gura ei osînda, de mîna ei să pier!

ELVIRA

Mai bine fugi din față-i și nu-i mai sta în cale,
Nu mai chema asupra-ți urgia urei sale;
Te-ascunde și-ocolește întîiele porniri
La care pot s-o împingă mînia ce-i inspiri.

DON RODRIGO

Nu! nu! această scumpă și gingașă făptură
Pe care am jignit-o, nu are-atîta ură,
Și sînt în stare-o mie de morți să ocolesc,
Să pot să mor de mîna-i și ura-i s-o-nzecesc!

ELVIRA

Ximena e la curte, în lacrime scăldată,
Și va veni-nsoțită de-amicii săi îndată.
O, fugi, Rodrig, ai milă: nu mă mai chinui!
Ce-or spune bîrfitorii de te-or vedea aci?
Vrei tu să fie încă și-n gura lumii dată
Că rabdă pe-ucigașul sărmanului ei tată?

---

tual: *la judecătorul meu*. În felul lui, Rodrigo face parte din aceeași familie de suflete răzvrătite împotriva autorității regale: a ascultat de datoria sa ancestrală de cavaler, de reprezentant al unei stirpe glorioase, fără să-i pese de hotărîrile regelui, cum nu-i pasă de fapt nici de judecata lui și de sentința pe care o va da. Înfruntării cu contele, necesare onoarei lui, trebuie să-i urmeze, în concepția lui, înfruntarea cu Ximena, necesară iubirii lui.

Are să vină, vine, o văd. O, dacă vrei
Să-i cruți, Rodrig, onoarea, te du din calea ei!
(Rodrig se ascunde.)

SCENA 2

Don Sancho, Ximena, Elvira

DON SANCHO

Vă trebuie, senora, prinos bogat de sînge:
Mînia voastră-i dreaptă și-aveți dreptate-a plînge.
Și prin aceste vorbe nu vreau cît de puțin
Nici să vă-nduplec ura, nici chinul să v-alin.
Ci gura voastră numai o vorbă de mi-ar spune
Această spadă-i gata oricînd să vă răzbune.
O, puneți la-ncercare, de vreți, al meu amor
Și, sub porunca voastră, voi fi biruitor.

XIMENA

Vai mie!

DON SANCHO

Îndurare, primiți din bunătate.

XIMENA

Aș mînia pe rege, ce mi-a promis dreptate.

DON SANCHO

Știți că dreptatea merge cu-atîtea amînări,
Încît o crimă scapă ades făr' de urmări.
Și pîn-atuncea lacrimi prea multe sînt pierdute;
Un cavaler prin arme v-ar răzbuna mai iute,
E-un drum mai scurt și-osînda n-ar mai întîrzia.

XIMENA

E leacul cel din urmă; dar de va fi așa
Și dacă trista-mi soartă v-ar mai stîrni-ndurarea,
Atuncea veți fi liber să-mi răzbunați onoarea.

DON SANCHO

E un noroc la care rîvnesc necontenit
Și-avînd nădejde-ntr-însul, mă duc prea mulțumit.[1]

SCENA 3

Ximena, Elvira

XIMENA

Sînt singură acuma și fără fățărie
Îmi pot striga întreaga durerea mea cea vie!
Acuma pot în voie să plîng și să suspin,
Și pot să-mi dau pe față nemărginitul chin.
Vai, tata-i mort, Elviră, și viața-i e curmată
De spada ce Rodrigo o trage-ntîia dată!

---

1 Chapelain, reprezentantul autorizat al părerilor Academiei franceze, a scris, în legătură cu purtarea lui don Sancho: „Buna-cuviință ar fi fost mai bine observată dacă s-ar fi dus s-o răzbune pe Ximena fără să-i ceară învoirea". Iar Voltaire răspunde acestei observații: „Ba deloc; nu astfel se petreceau lucrurile conform codului cavaleresc; campionul unei cauze trebuia să fie recunoscut în această calitate de doamna sa: și în plus don Sancho nu se putea expune să displacă iubitei sale învingînd pe un om pe care Ximena poate îl mai iubea, l-ar mai fi iubit."

Scanned with OKEN Scanner

JEANNE DELVAIR ÎN ROLUL CHIMENEI

Scanned with OKEN Scanner

GÉRARD PHILIPPE ÎN ROLUL LUI RODRIGO

Scanned with OKEN Scanner

O, curgeți, curgeți lacrimi pîraie pe pămînt:
O jumătate-a vieții-mi mi-aruncă în mormînt
Cealaltă jumătate, și-aceea care piere
Pe-aceea ce-mi rămîne să mă răzbun îmi cere.

ELVIRA

Alină-te, stăpînă!

XIMENA

Ah, ce nepotrivit
Cuvîntul de-alinare pe buze ți-a venit!
Cum să-mi alin durerea, cînd eu, nesocotito,
Nu pot urî pe-acela ce mi-a pricinuit-o?
Și ce m-așteaptă oare decît un veșnic chin,
Cînd urmăresc o crimă, iubind pe asasin?

ELVIRA

Mai poți iubi pe-acela ce te-a lăsat orfană?

XIMENA

Dacă-l iubesc, Elviro? L-ador ca pe-o icoană!
Iubirea și mînia în suflet mi se bat
Și în dușman descopăr pe omul adorat
Și simt că-n ciuda urei în inima-mi speriată
Rodrig combate încă, ah, pe sărmanu-mi tată:
L-atacă, l-urmărește, se apără și-i cînd
Mai slab, cînd mai puternic, și-acuma triumfînd,
Și-n lupta-aceasta între iubire și mînie
El sufletul mi-l lasă, dar inima-mi sfîșie.
Dar nu m-adoarme-amorul, oricît m-ar stăpîni
Și datoria-mi sfîntă mi-o voi îndeplini;
Alerg unde mă cheamă jignita mea onoare.
Rodrig mi-e scump și soarta-i nespus de-adînc mă doare,

Scanned with OKEN Scanner

Îi plîng de jale, totuși, oricîtă grijă-i port,
Știu cine sînt, Elviro, și tatăl meu e mort![1]

ELVIRA

Îl urmărești?

XIMENA

Ah, crudă gîndire și cumplită
Și crudă urmărire la care sînt silită!
Cer capul său și totuși mă tem să-l dobîndesc!
De moare el, muri-voi și moartea i-o cerșesc!

ELVIRA

Atît de negre gînduri, alungă-le, stăpînă,
Și nu-ți impune-o lege ce-n contra ta te mînă!

XIMENA

Cum? Tatăl meu să aibă sfîrșit așa de crud
Să strige răzbunare și eu să nu-l aud?
Să-l văd murind sub ochii-mi și inima-mi nătîngă
Să creadă că-i ajunge să geamă ori să plîngă?
Să sufăr ca iubirea să-năbușe cum vrea
Prin o tăcere lașă mîndria, cinstea mea?

ELVIRA

O, crede-mă, stăpînă, n-ar fi prea mare vină
De-ai resimți în suflet mînie mai puțină;
În contra lui Rodrigo ai dobîndit de-ajuns.
Ai fost la rege,— așteaptă în liniște răspuns.
Nu stărui-n această ciudată supărare.[2]

1—2 Elvira este departe de a trăi în climatul eroic al personajelor principale; părerea ei, expresie a unui bun-simț fără avînt, se opune trăirii în absolut și sacrificiilor supreme.

XIMENA

Mi-e-n joc mîndria-ntreagă, ea-mi cere răzbunare!
Dulci visuri de iubire, oricît m-ademenesc,
Renunț la tot mai bine decît să mă-njosesc.

ELVIRA

Dar îl iubești, senora, pe don Rodrig...

XIMENA

Vai mie!

ELVIRA

Și răzbunarea totuși mai poate să te-mbie?

XIMENA

Ca să-mi păstrez mîndria, sfîrșind și chinul meu
L-oi urmări, l-oi pierde, și voi muri și eu!

SCENA 4

Don Rodrigo, Ximena, Elvira

DON RODRIGO

Ei bine, urmăritul, privește-l, e de față.
A ta să fie slava de-a-l izgoni din viață![1]

XIMENA

O, ce sînt eu silită, Elviro, a vedea?
Rodrig la mine-n casă! Rodrig în fața mea!

---

1 Apariția lui Rodrig, deși așteptată de spectatori care știu că se ascunsese la venirea Ximenei cu don Sancho, produce totuși un efect de surpriză, o lovitură de teatru.

DON RODRIGO

Ucide-mă, Ximenă, și gustă fără jale
Plăcerea morții mele și-a răzbunării tale.

XIMENA

Vai mie!

DON RODRIGO

O, ascultă!

XIMENA

Fugi, lasă-mă să mor!

DON RODRIGO

O clipă.

XIMENA

Du-te!

DON RODRIGO

Numai o vorbă, te implor,
Și-apoi cu-această spadă viața tu mi-o stinge.

XIMENA

Cum? Încruntată încă de-al tatălui meu sînge?

DON RODRIGO

Ximenă!

XIMENA

Fugi cu arma ce, vai, în fața mea
Mă mustră pentru viața și fărdelegea ta!

DON RODRIGO

Nu, mai curînd privind-o mînia ta sporească,
Și ceasul morții mele să nu mai zăbovească!

Scanned with OKEN Scanner

XIMENA

Vopsită e de sînge de-al meu!

DON RODRIGO

Îți vine greu
Să o cufunzi, să-și piardă culoarea într-al meu.

XIMENA

Om crud, care pe tata l-ucide fără milă
Prin spadă — prin vederea ei cruntă pe copilă!
Înlătură-mi această unealtă de omor!
Vrei să te-ascult, Rodrigo, și tu mă faci să mor.

DON RODRIGO

Fac ce dorești, dar totuși nu părăsesc dorința
Ca însăți tu, Ximenă, să-mi împlinești sentința.
Căci oricît mi-ești de dragă, un laș nu pot să fiu.
Ca să reneg vreodată chemarea mea de fiu.
Pe tatăl meu căzuse o groaznică rușine
Ce mă privea-n aceeași măsură și pe mine.
Știi ce-nsemnează-o palmă pentru un om cinstit.
Am căutat să aflu făptașul, l-am găsit,
Am răzbunat onoarea-mi și pe iubitu-mi tată.
Și dac-ar fi nevoie, aș face-o înc-o dată.
Nu crede că iubirea-mi n-a dus o luptă grea
Cu tatăl meu și-n urmă chiar împotriva mea.
O, judecă-i puterea: aflînd c-am fost în stare
Să mă-ndoiesc de poate să-ncapă răzbunare.
Silit să-ndur ocara, ori vai! disprețul tău,
Învinuiam de-o grabă prea mare brațul meu,
Mă dojeneam de-această pornire prea nebună
Și farmecele tale erau să mă supună
De nu-mi ziceam, Ximenă, că nu te-ar merita
Un om lipsit de-onoare, lipsit de stima ta!
Că ochii tăi iubirea și-ar fi schimbat-o-n ură
Văzînd mișel pe-acela ce vrednic îl știură;

Că ascultînd amorul, urmînd al său îndemn
De-alegerea ta însăți m-aș fi făcut nedemn.
Ți-o spun din nou, ți-oi spune-o, deși printre suspine,
Pînă la cel din urmă: da, te-am jignit pe tine;
Da, te-am jignit amarnic, fiind silit s-o fac
Pe tine să te merit și-onoarea să mi-o-mpac.
Mi-am împăcat onoarea și pe bătrînul tată:
Viu să te-mpac pe tine acuma, adorată.
Am alergat aicea de mîna ta să mor;
Ce-am fost dator făcut-am și fac ce sînt dator.
Un tată scump te strigă din fundul negrei groape
Și eu nu vreau victima cu nici un preț să-i scape;
Jertfește-acestui sînge pe care l-a pierdut
Acel ce se mîndrește cu ceea ce-a făcut!

XIMENA

Rodrig, ah, ai dreptate, cu toată vrăjmășia
Nu pot blama pe-acela ce-și face datoria.
Și-n chinurile mele ce-asupra-ți se răsfrîng
Eu nu te-acuz pe tine, pe mine mă deplîng;
Știu ce se cheamă cinste și cum înflăcărează
Asemenea insultă o inimă viteză.
Tu n-ai făcut, firește, decît ce se cădea,
Dar mi-arătași de-asemeni și datoria mea;
Funesta-ți vitejie mi-arată prin avîntu-i
Cum îți răzbuni un tată, și-onoarea cum ți-o mîntui.
Aceeași rîvnă cată la rîndul meu să pun
Onoarea să mi-o mîntui, pe tata să-l răzbun.
Aceasta, vai, mă face să fiu nemîngîiată!
O altă mînă dacă m-ar fi lipsit de tată,
Găseam, ah, în norocul dorit de-a te vedea
Unica alinare ce-o mai puteam avea;
Și-aș fi simțit un farmec în jalea mea cumplită
Să-mi zvînți aceste lacrimi cu mîna ta iubită.
Ci caut a te pierde, cum l-am pierdut pe el,
Această despărțire mă zbuciumă la fel:

Cumplita datorie ce inima mi-o rumpe,
Mă-mpinge la jertfirea vieții tale scumpe,
Căci oricît țin la tine, Rodrig, nu aștepta
Să simt o lașă milă față de crima ta.
Și-oricît iubirea noastră ar vrea să mă reție,
Voi ști să dau dovadă de-aceeași bărbăție:
Ca să fii demn de mine, tu n-ai dat îndărăt.
La rîndul meu vreau demnă de tine să m-arăt.

DON RODRIGO

Nu pregeta atuncea să faci ce ești datoare
Spre-a împlini o jertfă atît de-nălțătoare!
Mîndria ta îmi cere viața —vin' și-o ia!
Osînda-mi va fi dulce și dulce moartea mea!
S-aștepți pînă ce legea își va rosti sentința,
E să-mi întîrzii moartea și ție biruința.
Prea fericit muri-voi, răpus de brațul tău.

XIMENA

Taci, dacă-ți sînt dușmană, nu vreau să-ți fiu călău.
Eu să-ți ridic viața, e cu putință oare?
Dator ești să ți-o aperi, s-o cer eu sînt datoare.
Dar între noi e altul judecător suprem
Și eu am numai dreptul în față-i să te chem.

DON RODRIGO

Oricît iubirea noastră ar vrea să te reție
Vei da și tu dovadă de-aceeași bărbăție.
Căci răzbunînd un tată alt braț dacă-mprumuți,
Ximena mea, mă crede, înseamnă să mă cruți.
Cum brațul meu el singur mi-a răzbunat onoarea,
Al tău să-și dobîndească la rîndu-i răzbunarea!

XIMENA

Rodrig, la ce mai stărui? Tu ajutor nu ceri
Cînd te răzbuni, la nimeni, — și mie mi-l oferi!

Scanned with OKEN Scanner

Cumplita datorie ce inima mi-o rumpe,
Mă-mpinge la jertfirea vieții tale scumpe,
Căci oricît țin la tine, Rodrig, nu aștepta
Să simt o lașă milă față de crima ta.
Și-oricît iubirea noastră ar vrea să mă reție,
Voi ști să dau dovadă de-aceeași bărbăție:
Ca să fii demn de mine, tu n-ai dat îndărăt.
La rîndul meu vreau demnă de tine să m-arăt.

DON RODRIGO

Nu pregeta atuncea să faci ce ești datoare
Spre-a împlini o jertfă atît de-nălțătoare!
Mîndria ta îmi cere viața —vin' și-o ia!
Osînda-mi va fi dulce și dulce moartea mea!
S-aștepți pînă ce legea își va rosti sentința,
E să-mi întîrzii moartea și ție biruința.
Prea fericit muri-voi, răpus de brațul tău.

XIMENA

Taci, dacă-ți sînt dușmană, nu vreau să-ți fiu călău.
Eu să-ți ridic viața, e cu putință oare?
Dator ești să ți-o aperi, s-o cer eu sînt datoare.
Dar între noi e altul judecător suprem
Și eu am numai dreptul în față-i să te chem.

DON RODRIGO

Oricît iubirea noastră ar vrea să te reție
Vei da și tu dovadă de-aceeași bărbăție.
Căci răzbunînd un tată alt braț dacă-mprumuți,
Ximena mea, mă crede, înseamnă să mă cruți.
Cum brațul meu el singur mi-a răzbunat onoarea,
Al tău să-și dobîndească la rîndu-i răzbunarea!

XIMENA

Rodrig, la ce mai stărui? Tu ajutor nu ceri
Cînd te răzbuni, la nimeni, — și mie mi-l oferi!

Scanned with OKEN Scanner

Sînt tot așa de mîndră și cred că se cuvine
Ca slava răzbunării să n-o împart cu tine.
Deci ajutor la rîndu-mi nici eu nu voi căta
În deznădăjduirea sau în iubirea ta!

DON RODRIGO

Mîndrie neînfrîntă! Vai! să nu pot obține
Atîta mîngîiere încalte de la tine?!
În numele iubirii și-al tatălui tău mort
Nu mă lăsa blestemul acestei vieți să-l port!
Mai vesel e Rodrigo de mîna ta să piară
Decît urît de tine, trăind o viață-amară!

XIMENA

Nu te urăsc eu, lasă![1]

DON RODRIGO

Oh, trebuie!

XIMENA

Nu pot.

DON RODRIGO

Așa puțin îți pasă de lume și de tot
Ce poate să scornească în umbră clevetirea
Cînd va să-mi știe crima și că-mi păstrezi iubirea?
Silește-le să tacă și în potida lor
Salvează-ți bunul nume, făcîndu-mă să mor!

XIMENA

Lăsîndu-ți viața, vaza îmi va luci mai vie:
Vreau ca și cel din urmă clevetitor să știe
Că te ador și totuși pedeapsa ta o cer,

---

1 Litotă mai expresivă decît înseși cuvintele: „te iubesc".

Şi toţi să-mi cînte imnuri de slavă pîn' la cer.
Şi soarta să-mi deplîngă... Rodrig, acuma du-te,
Să nu mai văd comoara de fericiri pierdute...
Ascunde-n umbra nopţii plecarea ta de-aci.
Onoarea mea-i pierdută cumva de te-or zări.
Tot ce-ar putea bîrfeala să zică despre mine
E că-n această casă eu te-am primit pe tine
Şi ca să fiu hulită nici tu nu o doreşti.

DON RODRIGO

Aş vrea să mor!...

XIMENA

Vai, du-te!

DON RODRIGO

Atunci, ce hotărăşti?

XIMENA

Deşi cea mai frumoasă văpaie ameninţă
Să-mi mistuie mînia, fac tot ce-mi stă-n putinţă
Ca să răzbun pe tata, mîndria să mi-o-mpac
Şi singura-mi dorinţă e să nu pot s-o fac.

DON RODRIGO

O, vrajă a iubirii!

XIMENA

O, culme-a suferinţii![1]

DON RODRIGO

Ce de dureri şi lacrimi ne vor costa părinţii!

---

1 Suferinţă izvorîtă din sentimentul demisiunii morale în faţa gloriei şi a virtuţii.

XIMENA

O, te-așteptai, Rodrigo?...

DON RODRIGO

Ximena-ai fi crezut?

XIMENA

Așa curînd norocul să ni-l vedem pierdut!

DON RODRIGO

Și că așa de-aproape de țărm a fost să vie
Nădejdea să ne-o sfarme o cruntă vijelie!

XIMENA

O, jale fără margini!

DON RODRIGO

O, chin așa de mult!

XIMENA

Rodrig, de-acuma du-te, fugi... să nu te mai ascult!

DON RODRIGO

Pîn'la sfîrșit cînd dreapta osîndă mi-oi primi-o
Merg să-mi tîrăsc o viață nemernică... Adio!

XIMENA

De-o fi așa să fie, îți dau cuvîntul meu
Că-n urma ta o clipă n-am să respir nici eu.
Adio, dar ia seama să pleci pe nesimțite[1]...

(Rodrigo iese.)

---

1 Înfruntare-duel, această scenă subliniază măreția, frumusețea și virilitatea caracterului lui Rodrigo, învingător pe toate planurile. Trebuie privită în perspectiva eticii cava-

ELVIRA

Stăpînă, orice rele Prea Bunul ne trimite...

XIMENA

O, lasă-mă în pace cu sfatul tău nătîng
Mă duc să caut pacea și noaptea, ca să plîng.

---

lereşti a timpului, căreia atît Rodrigo cît şi Ximena i se supun. Campionii ce se înfruntă sînt, de astădată, fapt neobişnuit, un bărbat şi o femeie. Dar lupta se dă pe plan moral, căci bărbatul, renunţînd la puterea fizică, pentru a egaliza forţele, nu opune (sau nu ar opune) rezistenţă braţului înarmat al femeii. Onoarea îi cerea Ximenei să-şi răzbune tatăl, printr-un campion dacă nu putea singură (cum aşa procedase don Diego), acest campion putînd fi regele sau... altul. Voinţa ei părea sigură în scenele precedente, nestrămutată, în ciuda dragostei ei. Şi totuşi, surprinzător, se încrezuse în campionul cel mai puţin eficient, în rege, şi oprise mîna lui don Sancho. Rodrigo nu procedase la fel: neîncrezător în rege, se bizuise pe braţul său, alegînd soluţia rapidă, eficace. Refuzul Ximenei de a accepta ajutorul lui don Sancho implică o reticenţă: refuză ea oare răzbunarea ori pe don Sancho, *omul care veşnic i-a fost nesuferit?* Întrebarea îşi găseşte răspunsul în urma convorbirii cu Rodrigo. Acesta a venit hotărît să moară. Să moară de mîna Ximenei, convins că satisface astfel tuturor imperativelor eticii cavalereşti, pierzîndu-şi viaţa, cîştigîndu-şi definitiv iubirea Ximenei (sublimată, ca a lui, în absolut) şi ajutînd-o şi pe ea să-şi păstreze onoarea neîntinată. Oferindu-se fără apărare răzbunării ei obligatorii, într-un gest suprem de iubire, îi netezea calea, scutind-o de zbucium şi încercări, scutind-o de obligaţia de a-şi căuta, febril, campionul necesar înfrîngerii lui — imposibile (căci orgoliul noii sale valori l-a cuprins) dacă el nu o acceptă. De aceea este absolut sincer în dorinţa lui de a muri de mîna ei, asociind-o

SCENA 5[1]

Don Diego
(Singur)

DON DIEGO

În veci nu simți pe lume deplină desfătarea;
În orice bucurie s-amestecă-ntristarea
Și cele mai senine a noastre mulțămiri
Ni-s veșnic tulburate de griji și-nchipuiri.

---

pe ea, cea iubită, gloriei și măreției sale morale. De aceea și luptă pentru această moarte, oferindu-se în opt rînduri fierului ucigaș, încercînd s-o convingă pe Ximena de necesitatea acestui act. O înfruntă, înfiorîndu-i sufletul, o imploră, îi poruncește... în zadar. Ximena, incapabilă să se ridice la această totală dăruire față de un ideal spiritual, încearcă să se sustragă, sub diferite pretexte, cruntei obligații; este silită în cele din urmă să recunoască, într-un strigăt de durere și neputință, că singura ei dorință este de a nu putea (să se răzbune). Demisiunea ei în fața idealului de glorie și măreție spre care o atrăgea Rodrigo explică astfel strigătul ei: *O, culme-a suferinții*, ea fiind conștientă de renunțarea ei, mai puțin vizibilă celorlalți. Simbolic, renunțarea ei este reprezentată de „pîraiele" de lacrimi pe care le varsă — semn de slăbiciune, de neputință. Scena se sfîrșește, uman, cu strigătul de jale al celor doi tineri, copleșiți de puterea sentimentelor (= pasiunilor) lor.

1 Scenă criticată de Voltaire: „Este oare vreun cititor care să nu fie șocat văzînd pe Ximena plecînd într-o parte, pe Rodrig într-alta și pe don Diego sosind fără să-i zărească?" Voltaire privea cu ochii unui clasic obișnuit cu stricta unitate de loc: uita că în 1636 se folosise decoruri simultane și că era foarte firesc ca Rodrigo ieșind din casa lui Ximena să-l întîlnească pe don Diego.

Scanned with OKEN Scanner

O grijă bucuria mi-o strică-n astă seară:
Înot în fericire și spaima mă-nfioară.
Văzui mort pe dușmanul ce-onoarea mi-a pătat,
Și nu pot strînge mîna care m-a răzbunat.
Cutreier tot orașul, mă zbucium în neștire
Și vlaga mult-puțină ce mi-a rămas în fire
Se mistuie zadarnic de trudă și necaz
Cătînd fără de preget pe fiul meu viteaz.
Mereu și pretutindeni, în noaptea asta sumbră[1]
Socot că-l strîng în brațe, și strîng în brațe-o umbră.
Și mintea-mi tulburată, din vis cînd mă trezesc,
Își face mii de gînduri ce groaza mi-o sporesc.
Nu aflu nicăirea vreo urmă-a fugii sale;
Mă tem că, cine știe, i-or fi ieșit în cale
Cetașii ori amicii dușmanului ucis:
Rodrig nu mai trăiește sau poate zace-nchis!
O, ceruri! m-amăgește și-acuma o părere
Sau văd tot ce-al meu suflet ca să mai vadă cere?
El e, fără-ndoială: mi-e sufletu-mpăcat
Și grija risipită și chinul mi-a-ncetat.

SCENA 6[2]

Don Diego, Don Rodrigo

DON DIEGO

Rodrig, mi-ajută cerul să te revăd în fine!

---

1 Indicații prețioase: timpul s-a scurs, noaptea s-a lăsat; bezna este adîncă, ceea ce va înlesni lupta cu maurii.—
2 Scenă ce subliniază conflictul spiritual dintre generații, totuși subordonate aceluiași ideal etic.

Scanned with OKEN Scanner

DON RODRIGO

Vai!

DON DIEGO

În triumful nostru n-amesteca suspine.
O, lasă-mă o clipă măcar să mai respir,
Să pot să-ți laud fapta așa cum ți-o admir!
Tu mi-ai călcat pe urmă și-n tine reînvie
Eroii rasei mele și vechea-mi bărbăție.
Născîndu-te din mine, din ei, coborîtor,
Întîia ta ispravă întrece pe-ale lor,
Și anii tăi cei tineri, dar plini de-nflăcărare
Ajung al meu renume prin fapta asta mare.
O, vino dar și-atinge, copilul meu viteaz,
Aceste plete albe, sărută-acest obraz
Și recunoaște locul întipărit de-ocară
Pe care vitejia-ți și spada-ți o spălară!

DON RODRIGO

A ta e toată cinstea; eu nu puteam uita
Că sînt născut din tine, crescut prin grija ta,
Sînt mîndru că întîia ispravă-a mea, îi place
Cui datoresc viața. Ci bucură-te-n pace,
Și lasă-mă pe mine acum, la rîndul meu,
De păsurile mele să-mi văd acum și eu.
O, las' să-mi izbucnească nemărginita jale:
Destul ai stînjenit-o cu drepturile tale!
Nu simt mustrări de cuget de ceea ce-am făcut,
Dar cine-mi dă azi mie norocul meu pierdut?
Să te răzbune brațu-mi s-a înarmat anume
Și-a biruit, răpindu-mi ce-aveam mai scump pe lume.
Nu-mi mai vorbi nimica; prin tot ce ți-am jertfit
De tot ce-ți datorisem mă cred acum plătit.

DON DIEGO

Nu, a izbîndei tale mai scumpă e valoarea!

Eu viața doar ți-am dat-o, tu mi-ai redat onoarea;
Mai mult decît la viață eu la onoare țin
Cu-atît mai mult deci ție datornic îți rămîn.
Dar depărtează jalea din sufletul tău mare:
Onoarea-i datorie, amorul — desfătare;
Onoarea-i numai una; amorurile — mii.[1]

DON RODRIGO

Ce-mi spui tu, vai?

DON DIEGO

Aceea ce trebuie să știi!

DON RODRIGO

Mi-e inima zdrobită de-această răzbunare
Și tu-i mai ceri iubirii să fie trădătoare?
Sînt tot așa de josnici, în mișelia lor,
Războinicul ce fuge și-amantul trădător.
O, lasă-mă mai bine cum sînt, avînd putința
Să fiu și demn de tine și să-mi păstrez credința.
E prea puternic lanțul spre a putea să-l rump:
Ximena mea pe lume e tot ce am mai scump
Și pentru că ursita cea crudă ne desparte,
Unica mîntuire mi-o voi găsi-o-n moarte.

---

1 Concretizarea conflictului dintre generații: pentru do. Diego, a cărui morală, mai arhaică, este mai aspră, existența și păstrarea onoarei feudale constituie singura datorie, împlinirea ei fiind unica condiție a fericirii. Pentru tînărul Rodrig însă, iubirea — o singură iubire — este de asemenea o datorie sfîntă: omul are o singură onoare, după cum are o singură iubire și amîndouă aceste noțiuni se confundă: datoriei impuse de onoare i se suprapune datoria impusă de dragoste: *Sînt tot așa de josnici, în mișelia lor,/ Războinicul ce fuge și-amantul trădător.*

DON DIEGO

Nu-i vreme mîntuire în moarte-a căuta,
Acum cînd e nevoie de bărbăția ta.
A maurilor flotă stă gata de năvală.
Norodu-i plin de groază, la curte zăpăceală,
N-auzi decît jălanii la fiecare pas.
De bună samă fluxul, la noapte, peste-un ceas
Îi va lăsa pe mauri în port pe nesimțite.
În mijlocul acestor nenorociri cumplite
Cari umplu de teroare pe mari ca și pe mici,
Norocul îmi trimise cinci sute de amici[1]
Însuflețiți cu toții de-aceleași gînduri bune,
Venind de bunăvoie ocara să-mi răzbune.
Tu le-ai luat 'nainte; dar bravele lor mîni
Se vor scălda mai bine în sînge de păgîni.
Mergi dar acolo unde te-așteaptă numai slavă,
Mergi și-i condu la luptă, făcînd fără zăbavă
Din pieptul tău, în calea păgînilor, zăgaz:
De vrei să mori, încalte să mori ca un viteaz!
Fă regele să-ți fie dator pierzării tale
Viața sa și slava împărăției sale.
Dar nu, mai bine fruntea-ți cu lauri s-o-ncununi.
Nu-ți mărgini mărirea o palmă să răzbuni;
Ci du-o mai departe; silește prin putere
Pe rege la iertare, Ximena la tăcere.
Și, dacă-ți este dragă Ximena ta, să știi
Că doar pe calea asta mai poți iertat să fii.
Dar e prea scumpă vremea s-o pierdem în cuvinte;

---

1 Obicei feudal: nobilul puternic este înconjurat de „clienți", de „prieteni" sau „amici", nouă denumire pentru „vasali". (În scena precedentă don Diego se temea de „cetașii" sau „amicii" contelui ucis).

Aş vrea să zbori la luptă c-un ceas mai înainte.
Învinge dar să vadă monarhul în sfîrşit
Că ce-a pierdut în conte, în tine-a dobîndit![1]

1 De astădată don Diego a înţeles durerea lui Rodrigo, rămînînd însă în afara ei. Invocă însă raţiunea de stat, obligativitatea pentru erou de a răspunde menirii sale. Învingător al contelui, Rodrigo urmează să-şi arate destoinicia în lupta împotriva duşmanului ereditar, împotriva maurilor ce atacă Sevilla. Înfrîngîndu-i, va îndatora pe rege, îi va impune iertarea, şi o va recîştiga pe Ximena, ca în vechiul *Romancero*. În lupta de la om la om Rodrig învinsese atît pe plan material, cît şi pe plan moral. Rămînea să se măsoare cu istoria şi cu raţiunea de stat, cîştigîndu-şi definitiv statutul de erou.

Scanned with OKEN Scanner

ACTUL IV

SCENA 1[1]

Ximena, Elvira

XIMENA

Nu este un zvon numai? Știi bine tu, Elviră?

ELVIRA

Nici nu-ți închipui lumea ce călduros l-admiră
Și-nalță pîn'la ceruri în repetat ecou
Isprava sîvîrșită de tînărul erou.
A maurilor oaste e rușinos zdrobită:
Grăbit i-a fost atacul, și fuga mai grăbită.
Războinicilor noștri nici chiar trei ore-ntregi
Le deteră izbîndă și prizonieri doi regi...[2]
Iar meritul e numai al lui, pe cît se spune.

XIMENA

Cum, brațul lui Rodrigo făcu așa minune?

ELVIRA

Pe-acești doi regi Rodrigo, el singur i-a învins
Cu mîna sa: el singur cu mîna sa i-a prins.

---

1 Întunericul nopții s-a spulberat. O nouă zi, senină, începe. Dispariția beznei și triumful luminii solare simbolizează străveziu victoria, triumful binelui asupra răului. — 2 Tradiția (*Romancero*-ul) și Guilhelm de Castro vorbeau de *trei* regi: Corneille vrea să observe legea verosimilului.

XIMENA

De unde-aflași tu însă aceste zvonuri stranii?

ELVIRA

Orașul tot răsună de imnuri și litanii
Numindu-l fericirea întregului popor
Și îngeru-i de pază și-al său liberator.

XIMENA

Și regele ce spune de-atîta vitejie?

ELVIRA

Rodrig se teme încă în fața lui să vie.
Don Diego însă vesel i-aduce-ncătușați
Ca să-i înfățișeze pe robii-ncoronați,
Cerînd măriei-sale, ca o favoare rară,
Să vadă pe viteazul mîntuitor de țară.

XIMENA

N-o fi rănit?... Ci spune!...

ELVIRA

Nu știu dacă-i rănit,
Dar vino-ți în simțire! Cum te-ai îngălbenit!

XIMENA

Mînia mea slăbită de-asemenea-mi revine!
Să mă-ngrijesc de dînsul și să mă uit pe mine!
Toți îl înalță-n slavă și eu-l înalț cu ei!
Mîndria mea-i uitată și mut e glasul ei!
Taci, inimă sărmană, și-năbușește-ți plînsul:
De-a-nvins doi regi, pe tatăl mi l-a ucis tot dînsul
Și-oricîte osanale îmi sună în auz,
Aice însă totul mă face să-l acuz.
Această haină tristă ce spune neagra-mi jale
E cea dintîi dovadă a vitejiei sale.

Voi, ce-ntăriți un suflet muncit de îndoieli,
Zăbranice și văluri, lugubrelor găteli,
Podoabă ce întîia izbîndă-a sa-mi prescrie,
Necontenit vorbiți-mi de trista-mi datorie,
Și cînd mînia-n mine va lîncezi din nou
Asmuteți-o-mpotriva semețului erou!
Siliți-o ca să-mi ducă la capăt răzbunarea!

ELVIRA

Infanta iat-o, vine; alină-ți supărarea.

SCENA 2

Infanta, Ximena, Leonora, Elvira

INFANTA

Nu viu aici, Ximenă, durerea să-ți alin,
Ci ca să plîng cu tine, cu tine să suspin.

XIMENA

Împărtășiți mai bine obștească bucurie
Lăsîndu-mi supărarea și lacrimile mie;
Azi cine alta-n lume se poate tîngui?
Primejdia din care Rodrig ne mîntui
Și pacea datorită doar vitejiei sale,
Sînt numai pentru mine prilej de-adîncă jale.
Da, brațul său puternic, de lume prea slăvit,
E numai pentru mine funest și urgisit!

INFANTA

A săvîrșit, Ximena, minuni fără pereche.

XIMENA

Supărătoarea veste mi-ajunse la ureche

Şi laude răsună în gura tuturor
De marea-i vitejie şi tristul său amor.

INFANTA

Te superi că poporul de laude-l încarcă?
Dar ţi-era drag pe vremuri acest Rodrigo, parcă,
Şi tu-i erai lui dragă şi el ţi-era supus —
Poţi să te simţi dar mîndră că-l vezi aşa de sus.

XIMENA

Să-l ridicaţi în slavă uşor vă este vouă,
Dar pentru mine-i veşnic o suferinţă nouă
Această preamărire a vitejiei lui:
Văzînd cît preţuieşte, văd astăzi ce pierdui!
Ah, neplăceri amare a celei ce iubeşte!
Cu cît îl văd mai vrednic, cu-atît iubirea-mi creşte
Şi totuşi datoria ce-o am, să mă răzbun,
Mai tare-i ca iubirea şi-mi cere să-l răpun.

INFANTA

Ieri datoria-aceasta făcu pe toţi curtenii
Ca să admire marea virtute a Ximenii
Şi să-i deplîngă soarta, aşa li s-a părut
De-nălţător curajul pe care l-ai avut.
Dar vrei s-asculţi tu sfatul unei amice bune?

XIMENA

Aş fi nelegiuită de nu i m-aş supune.

INFANTA

Ce-a fost ieri nu mai este îndreptăţit şi azi.
Al nostru singur sprijin e-acum acest viteaz,
El e-adoratul ţării, sărbătoritul zilii,
A maurilor spaimă şi razemul Castilii.
Chiar bunul nostru rege e azi încredinţat

Că tatăl tău în mîndrul Rodrig e renviat.
Şi cu atît îţi este greşeala ta mai mare
Că urmăreşti prin moarte-i a statului pierzare.
Ca să-ţi răzbuni un tată, cum? crezi că e permis
Să-mpingi o ţară-ntreagă pe margini de abis?
Dar către noi purtarea-ţi e oare legitimă?
Luat-am oare parte şi noi ceilalţi la crimă?
De bună seamă-n urma acestui trist duel
Nu te sileşte nimeni să te cununi cu el,
Ci dacă vreai, Ximenă, s-asculţi a mea povaţă:
Din inimă-ţi alungă-l, dar lasă-ni-l în viaţă!

XIMENA

Atîta bunătate, vai! eu nu pot avea.
Cu mult mai nendurată e datoria mea.
Deşi la el mi-e gîndul în fiecare oră,
Deşi-l răsfaţă-un rege şi un popor l-adoră,
Toţi strălucitii lauri ce-i pun pe frunte ei
Eu vin ca să-i întunec sub chiparoşii mei[1].

INFANTA

Da, e frumos, e nobil atuncea cînd în dorul
De-a-ţi răzbuna un tată, ştii să-ţi jertfeşti amorul,
Dar crede-mă că-i încă mai nobil, mai frumos
Să te jertfeşti de dragul obştescului folos.
Lipsindu-l de iubirea ce-i arătai odată
E cea mai grea pedeapsă ce-i poate fi lui dată.
În joc e mîntuirea întregii-mpărăţii:
Şi-apoi chiar de la rege, ce crezi să mai obţii?

XIMENA

Nu pot să mă astîmpăr chiar de nu-mi dă dreptate.

---

1 Antiteză simbolică, preţioasă: lauri/chiparoşi = glorie-renume/moarte-doliu.

INFANTA

Gîndește-te mai bine, Ximena mea, la toate.
Adio: ca să cugeți în tihnă-acum te las![1]

XIMENA

Voi asculta, prințesă, al datoriei glas.

SCENA 3

Don Fernando, Don Rodrigo, Don Diego, Don Arias, Don Sancho

DON FERNANDO

Urmaș viteaz și nobil al unei vechi familii
Ce-a fost un stîlp statornic al falnicii Castilii
Neam de strămoși iluștri cu glorios trecut
Pe care de la-ntîiul tău pas l-ai întrecut,
Orișice dar din parte-mi prea mic și prea puțin e
Spre-a-ți răsplăti izbînda așa cum se cuvine.
Pămîntul țării mele de prădăciuni ferit
Și sceptrul meu de tine în mîna-mi întărit,
Și maurii-n risipă goniți de mica-ți ceată,
Nainte să pornească viteaza mea armată,
Nu sînt isprăvi de care mă pot plăti așa
Precum mi-ar fi dorința și cum ar merita.
Răsplata-ți fie regii captivi care te-admiră:

---

1 Scena aceasta subliniază tragedia sufletească a infantei: ar vrea să stingă în sufletul Ximenei dragostea la a cărei trezire ea însăși a contribuit, căci presimțea că Rodrigo, învingător măreț, glorios, ar putea să devină într-o zi demn de ea.

Scanned with OKEN Scanner

Ei Cidul lor pe tine în față-mi te numiră.
Și dacă Cid înseamnă „stăpîn" pe limba lor,
Nu-ți pizmuiesc un nume așa de sunător.
Fii Cidul deci de-acuma: l-a numelui tău faimă
Grenada și Toledo să tremure de spaimă.
Și numele acesta s-arate tuturor
Cît preț pun eu pe tine și tot ce-ți sînt dator.[1]

DON RODRIGO

În fața voastră, sire, mă simt plin de sfială,
Isprava mi-e prea mică și-i dați prea multă fală,
Și laudele voastre mă fac să mă roșesc
Că nu-s destul de vrednic de cinstea ce-o primesc.
Știu că-s dator cu viața și sîngele din vine
Să mă jertfesc, o, sire, spre-al țării voastre bine
Și-n lupta-aceasta sfîntă de voi cădea răpus
Îmi fac doar datoria ca orișice supus.

DON FERNANDO

Toți cari se strîng în juru-mi, chemați de datorie,
Nu și-o-împlinesc cu-atîta avînt și bărbăție.
Și dacă tu ca dînșii te mărgineai să fii,
N-ai fi putut atare izbîndă să obții.
Deci lauda primește-o și spune-mi pe-ndelete
Povestea biruinței vitezei tale cete.

DON RODRIGO

Știți, sire, că în spaima întîiului minut,
La vestea că păgînii la porți au apărut,

---

1 Nu mai poate fi vorba de judecată sau sentință. Rodrigo a cucerit un renume ce-l izbăvește de o vină, care, de altfel, fusese de la început privită de rege cu indulgență. Prin această victorie unul din centrele de interes ale acțiunii, grija pentru Rodrigo, a dispărut.

Scanned with OKEN Scanner

Cinci sute de prieteni la noi se adunară
Și-n starea-mi tulburată de șef mă proclamară.
Iertați-mi graba dacă în zbuciumul de-atunci
Din partea voastră, sire, n-am așteptat porunci,
Din pricina primejdiii prea mari și-a vremei scurte:
Dar îmi riscam viața, de m-arătam la curte
Și viața-mi osîndită mi-era mai dulce-apoi
S-o pierd în chip mai vrednic în lupta pentru voi.

DON FERNANDO

Îți iert fireasca pripă de-ați răzbuna ocara:
Precum ai apărat-o, te apără-acum țara:
Să te acuze poate Ximena cît de mult,
Ca s-o mîngîi doar numai de-acum am s-o ascult.
Dar spune mai departe.

DON RODRIGO

Sub mine-naintează
Ăst pîlc, purtînd pe frunte a bărbăției rază.
Eram cinci sute numai, dar pînă am venit
În port, ca prin minune, trei mii ne-am pomenit,
Așa de mult a noastră semeață-nfățișare
Redeștepta curajul în gloatele fugare!
Ascund îndată două treimi, cum am sosit,
În vasele pe care acolo le-am găsit,
Și restul cetei care creștea din clipă-n clipă,
Arzînd de nerăbdare în juru-mi se-nfiripă,
Se culcă jos, și-n paza celei mai mari tăceri
Petrece-o bună parte a minunatei seri.
Din ordinul meu streaja se face nevăzută
La rîndul ei, și planul ea astfel mi-l ajută
Și plin de îndrăzneală eu mă prefac că am
Din partea voastră, sire, lozinca ce-o dădeam...
Sub palida lumină ce picura din stele
Spre noi, de flux aduse, vin treizeci de vintrele;
Le saltă apa-n spume și c-un obștesc avînt

Şi maurii şi marea în port acuma sînt.
Noi îi lăsăm să treacă; în pace tot le pare;
Nici un soldat pe ziduri şi nici în port n-apare,
Şi de tăcerea noastră vicleană amăgiţi
Nici nu le vine-a crede că sînt primejduiţi.
La ţărm trag, ancorează, coboară şi se-ndreaptă
Netemători, de-a valma, în cursa ce-i aşteaptă.
Noi năvălim atuncea c-un chiotit prelung
Şi strigătele noastre pînă la cer ajung.
La răcnetul năvalei răspund cei din corăbii
Şi maurii-şi pierd capul împresuraţi de săbii!
De-o groază fără margini cuprinşi, dau înapoi:
Ei alergau la pradă şi întîlnind război
Pierduţi se cred' nainte ca lupta să înceapă:
Îi pridídim pe ţărmuri, îi pridídim în apă,
Răzbindu-i fără preget în groaznic vălmăşag,
Şi nu apucă bine să-nchege un şirag,
Că pînă să s-aşeze în linie de bătaie
Noi facem sînge maur să gîlgîie-n şiroaie!
Dar principii lor totuşi să-i strîngă reuşesc,
Curajul lor renaşte şi-acum se rînduiesc;
Văzînd că fără luptă sînt osîndiţi pierzării
Într-înşii se deşteaptă curajul desperării:
S-opresc pe loc şi drumul acuma ni-l închid,
Făcînd în contra noastră din iatagane-un zid.
Şi apa, şi uscatul, şi flota, schela toată
Se schimbă-ntr-o imensă arenă-nsîngerată,
Pe care duhul morţii se-ntinde-atotstăpîn...
O, cîţi eroi de-ai noştri necunoscuţi rămîn
Şi ce isprăvi măreţe, ce strălucite fapte
Rămîn învăluite pe veci în neagra noapte,
În care, martor sieşi tot insul se lupta
Nebănuind izbînda de partea cui va sta!
Eu însumi pretutindeni pe-ai noştri îndemnîndu-i
Îmbărbătam pe unii, pe alţii stam să-i rîndui,
Ca să-i reped în luptă cînd vremea le-a veni,

Scanned with OKEN Scanner

Şi n-am ştiut nimica pînă în zori de zi.[1]
Ele ne-arată-n fine ai biruinţei lauri...
Atunci îşi pierd curajul înfricoşaţii mauri
Şi dorul de-a învinge cedează spaimei lor
Cînd deslușesc că trupe ne vin într-ajutor.
S-aruncă în corăbii, odgoanele le taie
Şi fug cu huiet mare din cîmpul de bătaie,
Nemaivoind să ştie aceşti ostaşi mişei
De pot să se retragă şi regii lor cu ei.
Nu simţul datoriei, ci groaza-i stăpîneşte...[2]
Îi adusese fluxul, refluxul ni-i răpeşte!
În vremea asta regii, de-ai noştri năpădiţi,
Şi apăraţi de-o seamă de oameni, toţi răniţi,
Mai luptă, cu nădejdea să-şi vîndă viaţa bine.
Zadarnic le dau sfatul eu însumi să se-nchine:
Cu iataganu-n mînă, ei stau neînduplecaţi;
Dar cînd îşi văd ostaşii de moarte seceraţi,
Că singuri se mai luptă, că-nfrîngerea-i deplină,
Ei cer să vină şeful. M-arăt — şi mi se-nchină[3],
Vii i-am trimis îndată aici, pe amîndoi...
Aşa-ncetă şi lupta din lipsă de eroi
Şi-n felu-acesta, sire, luptînd pentru-apărarea...[4]

---

1 De subliniat rolul de şef asumat şi îndeplinit de Rodrigo, în mijlocul luptelor epice, anonime, individuale.— 2 Variaţiuni pe tema datoriei supusului faţă de monarh: cedînd fricii de moarte, maurii uită de datoria lor elementară, se retrag să se pună la adăpost, părăsindu-şi regii.— 3 Modestia lui Rodrigo cedează în faţa mîndriei izbînzii. De subliniat rolul pronumelui *eu-însumi* şi conştiinţa situaţiei sale de şef.— 4 Povestire clasică, pe drept cuvînt devenită celebră, istorisirea lui Rodrigo se desfăşoară după un plan logic, armonios, bine echilibrat; este vioaie, variată, subliniind elementele indispensabile verosimilului victoriei: tactica, stratagema folosită, specularea efectelor de surpriză, pavăza nopţii etc.; totodată poetică şi dinamică este pe

SCENA 4

Don Fernando, Don Diego, Don Rodrigo, Don Arias, Don Alonso, Don Sancho

DON ALONSO

Ximena vine, sire, să ceară judecarea.

DON FERNANDO

Supărătoare veste și datorie grea!
Te du, să nu te vadă; mai bine-i pentru ea.
Drept orișice răsplată te-alung acum, viteze,
Dar vin' întîi la rege ca să te-mbrățișeze.

(Don Rodrigo iese.)

DON DIEGO

Ximena-l urmărește, deși să-l scape-ar vrea.

DON FERNANDO

Că-i este drag, se spune. Acuma vom vedea,
Prefă-te plin de jale.[1]

SCENA 5

Don Fernando, Don Diego, Don Arias, Don Sancho, Don Alonso, Ximena, Elvira

DON FERNANDO

De-acum, fii mulțumită,
Dorința ta, Ximenă, ți-a fost îndeplinită.

---

măsura tînărului erou luptînd pentru onoarea și fericirea sa.
1 Procedeul măștii impuse va fi reluat cu mai multă eficacitate în actul V.

De-a biruit Rodrigo pe-ai noștri inamici,
De rănile primite el a murit aici,
Poți lăuda pe Domnul cu inima-mpăcată.

(Către don Diego.)

Ia uită-te la dînsa cum a pălit deodată.

DON DIEGO

Dar iat-o că leșină, și din acest leșin
Puteți vedea dovada iubirii pe deplin.
Durerea-i dă pe față văpaia tăinuită
A dragostei de care e încă chinuită.

XIMENA

Cum? A murit Rodrigo!...

DON FERNANDO

Nu, nu; dușmanul tău
Trăiește, viu și teafăr ca și amorul său!
Nu te-ngriji, Ximenă, de soarta vieții sale.[1]

XIMENA

Leșini și de plăcere, precum leșini de jale.
Prisosul bucuriei cînd vine din senin
Simțirile ne fură ca și-un prisos de chin.

---

1 Ximena, a cărei slăbiciune fusese descoperită de Rodrigo (II, 4) este expusă, ca în comedii, umilinței rîsului (aici: a zîmbetului). De aceea, obligată să reacționeze și să se apere, singură, izolată, de vreme ce luptă acum nu numai împotriva lui Rodrigo, dar și împotriva regelui și a opiniei publice, acceptă soluția pe care o refuzase cu cîteva ceasuri mai înainte: cere regelui să-i fie don Sancho campion într-un duel judiciar împotriva lui Rodrigo.

Scanned with OKEN Scanner

DON FERNANDO

La ce încerci, Ximenă, la ce mai stărui încă?
Nu, prea era vădită durerea ta adîncă!

XIMENA

Îngrămădiți, dar, sire, restriștea mea mereu!
Dovadă-a întristării numiți leșinul meu!
O ciudă prea firească m-a-mpins așa departe:
De judecată dînsul ar fi scăpat prin moarte,
Căci pentru-al țării bine rănit dacă murea,
Era zădărnicită și răzbunarea mea!
Mi-ar fi o nedreptate o moarte-așa frumoasă:
Cer moartea lui Rodrigo, nu însă glorioasă,
Nu ridicat în slavă de rege și norod,
Nu pe un pat de-onoare, ci pe un eșafod;
Să moară pentru crima-i, nu pentru domn și țară,
De-a pururi amintirea să-i fie de ocară!
Nu sînt de plîns aceia ce pentru țară mor,
Ei numele prin moarte și-l fac nemuritor![1]
Iubesc deci biruința-i, și nu mi-e greu păcatul,
Ea întărește țara, redîndu-mi vinovatul
Mai nobil și mai mîndru acum de mii de ori,
Căci poartă astăzi lauri pe frunte-n loc de flori;
Și ca să spun ce cuget cu-o vorbă răspicată:
Mai vrednic azi de umbra sărmanului meu tată!
Dar vai, în ce nădejde o clipă am crezut?
Rodrig din parte-mi n-are nimica de temut:
Ce-i strică-aceste lacrimi și jalea mea amară
Cînd pentru el azil e întreaga noastră țară!
Sub ochii voștri totul i se permite-aici:
Mă biruie pe mine, ca și pe inamici.

---

1 De comparat cu celebrele versuri din *Horațiu* (II, 3): *Căci moartea pentru țară, de tot este rodită/Și-n viața tuturora e-o splendidă ispită.*

Dreptatea-năbușită cu-al maurilor sînge
O nouă strălucire asupra lui răsfrînge;
Noi îi sporim alaiul și-acest dispreț de legi
La carul său ne-ajungă în rînd cu cei doi regi!

DON FERNANDO

Copila mea, acestea-s porniri nemăsurate.
În cumpănă pun totul atunci cînd dau dreptate.
Ucis de-ți este tatăl, el fu provocator
Și simțul echității mă face iertător.
Dar cîntărindu-mi fapta, tu inima-ți-o-ntreabă:
Rodrig stăpîn e-acolo și cred că mai degrabă
Ea mulțămește-n taină dreptății ce-o bîrfești
Că ți-l păstrează teafăr pe-acela ce-l iubești.

XIMENA

Cui? Mie! Pe-ucigașul sărmanului meu tată!
Pe-acela chiar pe care îl chem la judecată!
De-aceasta nu vă pasă, ba v-așteptați să fiu
Mulțumitoare dacă bocesc aci-n pustiu?
O, dac-aceste lacrimi zadarnic sînt vărsate,
Îngăduiți prin arme să dobîndesc dreptate:
Prin arme el pe mine de tată m-a lipsit,
Prin arme se cuvine să fie urmărit!
Cer de la toți vitejii să-l cheme-n luptă, sire:
Pe-acel ce mă răzbună eu mi-l aleg de mire,
Să lupte toți, și-odată Rodrigo pedepsit,
Voi fi răsplata celui ce biruie-n sfîrșit.[1]
Deci dați poruncă, sire, să se proclame vestea...

DON FERNANDO

E-o datină străbună, dar luptele acestea

---

1 De remarcat că *nu* Ximena propune căsătoria cu Rodrigo pe care pare a nu o putea concepe.

Pretinse că răzbună pe drept un atentat
Stîrpesc pe luptătorii cei buni ai unui stat.
Adeseori se-ntîmplă izbînda de înclină
Spre vinovat și cade cel fără nici o vină.
Scutesc deci pe Rodrigo; prea mult la dînsul țin
Ca să-l expun acestui prea schimbător destin.
Și-oricît de vinovat e că te-a lăsat orfană
I-au dus cu dînșii crima păgînii puși pe goană...

DON DIEGO

Cum? Sire, pentru dînsul călcați aceste legi
De-a pururi respectate de cei mai mîndri regi?
Dar ce va zice lumea și pizma ce va spune
Cînd viața lui sub scutul monarhului și-o pune,
Fugind de locul unde oricare om cinstit
E bucuros să afle un lăudat sfîrșit?
Favoarea-aceasta, sire, mărirea lui i-o scade:
Păstreze-și nentinate a biruinței roade!
Cel ce-a știut să-nfrîngă pe-un conte de Gormaz,
Dator e să rămînă pîn' la sfîrșit viteaz.

DON FERNANDO

Mi-o ceri și tu, deci fie! și cum i-a fi norocul!
Dar celui ce-a să cadă, mii au să-i ceară locul
Și prețul ce Ximena ni l-a vestit aici
Din toți ai mei războinici îi face inamici.
Să-l las cu toți să lupte ar fi nedrept, Ximenă:
I-ajunge de coboară o dată în arenă.
Numește-l dar pe care îl vrei din cavaleri,
Dar dup-această luptă nimic să nu-mi mai ceri.[1]

---

1 Ultimele trei replici ridică o dată mai mult problema spinoasă a duelului: soluția folosită de Corneille și întărită în ultima replică a regelui, către don Arias, este, vizibil, o soluție de compromis.

Scanned with OKEN Scanner

DON DIEGO

Atunci cruțați pe-aceia ce de Rodrig s-ar teme.
Lăsați deschisă lupta — și nimeni n-o să-l cheme.
Căci după biruința-i de astăzi, nu m-aștept
Să mai cuteze vreunul să dea cu dînsul piept.
Se-ncumetă vreunul, oricît de mare-i prețul?
Cine va fi viteazul sau, mai curînd, semețul?

DON SANCHO

Deschideți dară lupta: și chiar de-o fi să caz
Eu sînt semețu-acela ori poate-acel viteaz.
Ardoarea mea nu cere decît să vă răzbune:
Vă amintesc, senora, a voastră promisiune.

DON FERNANDO

Îți lași, Ximeno, soarta într-ale sale mîni?

XIMENA

Făgăduit-am, sire.

DON FERNANDO

Fii gata deci pe mîni!

DON DIEGO

Nu, sire. Lupta poate să-nceapă cît mai iute:
Ești totdeauna gata atunci cînd ai virtute.

DON FERNANDO

Să-ncepi o luptă nouă, întors din luptă-abia!

DON DIEGO

Rodrig a prins putere pe cînd vi-o povestea!

Scanned with OKEN Scanner

DON FERNANDO

Să-i dăm un ceas sau două de liniște deplină.[1]
Dar cum mă tem ca pildă cumva să nu devină
Și ca s-arăt că-n silă s-admit m-am hotărît
Un obicei sălbatic ce pururi l-am urît,
M-abțin s-asist, și curtea și ea se va abține.

(Către don Arias.)

Arbitru-al întîlnirii te rînduiesc pe tine;
Vei îngriji ca toate să meargă-n chip cinstit
Și-mi adă-nvingătorul cînd lupta s-a sfîrșit.
Aceeași e răsplata, oricare s-ar alege
Vreau să i-l dau Ximenii cu mîna mea de rege
Și ea pe veci să-i jure credință-n fața mea.

XIMENA

Cum, sire? Îmi impuneți o lege-așa de grea?

DON FERNANDO

Te plîngi; iubirea-ți însă, departe de-a se plînge
De biruie Rodrigo, mîndria-ți va înfrînge.
Înceată orice murmur și ascultă-mă ce spun:
Oricare s-ar alege, cu-acela te cunun.[2]

---

1 V. comentariul lui Corneille în *Analiză*. — 2 Soluția impusă de rege: căsătoria, *oricare* ar fi învingătorul, este conformă legii și obiceiurilor feudale, reproducînd situația din vechiul *Romancero*.

ACTUL V

SCENA 1[1]

Don Rodrigo, Ximena

XIMENA

Rodrig, ce îndrăzneală! Cum? În amiaza-mare?
Vrei să mă pierzi? Ascultă și fugi, aibi îndurare!

DON RODRIGO

Mă duc să mor, Ximeno, și dacă viu aci
Viu ca să-mi iau adio-nainte de-a muri;
Amorul ce mă ține sub dulcea ta robie,
Dacă primește moartea, vrea să ți-o-nchine ție.

---

1 Această scenă reia, într-o tonalitate și cu mijloace abia diferite, scena 4 din actul III în care Ximena demisionase în fața datoriei onoarei. De astădată demisiunea ei este mai adîncă — implică o totală subordonare unei voinți mai dîrze: aceea a lui Rodrigo care o va cuceri definitiv spre bucuria ei, dar nu va fi scutită de zîmbete maliţioase și de blînde clevetiri. Rodrigo vine în casa ei „în amiaza mare". Departe de a se furișa, căutînd întunericul, ca în actul III, păşeşte cu fermitatea eroului recunoscut de toți. Din nou încearcă s-o înduplece pe Ximena să accepte ideea morții lui (dar, acum, prin mîna lui don Sancho, căci o ştie pe Ximena prea slabă ca să făptuiască prin propriile ei puteri) — îndeplinire măreață a imperativelor onoarei. Dar Ximena este acum hotărîtă: a luptat cît a putut pentru onoarea ei, acum va lupta pentru dragostea ei, conștientă fiind de

XIMENA

Te duci să mori!

DON RODRIGO

Merg vesel spre-acel minut dorit
În care-am să-ți răscumpăr tot chinul suferit!

XIMENA

Te duci să mori! Cum oare? Don Sancho te-nspăimîntă
Și tremură de groază o inimă nenfrîntă?
Ce s-a făcut avîntu-ți? De unde spaima ta?
Rodrig învins se crede-nainte de-a lupta?
Cel ce-a-nfruntat pe mauri și pe viteazu-mi tată,
În fața lui don Sancho, se pierde-așa, deodată?
Curajul ți-e de-acelea ce pot îngenunchea?

DON RODRIGO

Eu nu alerg la luptă, ci la jertfirea mea,
Și sufletu-mi respinge, plin de dispreț, povața
Cînd moartea tu mi-o cauți, eu să-mi mai apăr viața.
Eu am rămas același: dar nu mai poți să-mi ceri

„rușinea" finală ce o așteaptă preț de o clipă, și gata s-o îndure pentru izbînda finală. Drama lui Rodrigo luase, în parte, sfîrșit, după înfrîngerea contelui și iertarea regelui; drama Ximenei se deznoadă aci. Încearcă să stimuleze orgoliul lui Rodrigo: Cel ce-a-nfruntat pe mauri și pe viteazu-mi tată/ în fața lui don Sancho, se pierde-așa, deodată?, apoi sentimentul onoarei, orice înfrîngere repercutîndu-se asupra ei: ... *oricît de falnic Rodrig a viețuit/* Căzut dac-or să-l știe, l-or *crede biruit*. Nereușind, lasă, în sfîrșit, să vorbească dragostea, patima: s-o scape Rodrigo de don Sancho, *omul veșnic nesuferit*, s-o scape ca să-i *impună tăcerea și să-i împace mîndria*, s-o scape în sfîrșit ca s-o cîștige, s-o cucerească. Triumful iubirii este deplin.

Ca să păstrez aceea ce tu să pierd îmi ceri,
Și-aș fi căzut desigur, azi-noapte-ucis de mauri
De-aș fi avut să-mi apăr doar propriii mei lauri:
Însă norodul, țara și tronul apărînd
De nu-mi feream viața, ar fi-nsemnat să-i vînd.
Un suflet mare viața-ntr-atîtea n-o hulește
Încît să vrea să iasă dintr-însa mișelește,
Dar cum e vorba numai de propriu-mi folos,
Azi, cînd îmi ceri tu moartea, eu o primesc voios.
Mînia ta o mînă străină îmi alege,
De-a ta Rodrig să moară nu-i vrednic, se-nțelege.
De nici o lovitură nu vreau să mă feresc:
Cui te-apără, omagiul acesta-i datoresc.
Și fermecat la gîndul că toate-s de la tine,
Fiindcă-a ta onoare don Sancho o susține,
Îmi voi deschide pieptul în calea spadei lui,
Slăvind această mînă prin care mă răpui.

XIMENA

O, dac-asprimea unei îndatoriri severe
Ce marea-ți vitejie s-o osîndesc îmi cere,
Te-mpinge pînă-acolo ca să te lași sfărmat
De-un braț ce pentru mine să lupte s-a-narmat,
Gîndește-te, în ceasul acesta de orbire,
Că-n joc îți e și viața, dar și a ta mărire,
Și toți, oricît de falnic Rodrig a viețuit,
Căzut dac-or să-l știe, l-or crede biruit.
Onoarea ți-e mai scumpă decît îți sînt eu scumpă,
Dac-a putut chiar vraja amorului s-o rumpă
Și te-a făcut în ciuda părerilor de rău
Să nimicești tu însuți și visul meu și-al tău:
Și totuși văd că-ți pasă așa puțin de-onoare,
Că făr' să lupți pe Sancho îl lași să te omoare?
Ce s-a făcut avîntul pe care-l arătai?
De ce nu-l ai și-acuma ori pentru ce-l aveai?
Și cum? Viteaz ești numai spre-a-mi cauza durere?

Iar dacă nu, deodată și vitejia-ți piere?
Și tatăl meu de tine-i așa disprețuit
Că tu, biruitoru-i, te lași azi biruit?
Mergi, fără dor de moarte, la luptă hotărîtă
Și-ți apără onoarea, nu viața ta urîtă!

DON RODRIGO

Dac-am învins pe conte și maurii barbari
Mai am nevoie oare de alte fapte mari?
La ce să-mi apăr slava, cînd toată lumea știe
Isprăvile-mi mărețe, c-această vitejie
Să facă totul poate, și că pe-acest pămînt
Afară de onoare nimic nu mi-e mai sfînt?
Nu, nu: în lupta-aceasta Rodrig să moară poate
Fără să-și piardă nimbul măririi cîștigate,
Și fără ca să fie de nime-nvinuit
Că n-a căzut el însuși de sine biruit.
Dar se va zice numai: „Ximena i-a fost dragă.
Avea între iubirea și ura ei s-aleagă,
Și s-a supus el însuși ursitei, ce-o silea
Pe dulcea lui iubită să-i ceară moartea sa.
Ea însăși i-a cerut-o și inima-i, firește,
Credea că de-o refuză, o crimă săvîrșește.
Spre-a-și răzbuna onoarea, amorul și-l pierdu:
Spre-a-și răzbuna iubita, el viața și-o dădu:
Știind ca să prefere în floarea tinereții
Onoarea sa Ximenii și pe Ximena vieții."
Astfel această moarte, departe de-a umbri,
A măreției mele splendoare-o va mări
Și voi avea prin moartea-mi voită, mîngîierea
Că nimeni decît mine nu ți-a-mpăcat durerea.

XIMENA

Viața ta și-onoarea în stare dacă nu-s
S-abată gîndul morții de care ești supus,
De te-a iubit vreodată Ximena ta, ei bine,

Scanned with OKEN Scanner

Rodrig atunci ascultă: îndură-te de mine
Și scapă-mă de sila ce-o am să mă mărit
Cu omul care veșnic mi-a fost nesuferit.
Să-ți spun mai mult? Aleargă și-arată-ți vitejia
Ca să-mi impui tăcere, ca să-mi împaci mîndria,
Și de mai ții la mine, oricît va fi de greu,
Învinge într-o luptă al cărei preț sînt eu!
Adio: vorba asta, vai, să roșesc mă face...

DON RODRIGO
(Singur.)

Mai e dușman pe care să-l tem? Veniți încoace
Voi, castilani, voi mauri, veniți voi, navareji
Și tot ce țara Spaniii mai are ca viteji!
Uniți-vă cu toții și face-ți o armată
Să biruiți o mînă astfel îmbărbătată:
Spre-a-mi nimici nădejdea, o mie de vieți
Să aibă fiecare, tot prea puțini sînteți![1]

SCENA 2

INFANTA

Vei asculta mîndria străbună care-ți cere
Acum între mărire și dragoste s-alegi?
Sau dragostea a cărei și vrajă și putere
Te-mbie fără preget să-nfrîngi aceste legi?
Ah, căreia din două vei da tu precădere,

---

[1] Strigăt de iubire și izbîndă care ar fi putut sluji de final actului și piesei. Nimeni nu se mai poate îndoi de deznodămîntul fericit.

Scanned with OKEN Scanner

Sărman vlăstar de regi?
Rodrig, ești demn de mine și te-aș putea alege
Deși viteaz, tu însă, vai! nu ești fiu de rege!

Destin fără de milă, a cărui nendurare
Desparte-a mea mărire de fericirea mea!
E scris în ciuda unei virtuți așa de rare
Amorul meu să poarte o luptă-așa de grea?
Ah, inima-mi sărmană, ce-o să îndure oare
Și cum va geme ea,
De n-o să izbutească în veci să se închine
Iubitului, nici focul iubirii să-și aline!

Dar totuși stau și cuget și nu pot înțelege:
Cînd el e-atît de vrednic, de ce-aș mai ezita?
Deși am fost născută pe seama unui rege,
E-o cinste pentru mine, Rodrig, să fiu a ta!
Cînd ai învins pe mauri ar fi o fărdelege
Coroană de-ai purta?
Și numele tău falnic de Cid nu dovedește
Că faima ta măreață pe zi ce merge crește?

El totuși e-al Ximenii, deși e demn de mine!
Îmi pare rău de darul pe care i-l făcui.
Nici moartea unui tată nu poate să-i dezbine
Și ea, de silă numai proclamă vina lui.
În toată războirea aceasta, pentru mine
Nici o nădejde nu-i.
Căci spre-a-mi mări pedeapsa, ursita, vai! permite
Iubirei să dureze și-n inimi învrăjbite![1]

---

1 Aceste stane, expresie a durerii infantei, au fost mult criticate (de Voltaire printre alții), socotindu-se că apariția acestui personaj secundar nu-și mai avea, în nici un chip,

SCENA 3
Infanta, Leonora

INFANTA
Ce cauți, Leonora?

LEONORA
Să laud am venit
Înțelepciunea care pașii v-a cîrmuit.

INFANTA
Poți înțelept fi oare, cînd sufletul ți-e fiere?

LEONORA
Cînd din nădejde-amorul trăiește dar și piere.
Simțirea să v-o-ncînte, Rodrig nu e în stare.
În lupta cu Ximena știți ce putere are:
Ori trebuie să moară, ori să-l ia de bărbat,
Nădejdea voastră-i moartă și cugetu-mpăcat.

INFANTA
Ah! cît de greu îmi vine!

LEONORA
Ce puteți aștepta?

---

rostul. Ori, din punct de vedere dramatic, pentru a satisface verosimilul, Corneille trebuia să „ocupe" scena cît timp avea loc duelul dintre Rodrigo și don Sancho. Pe de altă parte trebuia să soluționeze definitiv conflictul dureros din sufletul Infantei, liniștit din rațiune în actul I, dar reaprins în urma strălucitei victorii repurtate de Rodrigo. Durerea infantei și resemnarea ei finală în fața rațiunilor de stat și a eticii feudale constituie o modulație pe tema majoră a tragediei, o întărire a valorii moralei propuse, precum și un fragment liric, de melancolie romanescă de o rară frumusețe.

Scanned with OKEN Scanner

INFANTA

Dar pentru ce speranța-mi n-ar fi pe voia ta?
Dacă-n așa condiții dă lupta-acum Rodrig,
Scornesc eu șiretlicuri urmarea lor s-o stric.
Amor, iubit părinte al chinurilor mele,
Pe-ndrăgostiți învață el multe născocele.

LEONORA

Ce veți putea să faceți, cînd tatăl ei prin moarte
N-a izbutit pe unul de altul a-i desparte?
Ximena dovedește mult prin a ei purtare.
Că ura ei de-acuma o țintă nu mai are,
Preface-n brat și spadă a răzbunării sale
Pe-întîiul om de arme ce se ivește-n cale.
În brațe tari ea soarta n-a vrut ca să și-o lase,
În mîini care prin fapte viteze-s glorioase:
Îi e de-ajuns don Sancho și-l ia de-apărător
Fiindcă-abia încearcă norocul armelor.
Și în duelu-acesta neliniștea n-o-ncearcă
Ci-a lui nedibăcie o fericește parcă.
Vedeți dar cu-nlesnire că-n astă luptă cruntă,
Ea cată o scăpare ce datoria-nfruntă.[1]
Ce lui Rodrig i-aduce-o victorie ușoară
Și o-mputernicește fără mustrări să pară.

INFANTA

Văd bine toate astea, și totuși îl ador —
Trecînd peste Ximena — pe-acest biruitor.
Care e dezlegarea? Nenorocită ce-s!

---

1 Părerea Leonorei despre purtarea Ximenei este o umilire la adresa acesteia: demisiunea ei în fața datoriei apare acum și altora.

LEONORA

Să v-amintiți mai bine din cine ați purces:
Un rege vă dă cerul, și drag vi-i un supus!

INFANTA

Ardoarea către dînsul de-acuma a apus.
Nu mai mi-e drag Rodrigo, un simplu gentilom;
Nu, altfel de acuma iubesc pe acest om:
Mi-i drag căci e viteazul drag unei lumi întregi,
E Cid neprețuitul, stăpîn peste doi regi.
Mă voi învinge nu de teama unui ponos,
Ci ca să las în pace-un amor așa frumos;
Și dacă pentru mine coroana i s-ar da,
Nicicînd nu-mi voi înfrînge nestrămutarea mea.
Fiindcă-n așa luptă izbîndă au oștenii,
Haidem încăodată să-l dăruim Ximenii.
Iar tu ce vezi săgeata din sufletu-mi sărman,
Vin să mă vezi ajunsă la vechiul meu liman.

SCENA 4

Ximena, Elvira

XIMENA

Elviro, vai, cît sufăr! Ce vrednică-s de jale!
Nu văd nici o nădejde, am presimțiri fatale!
N-am nici un gînd de care să nu mă înfior
Și fără pocăință nu pot avea un dor!
Pe doi rivali în luptă mînia mea-i împinge,
Au să mă coste lacrimi, oricare ar învinge;
Și-n cartea sorții mele oricum îmi este scris,
Nerăzbunat mi-e tatăl sau vai! Rodrig ucis!

Scanned with OKEN Scanner

ELVIRA

De-i una ori de-i alta, vei fi mai împăcată
Sau capeți pe Rodrig sau fi-vei răzbunată
Și-apoi oricît destinul va fi de nendurat,
Îți mîntuie onoarea și-un mire-ți va fi dat.

XIMENA

Cum? Pe-ucigașul tatii? Pe-al lui Rodrigo, poate?
Pe unul din făptașii acestor mari păcate?
Oricum s-alege soarta, ea-mi dă un soț pătat
De sîngele pe care mai mult l-am adorat;
Oricum s-alege soarta, durerea mă ucide
Și mă-ngrozesc de ceea ce lupta va decide.
O, dor de răzbunare și tu amor, tăceți!
Voi vă sfădiți pe seama sărmanei mele vieți,
Și tu, cîrmuitorul umanelor destine,
Sfîrșește-această luptă așa cum e mai bine:
Nici unul să nu-nvingă și nici să fie-nvins.

ELVIRA

Ar fi prea aspră soarta; și lupta ce s-a-ncins
Ți-ar da prilej la chinuri și mai amare poate
Lăsîndu-te, stăpînă, să ceri mereu dreptate
S-arăți aceeași ură mereu, să urmărești
Mereu viața celui pe care tu-l iubești.
Mai bine-i biruința de-ar fi să-l încunune,
Ea datoriei tale tăcere i-ar impune
Și bunul nostru rege te va sili atunci
S-asculți îndreptățită de-a inimei porunci.

XIMENA

O, dacă el învinge, crezi că mă dau învinsă?
Prea sfîntă-i datoria-mi și jalea-mi prea nestinsă
Și nu ajunge numai ca regele să vrea
Sau lupta să decidă în defavoarea mea!
A-nvinge pe don Sancho nu-i greu, dar n-o să poată

Să-nvingă și mărirea Ximenei totodată:
Și chiar dacă Rodrigo va birui acum,
Onoarea mea-i va scoate mii alți vrăjmași în drum.

ELVIRA

Stăpîna mea, asemeni cuvinte nu mai spune,
Să nu se-ndure cerul cumva să te răzbune!
Cum? Vrei să pierzi prilejul acesta fericit
Ce focul urei tale l-ar potoli-n sfîrșit?
Dar ce vrea datoria aceasta nempăcată?
Ori moartea lui Rodrigo îți dă-napoi un tată?
O grea nenorocire îți pare prea puțin?
Vreai lacrimi peste lacrimi, suspin peste suspin?
Nu, nu, cu-astfel de gînduri, stăpîna mea iubită,
Nu meriți fericirea ce-ți este hărăzită
Și-ți va impune dreapta mînie-a Celui-nalt
Prin moartea lui Rodrigo, să-l iei pe celălalt.

XIMENA

Elviro, îmi ajunge atît amar și jale
N-o mai spori tu încă prin prevestiri fatale,
Aș vrea să fug de ambii, daca-ș putea să sper,
De nu, pentru Rodrigo-nalț rugăciuni la cer.
Nu că mi-e drag, dar dacă Rodrig nu biruiește
Voi fi a lui don Sancho, cum am promis, firește...
La gîndul ăsta numai mi-e sufletu-ngrozit...
Ce văd, amar de mine? Elviro, s-a sfîrșit![1]

---

1 Despre rapida desfășurare a acțiunii Corneille scria: „Consider că actul al cincilea, dintr-un privilegiu special, are uneori dreptul să grăbească scurgerea timpului, astfel încît partea de acțiune pe care o reprezintă să dureze mai mult timp decît durează reprezentarea ei. Motivarea o aflăm în faptul că spectatorul este atunci nerăbdător să afle sfîrșitul. Cidul nu are timpul necesar să lupte cu don

SCENA 5

Don Sancho, Ximena, Elvira

DON SANCHO

Silit această spadă să v-o aduc plecată...

XIMENA

De-al lui Rodrig scump sînge, cum? încă-nsîngerată?
Și mai cutezi, perfide, în fața-mi să te-arăți
Cînd mi-ai răpit norocul întregei mele vieți?
O, izbucnește-n voie de-acum iubire-ascunsă!
Onoarea mi-e-mpăcată și ținta ei ajunsă
Aceeași lovitură de spadă mi-a ucis
Norocul și iubirii-mi drum liber i-a deschis!

DON SANCHO

De-ați fi mai liniștită...

XIMENA

Taci! taci! nu ți-e rușine
Crunt ucigaș al unui erou slăvit de mine?
O, l-ai lovit hoțește, căci un viteaz ca el
N-ar fi putut, desigur, să fie-nvins altfel.
Nu mai spera nimica; crezînd să mă răzbune
Nevrednica ta mînă pe mine mă răpune!

DON SANCHO

Ciudată rătăcire, ce cu atît mai mult...

Sancho cît durează convorbirile dintre infantă și Leonora, dintre Ximena și Elvira. O știu prea bine, dar nu m-am sinchisit grăbind desfășurarea acțiunii."

XIMENA

Crezi tu că pot să sufăr și vrei să te ascult
Cu ce nerușinare trufașă-mi vei descrie
Păcatul meu și moartea-i și marea-ți vitejie?...

SCENA 6

Don Fernando, Don Diego, Don Arias, Don Sancho, Ximena

XIMENA

Sire, nu se mai cade să fie tăinuit
Ce n-am putut ascunde oricît m-am chinuit;
Știți că-l iubeam și totuși, în dreapta mea mînie,
Vream să jertfesc o viață atît de scumpă mie
Și maiestatea-voastră chiar a putut vedea
Iubirea-mi sugrumată de datoria mea.
Rodrig e mort acuma, și moartea-i schimbă, iată,
În jalnică iubită vrăjmașa nempăcată.
Ceruse răzbunare acel ce m-a născut,
Acum să plîng îmi cere amorul meu pierdut;
Luîndu-mi apărarea în oarba lui pornire
Don Sancho nu-mi aduse decît nenorocire,
Și-acum să fiu datoare, cum am făgăduit,
S-ajung răsplata celui ce m-a nenorocit!
O, de pătrunde mila o inimă de rege,
Îndură-te, stăpîne, revoacă-această lege.
Ca preț al unei lupte în care am pierdut
Tot ce-aveam scump pe lume, îi las al meu avut,
Don Sancho să mă lase pe mine mie însămi.
Îngăduiți-mi, sire, să-mi plîng în tihnă plînsu-mi.

Scanned with OKEN Scanner

Jelind, la adăpostul cel sfînt al unui schit
Pîn' ce-oi muri, pe tata și scumpul meu iubit![1]

DON DIEGO

S-a dat pe față-n fine și nu mai crede, sire,
Că-i un păcat să-și spună năvalnica iubire.

DON FERNANDO

Ximenă, ești greșită, Rodrig nu a murit.
Don Sancho-nvins, pesemne, n-a spus-o lămurit.

DON SANCHO

De-aprinderea-i prea mare, fu, sire, amăgită,
Veneam să-i spun cum lupta fusese săvîrșită.
Acest războinic nobil, ce-i adorat de ea,
„N-ai nici o teamă,-mi zise — pe cînd mă dezarma,
Te las mai bine teafăr să părăsești arena,
Decît să vărs un sînge riscat pentru Ximena,
Dar cum de datorie la curte sînt chemat,
Te du și-i spune lupta așa cum s-a urmat
Și ca trofeu prezintă-i din partea-mi a ta spadă..."
Așa făcui eu, sire, — și-a fost destul s-o vadă,
Spre-a crede fără preget că sînt învingător
Și atunci mînia-i dete pe față-al ei amor
Cu-așa avînt năprasnic și-atîta nerăbdare
Că n-am putut să capăt o clipă de-ascultare.
Deși, înfrînt, eu totuși acum sînt fericit
Și dacă-mi văd azi visul iubirii nimicit,
Înfrîngerea mi-e scumpă, fiindcă-a fost în stare
Să dea ca pildă lumii o dragoste-așa mare!

---

1 Vorbele Ximenei sînt primite cu zîmbete (cel puțin lăuntrice) de către toți cei de față: încercare obligatorie, rușine neacceptată de Ximena în taina sufletului ei.

DON FERNANDO

Nu mai roși, copilă, și nu mai căuta
Zadarnice mijloace s-ascunzi iubirea ta.
Ne-o spune doar sfiala ce-ți înflorește fața.
Punîndu-i în pericol de-atîtea ori viața
Viteazului Rodrigo, destule-ai încercat
Și tatăl tău azi poate să doarmă împăcat
Vezi lămurit că alte sînt căile divine:
Făcuși tot pentru dînsul, gîndește și la tine.
Și-ascultă fără murmur al regelui tău sfat
Ce-ți dă un soț prea vrednic și-atît de adorat.

SCENA 7[1]

Don Fernando, Don Diego, Don Arias, Don Rodrigo, Don Alonso, Don Sancho, Infanta, Ximena, Leonora, Elvira

INFANTA

Din partea mea, Ximenă, a principesei tale,
Pe-acest războinic nobil primește-l fără jale.

DON RODRIGO

Vă cer iertare dacă în fața voastră, sire,
M-aruncă la picioare-i sfioasa mea iubire,
Nu vin aci răsplata izbînzii să mi-o cer,
Vin capul meu, stăpînă, din nou să ți-l ofer,
Și în a mea favoare nu chem a luptei lege,
Nu chem nici chiar voința prea bunului meu rege,

1 Piesa se sfîrșește cu un maiestuos tablou care adună laolaltă toate personajele piesei, — apoteoză, triumf al virtuții și mărinimiei.

Dar dacă toate cele făcute-s prea puțin,
O, spune ce mijloace te-ar împăca deplin?
Mii de rivali vrei încă, iubita mea, să birui,
Voiești a mele fapte mărețe să le-nșirui
De la un cap al lumii pînă la celălalt?
Să iau o cetățuie eu singur din asalt?
Să spulber o armată? S-ajung-al meu renume
Să-ntunece pe-al celor mai mari eroi din lume?
O, dacă prin acestea iertare-aș dobîndi
Le-aș îndura pe toate și tot aș izbîndi!
Dar dac-acea onoare, mereu nerăzbunată,
Cu moartea mea doar poate să fie îmbunată,
Puterea omenească de ce-o mai înarmezi
Cînd prosternată fruntea-naintea ta mi-o vezi!
Răzbună-te tu însăți, căci astfel se cuvine,
Cel neînvins de nimeni să fie-nvins de tine;
Cu prețul vieții mele atunci, de m-ai ierta,
Nu mă goni, Ximeno, din amintirea ta,
Și pentru că prin moarte-mi eu îți păstrez mărirea,
În schimb și tu păstrează-mi, Ximeno, amintirea
Și spune cîteodată, plîngînd al meu sfîrșit:
„De nu-i eram prea dragă, Rodrig n-ar fi murit![1]“

XIMENA

Ridică-te, Rodrigo! Adevărat e, sire,
Prea mult mi-am dat pe față ascunsa mea iubire.
E prea viteaz Rodrigo, ca eu să nu-l iubesc,
Și la porunca voastră pot să mă-mpotrivesc?

---

1 Pentru a treia și ultima oară, Rodrigo și-a dăruit viața Ximenei. Preluînd scena din piesa lui Guilhelm de Castro, Corneille nu a folosit, din fericire, gluma de prost gust făcută de acesta: „Am împlinit dorința Ximenei, afirma Rodrigo; căci îi aduc capul lui Rodrigo, căci vin cu capul meu. Ea nu spusese dacă-l vroia viu sau tăiat.“

Scanned with OKEN Scanner

Știu bine că-s datoare s-ascult a luptei lege,
Că sfînt e totdeauna cuvîntul unui rege.
Dar orișice pedeapsă binevoiți a-mi da,
Această cununie voi o puteți răbda?
Și datoriei mele de-i porunciți tăcere
Dreptatea voastră oare nu suferă-o scădere?
Dacă Rodrig e-al țării cel mai de seamă fiu
A slujbei lui răsplată se cade eu să fiu?
Și viața mea întreagă să am mereu a plînge
Cu mîinile pătate de-al tatălui meu sînge?

DON FERNANDO

Adesea vremea totuși legitim a făcut
Ce se părea o fărădelege la-nceput.
Te-a cucerit Rodrigo prin marea-i vitejie
Și de aci-nainte a lui ești pe vecie;
Dar prețul biruinței acum de i l-aș da
Dușman măririi tale să fiu ar însemna:
Căsătoria-aceasta mai poate să s-amîne
Odată ce întreagă credința ta-i rămîne.
Ia-ți dar un an de doliu, Ximeno, dacă vrei...
Iar tu, Rodrig, la arme, cu toți vitejii mei!
Dac-ai gonit pe mauri departe de limanuri,
Zădărnicind năvala și-a lor viclene planuri,
Cu-ntreaga mea oștire aleargă-n țara lor
Și pradă-le pămîntul ca un cuceritor.
Ești Cidul, înainte-ți vor tremura de groază
Și-or să te vrea de rege: tu însă îi păstrează
Credința ta jurată Ximenii-n fața mea.
Revino, de se poate, mai demn încă de ea,
Și-atît de sus te-nalță prin faptele-ți viteze
Încît să fie mîndră l-altar să te urmeze.

DON RODRIGO

Spre-a vă sluji, stăpîne, și pentru-a nu displace
Ximenii mele scumpe, ce n-aș putea eu face?

Scanned with OKEN Scanner

De ochii ei departe oricît aș îndura,
Prea fericit sînt, sire, că pot măcar spera.

DON FERNANDO

În vitejia-ți speră, Rodrig, și-n vorba-mi dată,
Și inima Ximenii fiindu-ți închinată,
Încrede-te în vremea ce-alină orice rău
Și-n brațul tău puternic și-n suveranul tău![1]

---

1 Acest deznodămînt a fost comentat și criticat. Academia, nemulțumită, sugerase trei posibilități, una mai ridicolă decît alta:
1) să se descopere că don Gormas nu era adevăratul tată al Ximenei; 2) Don Gormas să nu moară de pe urma rănilor primite; 3) să se imagineze că mîntuirea regelui și a țării ar depinde, obligatoriu, de această căsătorie. Din fericire, Corneille era de altă părere: „Cunosc persoane de duh, dintre cele mai savante în arta poetică care mă învinuiesc că aș fi neglijat să dau un sfîrșit *Cid*-ului și altora dintre poemele mele (v. *Rodogune)*, pentru că nu închei tocmai căsătoria primilor actori și că nu-i trimit în fața altarului la ieșirea de pe scenă. Este lesne de răspuns la aceasta că nunta nu este sfîrșitul obligatoriu al tragediei fericite și nici chiar cel al comediei. În ceea ce privește pe prima, primejdia în care se află eroul constituie tragedia, iar cînd scapă din el, acțiunea ia sfîrșit. Deși iubește, nu este nevoie să vorbească de însurătoare cînd buna-cuviință nu o îngăduie; și este de-ajuns să arăți că se va face, după ce ai înlăturat toate piedicile, fără a fixa o dată anume pentru înfăptuirea ei. Ar fi de neconceput ca Ximena să se mărite a doua zi după moartea tatălui ei, iar Rodrigo ar fi ridicol dacă s-ar arăta cît de puțin dornic să fixeze data celebrării nunții." Voltaire aproba soluția dramaturgului: „Cum de s-a putut spune despre Ximena că este o fiică denaturată cînd însuși regele nu speră, ca s-o înduplece în favoarea lui Rodrigo, decît în acțiunea conjugată a timpului, a protecției sale, și a valorii eroului?"

Scanned with OKEN Scanner

ANALIZĂ[1]

Acest poem are atîtea avantaje dinspre partea subiectului și a gîndurilor strălucite cu care este presărat, încît cei mai mulți dintre auditorii săi nu au vrut să vadă defectele alcătuirii lui și au lăsat ca plăcerea resimțită la reprezentație să le cîștige aprobarea. Deși este, dintre lucrările mele scrise după reguli,[2] cea în care mi-am îngăduit cele mai numeroase abateri[3], trece încă drept cea mai frumoasă pentru cei care nu țin la deplina rigurozitate a regulilor; și, de cincizeci[4] de ani de cînd își păstrează locul pe scena teatrelor noastre, nici istoria, nici strădaniile imaginației nu i-au găsit nimic care să-i șteargă strălucirea. Căci răspunde celor două mari condiții pe care Aristotel le cere tragediilor perfecte și a căror îmbinare se întîlnește atît de rar atît la cei vechi cît și la cei moderni; ba le îmbină chiar mai puternic și mai măreț decît în

---

1 Compusă cu ocazia publicării ediției din 1660, care cuprindea pe lîngă cele douăzeci și trei de piese din prima perioadă, cele trei discursuri despre tragedie și artă dramatică și cîte o „analiză" justificatorie *(Examen)* a fiecărei piese, scrisă de Corneille; reprodusă cu mici modificări, în toate edițiile din timpul vieții scriitorului.— 2 Tragediile.— 3 V. *Cuvîntul înainte*, capitolul *Tragedie sau tragi-comedie?* — 4 Această cifră este comunicată de Corneille în ediția din 1682.

cazurile pe care le înfățișează acest filozof[1]. O iubită, silită de datorie să ceară moartea iubitului ei, pe care însă tremură s-o obțină, are sentimente mai vii, mai înflăcărate decît orice s-ar putea petrece între soț și soție, mamă și fiu, frate și soră, iar înalta virtute a unei firi plecate sentimentelor sale, pe care le învinge fără a le slăbi și cărora le lasă întreaga lor putere pentru a triumfa asupra lor în chip mai glorios[2], are ceva mai înduioșător, mai înalt și mai atrăgător decît acea bunătate mediocră, capabilă de slăbiciune și chiar de crimă, la care cei antici erau nevoiți să mărginească caracterul cel mai desăvîrșit al regilor și al principilor din care-și făceau eroii, pentru ca aceste pete și aceste fărădelegi, desfigurînd virtutea ce le-o mai lăsau, să se potrivească cu gustul și dorința spec-

---

1 Aristotel, *Poetica*, XIV (traducere de D. M. Pippidi în *Arte poetice. Antichitatea*, Editura Univers, 1970): Din cîte întîmplări se pot grupa împreună, să cercetăm care anume au darul să pară cumplite și care înduioșătoare. Acțiuni de felul acesta trebuie să se desfășoare neapărat fie între prieteni, fie între dușmani, fie între oameni ce nu-s între ei nici prieteni, nici dușmani. Cînd un dușman întreprinde sau numai se gîndește să întreprindă ceva împotriva unui dușman, situația nu are nimic înduioșător — afară de faptul însuși al suferinței. La fel și cînd e vorba de indiferenți. Cînd însă lovitura cade între ființe dragi una alteia — cum ar fi un frate care-și ucide ori are de gînd să-și ucidă fratele, ori un fecior pe taică-său, ori mama fiul, ori fiul pe mamă, sau cine știe ce altă faptă de felul acesta, — acestea-s situațiile ce trebuie căutate."— 2 Virtutea înfruntînd pasiunea, învingînd-o fără a o slăbi, ci folosind-o drept temeiul unui triumf deplin și glorios asupra propriei firi și asupra evenimentelor suscitate de oameni și istorie — iată esența tuturor tragediilor corneliene.

Scanned with OKEN Scanner

tatorilor și să întărească groaza pe care aceștia o căpătaseră față de stăpînirea lor și monarhie.
Rodrigo își urmează aci datoria fără să renunțe cîtuși de puțin la pasiunea lui.[1] Ximena face același lucru la rîndul ei, fără a se lăsa zdruncinată în hotărîrea ei de durerea în care aceasta o cufundă, iar dacă prezența iubitului o face vreodată să șovăie, este o rătăcire din care își revine aproape pe loc; și nu numai că își cunoaște atît de bine vina, încît ne și atrage atenția asupra ei, dar și reneagă tot ceea ce putuse să-i fie smuls de vederea unei ființe atît de dragi. Nu este nevoie să i se reproșeze că este rușinos a primi să stea de vorbă cu iubitul ei după ce acesta i-a omorît tatăl; ea recunoaște că este singura vină ce-i vor putea găsi răuvoitorii.[2] Deși își pierde firea pînă a spune că nu-i pasă dacă lumea știe că-l adoră și totuși îl urmărește, această pornire a ei nu este atît de puternică încît s-o împiedice pe cît îi este cu putință să-și ascundă dragostea cînd se află în fața regelui. Chiar dacă-i scapă cuvintele de îmbărbătare pentru Rodrigo în lupta cu don Sancho:

Învinge într-o luptă al cărei preț sînt eu![3]

ea nu se mulțumește să fugă rușinată ci, de îndată

---

1 Comentatorii au afirmat, plecînd de la înseși cuvintele lui Corneille din *Discursul asupra tragediei* („cînd acționezi pe față și știi împotriva cui, lupta dintre pasiuni și natură, dintre datorie și dragoste ocupă cea mai mare parte din poem"), că Rodrigo se află în fața dilemei „datorie sau pasiune", alegînd datoria în urma unei dezbateri carteziene, raționale; se înșală însă nesocotind înseși intențiile și gîndirea lui Corneille (v. în acest sens și comentariul de la 1,5).— 2 V. la *Referințe critice* părerile lui Chapelain, Scudéry și alți contemporani despre Chimène; v. și părerile contradictorii ale posterității.— 3 Actul V, scena 1.

ce se află cu Elvira, căreia nu-i ascunde nimic din cele ce i se petrec în suflet, și cînd chipul drag nu-i mai stă în față, tulburînd-o puternic, ea dă glas unei dorințe mai cumpătate, care-i împacă în același timp dragostea și virtutea, cerînd cerului ca lupta să se sfîrșească

cum e mai bine:
Nici unul să nu-nvingă și nici să fie-nvins.[1]

Deși nu ascunde că înclină de partea lui Rodrigo, de teama de a aparține lui Don Sancho, pentru care resimte aversiune, aceasta nu distruge protestul pe care l-a exprimat puțin înainte că, în ciuda legii acestei lupte și a făgăduielilor făcute de rege lui Rodrigo, ea îi va scoate-n cale o mie de alți vrăjmași. Chiar acea izbucnire a dragostei sale pe care și-o îngăduie atunci cînd îl crede mort este urmată de o împotrivire violentă la îndeplinirea legii care o dă iubitului ei, și nu tace decît după ce regele a amînat-o lăsîndu-i astfel nădejdea că se va putea ivi, cu timpul, vreo piedică la această îndeplinire. Știu că tăcerea trece de obicei drept semn de aprobare; dar cînd vorbesc regii este semn de contrazicere: aplauzi întotdeauna cînd ești de acord cu ei, și singurul mijloc de a-i contrazice cu respectul care li se cuvine este de a tăcea cînd ordinele lor nu sînt atît de grabnice încît să nu poți amîna refuzul pînă la vremea îndeplinirii și păstrezi totuși speranța îndreptățită a unei piedici ce nu poate fi încă prevăzută anume. Adevărat este că în cazul de față, trebuie să ne mulțumim să-l vedem pe Rodrigo scăpat din pericol fără a-l duce pînă la căsătoria cu Ximena. Această căsătorie este un fapt istoric și a plăcut la vremea ei; dar ar displace cu siguranță în vremea noastră...

---

2 Actul V, scena 5.

și-mi pare rău văzînd-o pe Ximena, cum o acceptă, la autorul spaniol, deși acesta dă o durată de trei ani și mai bine piesei pe care a scris-o folosind acest subiect. Pentru a nu contrazice istoria, am crezut că nu mă puteam dispensa de a lăsa deshisă această eventualitate, dar cu incertitudinea efectului; și numai prin aceasta puteam să împac buna-cuviință a teatrului cu adevărul faptelor.[1]

Cele două vizite pe care Rodrigo le face iubitei sale au ceva care contravine acestei bune-cuviințe din partea celei care le acceptă. Stricta ei datorie cerea ca ea să refuze să-i vorbească, și să se închidă în camera ei în loc să-l asculte: dar îngăduiți-mi să spun, împreună cu una din mințile cele mai luminate ale secolului nostru, „că convorbirea lor este plină de sentimente atît de frumoase, încît mulți n-au băgat de seamă

---

1 P. Mariana, *Historia general de España*, libr. IX, cap. V, citat de Corneille în al său *Avertissement* din 1668: „Cu puține zile mai înainte s-a luptat în duel cu Don Gomez, conte de Gormas. L-a învins și l-a ucis. Urmarea acestei întîmplări a fost căsătoria lui cu Ximena, fiica și moștenitoarea acestui senior. Ea însăși îl ceruse de soț regelui (căci îl iubea pentru virtuțile lui) ori de nu, să fie pedepsit potrivit legilor pentru a-i fi ucis tatăl. Căsătoria, care era pe placul tuturor, se făcu; astfel, cu zestrea mare a miresei lui, care s-a adăugat averii pe care o moștenise de la tatăl său, puterea și bogăția lui Rodrigo crescură."

V. și fragmentul din *Romancero*-ul legendar, citat de Corneille în același *Avertissement*, 1668; „Regele ceru Ximenei și lui Rodrigo jurămîntul de credință, și îi luă de mînă pentru a-i uni, de față fiind Layn Calvo. Vechile înfruntări se topiră în dragoste, căci unde domnește dragostea multe jigniri își află uitarea. [...] Mirii ajunseră deodată; cînd

acest defect, iar cei care l-au văzut l-au tolerat."[1] Aș merge mai departe și aș zice că aproape toți au dorit ca aceste convorbiri să aibă loc; și am remarcat la primele reprezentații că atunci cînd acest nefericit îndrăgostit se înfățișa înaintea ei, se stîrnea un anume freamăt în adunare, care dovedea o curiozitate extraordinară și o creștere a atenției pentru ceea ce aveau ei să-și spună într-o situație atît de tristă. Aristotel spune că există absurdități care trebuie lăsate într-un poem, cînd poți spera că ele vor fi bine primite; și este de datoria poetului, în acest caz, să le îmbrace în atîta strălucire, încît să poată ului. Las la aprecierea auditorilor mei dacă m-am achitat destul de bine de această îndatorire pentru a îndreptăți cele două scene. Gîndurile exprimate în prima din ele sînt uneori prea spirituale pentru a porni de la persoane foarte îndurerate; dar, în afară de faptul că nu am făcut decît să-l parafrazez pe autorul spaniol, dacă nu ne-am îngădui ceva mai ingenios decît cursul obișnuit al pasiunii, poemele noastre ar lîncezi adesea, și marile dureri nu ar pune în gura actorilor noștri decît exclamații și vaiete de jale. Pentru a nu ascunde nimic, scena cînd Rodrigo îi oferă spada sa Ximenei,

---

să-i întindă mîna miresii și să-i dea sărutarea legiuită, Cidul, îi spuse, privind-o tulburat:

— Ți-am ucis tatăl, Ximena, dar nu prin trădare: l-am ucis de la om la om pentru a răzbuna o jignire prea adevărată. Ți-am ucis un om, și-ți dau un om; iată-mă supus voinței tale și în locul unui tată mort ai dobîndit un soț respectat. Cuvintele plăcură tuturor; i-au lăudat înțelepciunea și astfel se făcu nunta lui Rodrigo Castilianul."

Aceste texte au constituit sursa de inspirație a lui Guilhelm de Castro.

1 Abatele d'Aubignac, în *Pratique du théâtre*. 1657, IV, 2 (v. și *Referințe critice*).

și aceea în care afirmă că se va lăsa ucis de don Sancho, nu mi-ar mai place acum. Aceste frumuseți erau la modă pe vremea aceea și nu ar mai fi în zilele noastre. Prima se află în originalul spaniol; a doua este imaginată după acest model. Amîndouă și-au produs efectul în favoarea mea; dar aș avea scrupule să mai prezint asemenea lucruri pe scenele noastre de aci înainte.

Am spus într-alt loc ce gîndesc despre infantă[1] și despre rege[2]; rămîne totuși ceva de analizat în privința purtării acestuia care nu mi se pare destul de hotărîtă, prin aceea că nu pune să-l aresteze pe conte după ce l-a pălmuit pe don Diego și că nu trimite ostași de pază la don Diego și la fiul acestuia. În această privință putem gîndi că don Fernando, fiind primul rege al Castiliei, iar cei care fuseseră stăpînii ei înaintea lui neavînd decît titlul de conți, nu era

---

1 În *Discurs asupra poemului dramatic:* „Aristotel blamează foarte intrigile (subiectele) episodice și spune că «Poeții proști compun asemenea subiecte din propria lor vină, iar cei buni de hatîrul actorilor» *(Poetica,* IX). Infanta din *Cid* se află printre acestea și va putea fi condamnată sau iertată, în funcție de acest text din Aristotel, după locul care mi se va acorda printre scriitorii moderni."— 2 În *Analiza* tragicomediei *Clitandre:* în genere, o persoană cu autoritate poate apărea pe scenă în trei feluri: ca rege, ca om și ca judecător. [...] Apare ca judecător cînd este prezentat fără nici un interes pentru statul pe care-l cîrmuiește sau pentru persoanele care îi sînt apropiate, numai pentru a pune ordine în treburile altora, așa cum se întîmplă în *Cid;* și nu se poate să nu recunoaștem că în această ultimă postură nu răspunde demnității unui titlu atît de măreț, căci nu ia în nici un fel parte la acțiune, ci se interesează doar de soarta celorlalți..."

Scanned with OKEN Scanner

poate stăpîn atît de absolut asupra marilor seniori din regatul său pentru a o putea face. La Guilhelm de Castro, care a tratat acest subiect înaintea mea, și care trebuia să știe mai bine decît mine care era autoritatea acestui prim monarh în țara sa, palma este dată în prezența lui și a doi miniștri de stat, care îl sfătuiesc, după ce contele s-a retras orgolios și cu bravadă iar don Diego oftînd, să nu-l întărîte prea tare pe conte pentru că acesta are mulți prieteni în Asturia care s-ar putea revolta și trece de partea maurilor ce-i înconjoară statul: astfel el se hotărăște să aplaneze conflictul fără zarvă și recomandă tăcerea celor doi miniștri, singurii martori ai faptei. Luîndu-mă după acest exemplu, am crezut întemeiat să-l pun să se poarte cu mai multă îngăduință decît s-ar proceda în vremurile noastre în care autoritatea regală este mai absolută. Nici nu cred că face o mare greșeală să nu dea alarma, noaptea, în orașul său, luîndu-se după vestea nesigură pe care o are despre gîndul maurilor de a ataca, de vreme ce exista o pază bună pe zidurile orașului și în port; dar este de neiertat că nu dă nici un ordin după sosirea lor și că lasă totul pe seama lui Rodrigo. Legea luptei lui don Sancho cu Rodrigo, pe care o propune Ximenei înainte de a o îngădui, nu este atît de nedreaptă cum au vrut unii s-o spună, fiind mai degrabă o amenințare pentru a o face să renunțe la acest duel decît o hotărîre la care ar vrea ca ea să se supună. Lucru ce se vede clar cînd după victoria lui Rodrigo, nu ordonă îndeplinirea ei, lăsînd-o pe Ximena în situația de a spera că această condiție nu va fi îndeplinită.

Nu pot nega că regula celor douăzeci și patru de ore grăbește prea mult desfășurarea incidentelor din piesă. Moartea contelui și sosirea maurilor puteau să urmeze la interval atît de scurt pentru că sosirea inamicilor constituie o surpriză care nu are legătură și nici

măsuri de luat cu restul; dar lucrurile nu stau la fel în privința luptei cu don Sancho care depindea de rege și pentru care acesta putea alege alt moment decît două ore după fuga maurilor. Înfrîngerea lor îl obosise destul pe Rodrigo în timpul nopții pentru a merita două-trei zile de odihnă și se pare chiar că nu scăpase fără răni, deși nu am pomenit de ele, căci ar fi dăunat încheierii acțiunii.

Aceeași regulă o silește prea curînd pe Ximena să ceară din nou dreptate regelui. O făcuse cu o seară înainte și nu avea motiv să vină iarăși a doua zi dimineață pentru a-l importuna pe rege, de care nu avea încă motive să se plîngă de vreme ce nu-l putea încă învinui de a nu-și fi ținut cuvîntul dat. Într-un roman i s-ar fi dat șapte sau opt zile de răgaz înainte ca ea să vină să stăruiască din nou; dar cele douăzeci și patru de ore nu au permis-o; este un neajuns al regulei. Să trecem la cea a unității de loc care nu mi-a dat mai puțină bătaie de cap în această piesă.

Am plasat-o la Sevilla, deși don Fernando nu a stăpînit niciodată acest oraș; și am fost obligat la această denaturare a faptelor pentru a da o oarecare înfățișare de probabilitate venirii maurilor, a căror armată nu se putea apropia atît de repede pe uscat cum putea pe apă. Nu aș vrea să afirm însă că fluxul mării urcă într-adevăr pînă acolo; dar cum în Sena noastră[1] urcă mai mult decît i-ar trebui pe Guadalquivir pentru a atinge zidurile Sevillei, acesta poate fi un temei suficient la noi pentru cei care nu au fost pe acele locuri.

Această sosire a maurilor prezintă un neajuns, pe care l-am subliniat într-alt loc, prin faptul că vin cu de la sine putere și nu chemați în piesă, direct sau indirect,

1 La Rouen.

de nici un actor din primul act. Sosirea lor este mai justificată în neregularitatea autorului spaniol. Rodrigo, nemaiîndrăznind să se arate la Curte, se duce să-i atace la granițe[1], și astfel primul actor se duce după ei și le dă un loc în poem; contrariul a ceea ce se întîmplă aci unde par să pice ca la praznic anume pentru a fi învinși și a-i oferi lui Rodrigo prilejul de a face regelui său un serviciu însemnat care să-i aducă iertarea. Este un al doilea neajuns al regulii în această tragedie.

Totul se petrece la Sevilla și păstrează astfel un fel de unitate de loc în genere; dar locul particular se schimbă de la o scenă la alta, uneori în palatul regelui, alteori în apartamentul infantei, în casa Ximenei, într-o stradă sau o piață publică. Acest loc este ușor de determinat pentru scenele separate; dar pentru cele care au o legătură între ele, cum ar fi ultimele patru din primul act, este greu să alegi un loc care să convină pentru toate. Contele și don Diego se ceartă pe cînd ies din palat; aceasta se poate petrece în stradă dar, după ce a fost pălmuit, don Diego nu poate rămîne în stradă să se tînguiască așteptînd ca fiul său să apară, fără a fi numaidecît înconjurat de mulțime și a primi ofertele unor prieteni. Ar fi deci mai potrivit să se tînguiască în casa lui, unde îl pune autorul spaniol pentru a-l lăsa să-și dea în voie frîu liber sentimentelor; dar în acest caz ar fi trebuit ruptă legătura dintre scene așa cum a făcut-o el. Așa cum se înlănțuiesc aci, putem spune că trebuie uneori ca teatrul să fie ajutat și să se înlocuiască cu folos ceea ce nu poate fi reprezentat. Două persoane se opresc pe scenă pentru a sta de vorbă, iar uneori se poate presupune că ele umblă, ceea ce nu poate fi expus

---

1 *Las mocedades del Cid*, II.

în chip fățiș vederii, pentru că ar scăpa ochilor care-i urmăresc înainte ca ele să poată spune ceea ce este necesar ca auditoriul să audă. Astfel, printr-o ficțiune de teatru, îi putem imagina pe don Diego și pe conte, ieșind din palatul regelui, înaintînd pe cînd se ceartă și ajungînd în fața casei celui dintîi cînd acesta primește palma care îl obligă să intre în casă după ajutor. Dacă această ficțiune poetică nu vă satisface, să-l lăsăm în piața publică și să spunem că prezența mulțimii în jurul lui după această insultă și ofertele de serviciu pe care i le fac primii prieteni întîlniți acolo sînt împrejurări pe care romanul nu trebuie să le uite; dar aceste acțiuni fiind mărunte și neslujind întru nimic acțiunii principale, nu este necesar ca poetul să încarce scena cu ele. Horațiu îi dă scutire prin acest vers:

Hoc amet, hoc spernat promissi carminis auctor;
Pleraque negligat.[1]

Și într-alt loc:

Semper ad eventum festinat.[2]

Este motivul pentru care am omis, în actul al treilea, să-i dau lui don Diego, drept ajutor pentru a-și căuta fiul pe oricare dintre cei cinci sute de prieteni care se aflau la el. S-ar prea putea ca unii să-l fi întovărășit și chiar ca alții să-l fi căutat pentru el într-altă parte; dar aceste întovărășiri inutile de persoane care nu au nimic de spus, de vreme ce acel pe care îl însoțesc poartă singur interesul acțiunii, aceste feluri de întovărășiri, spun, nu se potrivesc pe scenă, cu atît

---

1 Horațiu, *Arta poetică*, v. 44—45 (trad. Ionel Marinescu): *Multe le-amînă, le ține așteptînd o prielnică vreme: Una îi place acum, celelalte le lasă deoparte.* — 2 *Idem*, v. 148: *El se grăbește mereu să ajungă la capăt.*

mai mult cu cît comedianții nu folosesc pentru aceste personaje mute decît pe stingătorii de lumînări și pe valeții lor, care nu știu ce atitudine să ia.
Funeraliile contelui m-au pus de asemenea în încurcătură, fie că ar fi avut loc înainte de sfîrșitul piesei, fie că trupul ar mai fi stat întins în casa lui, pînă ce se orînduiau cele cuvenite. Cea mai mică aluzie la ele ar fi spulberat toată căldura atenției și ar fi dat ascultătorului idei neplăcute. Am crezut mai potrivit să le scot din grija auditoriului prin tăcerea mea, după cum am omis să arăt și locul precis al celor patru scene din actul I de care am vorbit; și sînt sigur că acest artificiu mi-a reușit atît de bine încît puține au fost persoanele[1] care au băgat de seamă și unul și celălalt, iar majoritatea spectatorilor, lăsîndu-și mintea dusă de patetismul celor văzute și auzite în acest poem, nu s-au gîndit la aceste două considerații.
Sfîrșesc printr-o remarcă asupra celor spuse de Horațiu, anume că cele supuse vederii emoționează mai mult decît ceea ce se află într-o povestire.
Pe aceasta m-am întemeiat pentru a lăsa să fie văzută palma pe care o primește don Diego, și să ascund ochilor moartea contelui, în scopul de a dobîndi și păstra pentru primul actor adeziunea ascultătorilor, atît de necesară pentru a izbuti în teatru.[2] Josnicia unei insulte aduse unui bătrîn împovărat de ani și de victorii îi aruncă lesne de partea celui jignit; iar

---

1 Dar, printre acești puțini, Georges de Scudéry, rivalul lui cel mai agresiv (v. *Referințe critice* și *Cuvîntul înainte*). — 2 Horațiu, *Arta poetică*, v. 180—182:

Sufletul ne-nduioșează mai slab la ce-aude urechea,
Față de cele supuse vederii și care nu-nșală,
Nici pe acel ce privește...

acea moarte, anunțată regelui simplu, fără povestire înduioșătoare, nu trezește la spectatori mila pe care ar fi zămislit-o o priveliște sîngeroasă și nu-i face potrivnici nefericitului îndrăgostit, pe care l-am văzut silit de imperativele onoarei sale să ajungă la această faptă grozavă, în ciuda puterii și duioșiei dragostei sale.

CORNEILLE

Scanned with OKEN Scanner

TABLOU CRONOLOGIC AL PIESELOR LUI PIERRE CORNEILLE[1]

Cu indicarea traducerilor în limba română

1629(?) MÉLITE OU LES FAUSSES LETTRES *(Melita sau scrisorile false)*, comedie [acțiunea se
1625(?) petrece la Paris]. „Iată un fleac încîntător"
publ. în 1632 (Alexandru Hardy, 1629).

„Această piesă a fost prima mea încercare [...]. Nu aveam decît ceva bun-simț pentru a mă călăuzi, în afară de exemplele date de răposatul Hardy, a cărui vînă poetică era mai mult fecundă decît șlefuită, și de cîțiva moderni care începeau să scrie, dar care nu respectau regulile mai mult ca el. Succesul a fost uluitor: a consacrat, la Paris, o nouă trupă de actori[2] în ciuda meritului celei care apucase să se socotească de drept singura trupă din Paris[3], a egalat tot ceea ce se făcuse mai frumos pînă atunci, și m-a făcut cunoscut la Curte" (P. Corneille, 1660).

---

1 Întocmit după datele stabilite de Ch. Marty-Laveaux, 1922. — 2 Trupa, pînă atunci itinerantă, a comedianților Le Noir și Mondory. — 3 Trupa de la Hotel-de-Bourgogne.

Scanned with OKEN Scanner

1630 publ. în 1632 — CLITANDRE OU L'INNOCENCE DÉLIVRÉE *(Clitandre sau inocența eliberată)*, tragicomedie [acțiunea se petrece în castelul regelui Scoției, în vecinătatea unei păduri].

„[...] În forma în care dau această piesă publicului, cred că nu am nimic comun cu majoritatea scriitorilor moderni, decît puțină varietate" (1632).

1633 publ. în 1634 — LA VEUVE OU LE TRAÎTRE TRAHI *(Văduva sau trădătorul pedepsit)*, comedie [acțiunea se petrece la Paris].

„S-a înălțat soarele, retrageți-vă stele!" (G. de Scudéry, 1633).

„*Văduva* [...] înseamnă apariția piesei de bulevard" (O. Nadal, 1948).

1634 publ. în 1637 — LA GALÉRIE DU PALAIS OU L'AMIE RIVALE *(Galeria palatului sau prietena rivală)*, comedie [acțiunea se petrece la Paris].

„Dintre cele șase comedii cărora le-am dat viață, dacă aceasta nu este cea mai bună, este totuși cea mai norocoasă" (P. Corneille, 1637).

„În *Galeria palatului* Corneille înnoiește psihologia și resortul intrigii amoroase" (O. Nadal, 1948).

Scanned with OKEN Scanner

1634 publ. în 1637 LA SUIVANTE *(Dama de companie)*, comedie [acțiunea se petrece la Paris].

„Corneille precizează în *Dama de companie* un fel de comic ce se naște în întregime din feeria echivocului și a quiproquo-ului și pe care îl face să scînteieze" (O. Nadal, 1948).

1635 publ. în 1637 LA PLACE ROYALE OU L'AMOUREUX EXTRAVAGANT *(Piața regală sau îndrăgostitul smintit)*, comedie [acțiunea se petrece la Paris, în Piața Regală].

„De-abia cu *Piața regală* Corneille descoperă într-adevăr conflictul dintre iubire și libertate" (O. Nadal, 1948).

1635 publ. în 1639 MÉDÉE *(Medeea)*, tragedie [acțiunea se petrece la Corint].

„Aci veți găsi crima pe carul ei triumfal" (P. Corneille, 1639).

1636 publ. în 1639 L'ILLUSION COMIQUE *(Jocul amăgirii)*, comedie [acțiunea se petrece la țară, în apropierea peșterii locuite de vrăjitor].

Scanned with OKEN Scanner

„Pot să spună cît or vrea despre invenție că este bizară și extravagantă, ea este nouă" (P. Corneille, 1639).

Jocul amăgirii, în românește de C. Borănescu-Lahovary și Iosif C. Mătăsaru, E.S.P.L.A., 1956.

1636 publ. în 1637 LE CID *(Cidul)*, tragedie[acțiunea se petrece la Sevilla].

„Este frumos ca *Cidul*" (afirmație devenită zicală pe vremea lui Corneille).

„Mulțimea a fost atît de numeroasă la ușa noastră și sala noastră s-a aflat atît de neîncăpătoare, încît toate ungherele teatrului care serveau de adăpost pajilor au fost locuri de favoare pentru «cordoanele albastre» iar scena a fost de regulă împodobită cu cavalerii ordinului" (Mondory, interpretul lui Rodrigo, într-o scrisoare către Guez de Balzac din 18 ianuarie 1637).

„INGRATULE! Dă-mi *Cidul* înapoi pînă la ultimul cuvînt,
Atunci vei ști, cioară jumulită,
Că mintea cea mai vană e adesea cea mai tîmpă,
Și că, la urma urmei, îmi datorezi întreaga ta glorie."
(Epistolă familiară a d-lui Mairet către dl. Corneille; vorbește Guilhelm de Castro, 1637).

Scanned with OKEN Scanner

Cidul, în românește de Al. G. Drăghicescu, București, Tip. Dor. P. Cucu, 1883. *Cidul*, tradus de Șt. O. Iosif, București, Biblioteca pentru toți, 1911.

1640 publ. în 1641 HORACE *(Horațiu)*, tragedie [acțiunea se petrece la Roma, în casa Horaților].

„Horațiu a fost condamnat de către duumviri, dar a fost iertat de popor" (P. Corneille, 1642).

„Este o părere destul de generală cum că această piesă ar putea trece drept cea mai frumoasă dintre ale mele dacă ultimele acte ar corespunde primelor. Toți socotesc că moartea Camillei strică sfîrșitul" (P. Corneille, 1641).

„Aș fi fost de părere, pentru a împăca deopotrivă istoria și buna-cuviință a piesei, ca această fată disperată (Camille) văzîndu-și fratele cu sabia în mînă, să se fi aruncat în ea; astfel ea ar fi murit de mîna lui Horațiu, și acesta ar fi fost demn de milă, precum un nefericit nevinovat; istoria și teatrul ar fi fost de acord" (Abatele d'Aubignac, 1657.)

Horațiu, în românește de G. Sion, București, Typographia laboratorilor români, 1875. *Horațiu*, în românește de Victor Eftimiu în colab. cu Petru Manoliu, E.S.P.L.A., 1956.

Scanned with OKEN Scanner

1640 publ. în 1643 CINNA OU LA CLÉMENCE D'AUGUSTE *(Cina sau clemența lui August)*, tragedie [acțiunea se petrece la Roma].

„Îi zugrăvește pe romani; aceștia sînt mai mari și mai romani în versurile lui decît în istorie" (La Bruyère, 1688).

1640 publ. în 1643 POLYEUCTE MARTYR *(Polyeucte martir)*, tragedie creștină [acțiunea se petrece la Melitena, capitala Armeniei, în palatul lui Felix].

„Excluderea persoanelor cu totul virtuoase care cad pradă nenorocirii îi alungă pe martiri de pe scenele noastre. *Polyeucte* a reușit în pofida acestei maxime" (P. Corneille, 1660).

„Există oare ceva mai sec și mai neplăcut decît ceea ce este sfînt în această lucrare?" (Prințul de Conti, 1667).

POLIECT, în românește de Corneliu Moldovanu și D. Nanu, București, Căminul Biblioteca, no. 14—15, 1916.

1641 publ. în 1643 LA MORT DE POMPÉE *(Moartea lui Pompei)*, tragedie [acțiunea se petrece la Alexandria în palatul lui Ptolomeu].

„Am scris *Pompei* pentru a-i mulțumi pe cei care găseau că versurile din *Polyeucte* nu

sînt la fel de măreţe ca cele din *Cinna* şi pentru a le arăta că ştiu să regăsesc acest ton cînd subiectul îl cere" (P. Corneille, 1644).

1642 publ. în 1644 LE MENTEUR *(Mincinosul)*, comedie [acţiunea se petrece la Paris].

„...nici un interes în această piesă; se susţine numai prin confuzii şi minciuni comice" (Voltaire, 1762).

Mincinosul, în româneşte de N. Tincu, Tipografia F. Göbl., 1895.

1643 LA SUITE DU MENTEUR *(Urmarea Mincinosului)*, comedie [acţiunea se petrece la Lyon].

1644 publ. în 1647 RODOGUNE, PRINCESSE DES PARTHES *(Rodoguna, principesa parţilor)*, tragedie [acţiunea se petrece la Seleucia, în palatul regal].

„...Întruneşte totodată frumuseţea subiectului, noutatea ficţiunii, vigoarea versurilor, facilitatea expresiei, soliditatea raţionamentului, flacăra patimilor, duioşiile iubirii şi ale prieteniei; şi această fericită îmbinare este întocmită astfel încît să se înalţe din act în act" (P. Corneille, 1660).

Scanned with OKEN Scanner

1645 publ. în 1646 THÉODORE, VIERGE ET MARTYRE *(Teodora, fecioară și mucenită)*, tragedie creștină [acțiunea se petrece la Antiohia, în palatul guvernatorului].

„Reprezentația acestei tragedii nu a făcut mare vîlvă..." (P. Corneille, 1660).

1647 publ. în 1647 HÉRACLIUS, EMPEREUR D'ORIENT *(Heraclius, împărat al Orientului)*, tragedie [acțiunea se petrece la Constantinopol].

„Poemul este atît de încîlcit încît cere o atenție nemaipomenită. Am văzut spirite foarte agere și persoane de la Curte dintre cele mai calificate plîngîndu-se de faptul că reprezentația obosea mințile la fel de mult ca un studiu serios. Și totuși a plăcut; dar cred că trebuie văzut de mai multe ori pentru a fi înțeles pe deplin" (P. Corneille, 1660).

Eraclie, împărat al răsăritului, în românește de D. I. Roset, Editura Librăriei H. Steinberg, 1831 (în chirilice).

1650 publ. în 1651 ANDROMÈDE (Andromeda), tragedie [acțiunea se petrece în Etiopia, în orașul-capitală Cephea, în vecinătatea mării].

„Scopul meu principal a fost, aci, să placă ochilor prin strălucirea și diversitatea spectacolului, și nicidecum să interesez mintea prin

forța raționamentului sau inima prin duioșia sentimentelor" (Corneille, 1651).

Dintre cele cîteva mii de persoane de toate condițiile, care au asistat la reprezentații, nu a fost una care să fi plecat altfel decît foarte mulțumită, fără să fie exceptate cele care au văzut-o de zece sau de douăsprezece ori; căci în fiecare zi pot fi găsite atîtea farmece noi, încît ele nu pot fi gustate deplin în timpul celor trei ceasuri cît durează reprezentația și care par întotdeauna prea scurte" (Cronica spectacolului, în *La Gazette*, nr. 27/1650, p. 245—260).

1650 publ. în 1650 DON SANCHE D'ARAGON *(Don Sanche de Aragon)*, comedie eroică [acțiunea se petrece la Valadolid].

„Iată un poem de o specie nouă, și care nu-și află modelul la cei vechi" (P. Corneille, 1650).

1651 publ. în 1651 NICOMÈDE *(Nicomed)*, tragedie [acțiunea se petrece la Nicomedia, în regatul Bitiniei].

„Duioșia și pasiunile care trebuie să fie sufletul tragediilor nu-și găsesc locul aci: domnește singură măreția curajului care-și privește nenorocirea cu o privire atît de disprețuitoare, încît aceasta nu-i va putea smulge nici o tînguire" (P. Corneille, 1651).

Nicomed, în românește de Victor Eftimiu în colab. cu Petre Manoliu, E.S.P.L.A., 1956.

1652 publ. în 1653 PERTHARITE, ROI DES LOMBARDS *(Pertharite, regele lombarzilor)*, tragedie [acțiunea se petrece la Milano].

„Faima proastă pe care publicul a făcut-o acestei lucrări mă înștiințează că a sosit timpul să mă retrag [...]. Este mai bine să-mi iau singur rămas-bun din voia mea decît să aștept să fiu poftit să plec; și este drept ca după douăzeci de ani de muncă să încep să-mi dau seama că sînt prea bătrîn pentru a mai fi la modă [...]. Nu voi spune nimic pentru justificarea lui *Pertharite:* nu-mi stă în obicei să mă opun judecății publicului..." (P. Corneille, 1652).

1659 publ. în 1659 OEDIPE *(Oedip)*, tragedie [acțiunea se petrece la Teba].

„*Oedip*-ul d-lui Corneille, ultima lucrare a acestui autor celebru și în care, după ce a făcut atîtea altele de o putere atît de minunată, a reușit totuși cu atîta desăvîrșire, încît, întrecîndu-se pe sine însuși, a meritat un surplus de laude de la toți cei care s-au aflat la reprezentarea acestei capodopere" (Cronica spectacolului, în *La Gazette* a lui Renaudot, 15 februarie 1659).

Scanned with OKEN Scanner

1660 publ. în 1661 LA TOISON D'OR *(Lîna de aur)*, tragedie [acțiunea se petrece la Colchos].

1662 publ. în 1662 SERTORIUS *(Sertorius)*, tragedie [acțiunea se petrece la Nertobrige, oraș din Aragon, cucerit de Sertorius, azi Catalaiud].

De opt zile spiritele luminate
Nu mai vorbesc în tot Parisul
Decît de ultima minune
De marele Corneille produsă
Care după cît se spune
Are mai multe frumuseți decît *Cidul*
Mai multă putere și grație
Decît *Pompei* și *Horațiu*,
Mai multe farmece
Decît neîntrecutul *Cinna*
Decît *Oedip* și *Rodoguna*
A cărei glorie e puțin comună
Și chiar decît *Heraclius*,
Anume, marele *Sertorius*,
Care la teatrul Marais este jucat.

(Cronică rimată de Loret, în *La Muse historique* din 4 martie 1662).

1663 publ. în 1663 SOPHONISBE *(Sophonisba)*, tragedie [acțiunea se petrece la Cyrtia, capitala regatului Syfax, în palatul regelui].

1664 publ. în 1665 OTHON *(Othon)*, tragedie [acțiunea se petrece la Roma, în palatul imperial].

„Corneille a dat citire prin tot Parisul unei piese care nu a fost încă jucată. Este încoronarea lui Othon. Nu a ales acest subiect decît pentru a face să continue gratificațiile regelui față de el; căci nu-i pune pe conjurați să-l prefere pe Othon lui Pison decît pentru motivul, spun ei, că Othon va guverna el însuși și că este o plăcere să lucrezi sub autoritatea unui principe care ține singur cîrma [...]. Are să ne aducă pe scenă întreaga politică a lui Tacit, așa cum mai adusese toate declarațiile lui Lucanius" (Tallemant des Réaux, 1664).

1666 publ. în 1666 AGÉSILAS *(Agesilas)*, tragedie [acțiunea se petrece la Efes].

1667 publ. în 1668 ATTILA, ROI DES HUNS *(Atila, regele hunilor)*, tragedie [acțiunea se petrece în tabăra lui Atila, în Noricum, parte din Iliria].

„După Agesilas, vai! /După Atila, stai!" (Boileau, 1666).

1670 publ. în 1671 TITE ET BÉRÉNICE *(Titus și Berenice)*, comedie eroică [acțiunea se petrece la Roma, în palatul imperial].

Scanned with OKEN Scanner

1671 PSYCHÉ *(Psiche)*, comedie-balet (în colaborare cu Molière, Quinault și Lulli).

1672 publ. în 1673 PULCHÉRIE *(Pulcheria)*, comedie eroică [acțiunea se petrece la Constantinopole, în palatul imperial].

„Sînt nebună după Corneille; ne va da din nou *Pulcheria*, unde vom revedea

Mîna care-a schițat / Sufletul marelui Pompei și mintea lui Cinna.

Totul trebuie să se plece în fața geniului său" (Doamna de Sévigné, scrisoare către doamna de Grignan, 9 martie 1672).

„*Pulcheria* nu a reușit" (Doamna de Coulanges, scrisoare către doamna de Sévigné, din 24 februarie 1673).

1674 publ. în 1675 SURÉNA, GENERAL DES PARTHES *(Surena, general al parților)*, tragedie [acțiunea se petrece la Seleucia, pe Eufrat].

1682 Publicarea, sub îngrijirea lui Corneille, a unei ediții complete a teatrului său.

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE CRITICĂ

Gustave Lanson — *Le héros cornélien et le „généreux" selon Descartes* în *Hommes et livres*, Lecène et Houdin, 1895.

Gustave Lanson — *Corneille*, Hachette, 1898.

Nicolae Iorga — *Teatrul lui Corneille*, în *Istoria literaturilor romanice în dezvoltarea și legăturile lor*, 1918.

Nicolae Șerban — *Les Comédies de Corneille*, Iassy, 1922.

René Bray — *La tragédie cornélienne devant la critique classique*, Hachette, 1927.

Bernard Dort — *Pierre Corneille*, Gallimard, 1936.

Octave Nadal — *Le sentiment de l'amour chez Pierre Corneille*, Gallimard, 1948.

Louis Herland — *Corneille par lui-même*, Ed. du Seuil, 1954.

Cezar Petrescu — *Pierre Corneille — veacul, omul și opera sa, Studiul introductiv* al ediției *Teatru*, E. S. P. L. A. [1956], 57 p.

Scanned with OKEN Scanner

Maurice Descotes — *Les grands rôles du théâtre de Corneille*, Presses Universitaires de France, 1962.

Serge Doubrovsky — *Corneille et la dialectique du héros*, Gallimard, 1963.

Elena Vianu — *Moraliști francezi*, Editura pentru literatură, 1963.

Elena Vianu — *Teatrul clasic francez*, în *Oameni și idei*, Editura pentru literatură universală, 1968.

Scanned with OKEN Scanner

REFERINȚE CRITICE

Se întîmplă cu anumite piese ceea ce se întîmplă cu anumite vietăți din natură, care de departe par niște stele, iar de aproape nu sînt decît niște viermișori.

Vreau așadar să dovedesc împotriva acestei piese, *Cidul:* — că subiectul ei nu face doi bani; că încalcă principalele reguli ale poemului dramatic; că este lipsită de judecată în desfășurarea ei; că are multe versuri proaste; că aproape tot ce are frumos a fost furat.

În *Cid* nodul gordian nu are nevoie de un Alexandru pentru a-l desface. Nu se vede acolo nici o diversitate, nici o intrigă, nici un nod. Și cel mai puțin perspicace dintre spectatori ghicește, sau mai bine-zis vede sfîrșitul aventurii de îndată ce a început.

Ximena este scandaloasă, dacă nu chiar depravată.

Georges de Scudéry, *Observations sur le Cid*, 1637.

Chiar și învățații trebuie să tolereze cu oarecare indulgență încălcările regulilor dintr-o lucrare care nu ar fi avut fericirea să placă atît de mult publicului dacă nu ar avea calități ce nu se găsesc adesea.

Scanned with OKEN Scanner

Cel puțin, nu se poate nega că Ximena este, împotriva bunei-cuviințe a sexului ei, îndrăgostită prea simțitoare și fiică prea denaturată... Noi o dezaprobăm pentru că dragostea ei întrece simțul datoriei și pentru că în timp ce îl urmărește pe Rodrigo, îi dorește totodată izbînda.

Jean Chapelain, *Sentiments de l'Académie sur le „Cid"*, 1637.

Dacă este vinovat Cidul, este vinovat de o crimă care și-a primit răsplata; dacă este pedepsit, este după ce a triumfat; dacă trebuie ca Platon să-l surghiunească din republica lui, trebuie ca surghiunindu-l să-l încunune cu flori și să nu-l trateze mai rău decît l-a tratat mai înainte pe Homer.

Guez de Balzac, *Scrisoare către Georges de Scudéry*, 19 decembrie 1637.

În loc să încerce să-l înduioșeze pe rege, Ximena îi spune vorbe de duh, iar regele ar trebui să-i spună: «Mai lasă, frumușico, ai tu minte frumoasă, dar nu ești prea îndurerată».

Jugement sur „le Cid" (Judecată asupra „Cidului"), compusă de un burghez din Paris, epitrop al parohiei sale, 1637.

Este greu de închipuit cu ce aprobare unanimă a fost primită această piesă de Curte și de public. Nimeni

nu se sătura să o vadă, nu se vorbea de nimic altceva la întruniri, fiecare știa părți pe de rost, copiii erau puși să o învețe, iar în mai multe locuri din Franța expresia «este frumos ca „Cidul"» ajunsese proverbială.

Paul Pellisson, *Relation contenant l'histoire de l'Académie française*, 1653.

Este greu de crezut ca Rodrigo, încă plin de sîngele tatălui Ximenei pe care l-a ucis, să se ducă la această fată, nici ca ea să-l primească; totuși, convorbirea lor este plină de sentimente atît de frumoase încît mulți n-au băgat de seamă acest defect, iar cei care l-au văzut, l-au tolerat.

Abatele d'Aubignac, *Pratique du théâtre*, 1657.

În van de *Cid*, ministrul potrivnic lui se leagă, Parisului, Ximena, ca lui Rodrig i-e dragă.

Boileau, *Satira IX*, 1667.

Cidul n-a avut de partea lui, la apariție, decît un glas: glasul admirației. S-a dovedit mai tare decît autoritatea și urzelile politice care au încercat în zadar să-l nimicească. A întrunit, în favoarea lui, oameni cu păreri și simțăminte veșnic opuse — mărimile și poporul. Toți sînt deopotrivă de mîndri să-l știe pe dinafară și, cînd sînt la teatru, s-o ia înaintea actorilor

Scanned with OKEN Scanner

care-l rostesc. În sfîrșit, *Cidul* este una din cele mai frumoase poeme care se pot plăsmui.

Jean de La Bruyère, *Les Caractères*, I, 30, 1688.

Corneille a avut de luptat împotriva secolului său, a rivalilor și a cardinalului de Richelieu.Nu voi repeta aci ce s-a scris despre *Cid*. Voi remarca numai că Academia, în judicioasa hotărîre dată în diferendul dintre Corneille și Scudéry, a căutat prea mult să fie pe placul cardinalului de Richelieu, condamnînd dragostea Ximenei. A-l iubi pe ucigașul tatălui său și a urmări totuși răzbunarea acestui omor era un lucru admirabil. A-ți învinge dragostea ar fi fost o greșeală capitală în arta tragică, care constă îndeosebi în luptele inimii. Dar această artă era necunoscută tuturor pe atunci, excepție făcînd însuși autorul.

Voltaire, *Le Siècle de Louis XIV*, 1751.

Un tînăr care nu ar admira *Cidul* ar fi tare nefericit; nu ar răspunde cum se cuvine pasiunii și vocației vîrstei sale.

Sainte-Beuve, *Critiques et portraits littéraires*, 1832.

...În tragedie, iubirea urmează întocmai cunoașterea; pe măsură ce cunoașterea se sfîrșește, iubirea se transformă, și este purtată din obiect în obiect, de la cel mai puțin perfect la cel mai perfect.

Scanned with OKEN Scanner

De aici rezultă și caracterul foarte special și foarte original pe care îl capătă la Corneille lupta dintre pasiune și datorie. Dacă iubirea este o virtute a inimilor mari, pare o contradicție să o combați. Într-adevăr, iubirea este o datorie pe care o plătim virtuții. Dacă trebuie să cedeze onoarei, nu este deloc pentru motivul invocat de obicei, că ar fi de ordin inferior; nu, dimpotrivă, este rațională; și nici Ximena, nici Rodrig nu se gîndesc să roșească sau să se lepede de ea. Dacă ei acționează împotriva iubirii, este în însuși interesul iubirii. Subtilitate aparentă, totuși ușor de conceput. Căci fiecare strădanie a lor împotriva iubirii îi ridică la un grad mai înalt de eroism care este îndreptățit să capete o mai mare sumă de dragoste. Astfel sufletele lor se îmbrățișează mai strîns tocmai cînd actele lor se opun cel mai mult, și patima lor se hrănește din tot ceea ce făptuiesc împotriva ei. De dragul Ximenei a ascultat Rodrig glasul datoriei de fiu mai degrabă decît pe cel al datoriei de îndrăgostit.

Gustave Lanson, *Le héros cornélien et le „généreux" selon Descartes*, în *Hommes et Livres*, 1895.

Toți acești eroi, toate aceste eroine au cabinetele de toaletă ale epocii lui Corneille, cum au deprinderile de spirit, gesturile și schimele aceleiași. Chimena, eroina lui *Le Cid*, va cere timp pentru a-și „potrivi fața":

Remettre mon visage un peu plus a loisir.

Și la fiecare pas vom găsi și ideile politice ale monarhiei absolute, care, supt Ludovic al XIII-lea se impune și prin aspra mînă poruncitoare a cardinalului de Richelieu.

Dar figurile sînt greșite — *mai toate figurile de bărbați*, cu *deosebire*. Ele se strîmbă hîd la noi atunci cînd trebuie să ni prezinte fața celui mai nobil și mai senin, mai *uman* eroism. Și totodată, fiindcă obișnuința rafinatei vieți sociale contemporane, plină de convenții și de forme, intervine fără voie, nu odată se trece de la încremenirea cea mai trufașă la explicațiile raționaliste care-i scad puterea.

Astfel, pălmuit, tatăl lui Rodrig poftește pe acela care l-a insultat așa de sîngeros, să «isprăvească, luîndu-i viața» și adaugă că pentru întîia oară în istoria familiei sale se întîmplă așa ceva...

Legăturile dintre Rodrig și Chimena sunt tot așa de puțin naturale. E neomenos a pune în față, imediat, pentru lungi discuții de dreptate, care uneori degenerează în riposte de operă... pe ucigașul tatălui și pe fata care urmărește răzbunarea acestuia.

Și Chimène nu s-ar putea coborî niciodată, în puterea care o îndeamnă la această sîngeroasă răsplătire — și e o întrebare dacă poate fi un miez tragic chiar în conflictul dintre un *sentiment*, care e iubirea, și între un *simț*, care e al datoriei — la cochetării de copilă, la nenereli de logodnică față de omul cu mîinile pline de sîngele părintelui ei. Și, totuși, o vedem urîndu-i să biruie-n lupta pe care tot dînsa i-a impus-o, ori recomandîndu-i să nu fie văzut.

Nicolae Iorga, *Istoria literaturilor romanice în dezvoltarea și legătura lor*, 1918.

Totul [la Corneille] nu este decît orgoliu, exagerare, pedantism, necunoaștere a naturii umane, cinism și dispreț față de adevărurile cele mai elementare ale

moralei. Îi pui pe copii să învețe pe de rost o piesă *(Cidul)* scrisă de altfel în stilul *Turnului Nesle* (de Dumas-tatăl) în care afli că insultele nu pot fi spălate decît în sîngele celui care a jignit.

Paul Claudel, *Lettre à Brasillach*, 1937.

Rodrigo nu regretă și nu reneagă moștenirea primită — moștenire de onoare — și geniul lui propriu va consta tocmai în a lumina printr-însa dragostea lui. În pofida legăturii care-l leagă de vechea generație, el nu se mai simte în întregime solidar cînd descoperă la tatăl său o lipsă de înțelegere atît de totală pentru drama amoroasă pe care a trăit-o. Don Diego nici nu a bănuit tragedia prin care a trecut fiul său. Pentru el numai societatea, și nu dragostea, depinde de onoarea al cărei caracter feudal nu l-a înțeles niciodată. Mai face parte din înalta epocă a cavalerilor a căror misoginie este cunoscută. Viteazul cavaler arată adesea față de femeie o morgă disprețuitoare din care a rămas aci cîte ceva. Cu Rodrigo eroismul cavaleresc, fără a-și pierde nimic din virtuțile primitive, se întoarce hotărît către ființa iubită.

O. Nadal, *Le sentiment de l'amour dans l'oeuvre de Pierre Corneille*, 1948.

Piesa este plină de aforisme care cu tot aspectul lor foarte general pot fi interpretate ca o condamnare a politicii lui Richelieu așa cum o vedeau contemporanii. Este puțin probabil ca P. Corneille să fi voit aceasta

în mod conștient. El traducea sentimente răspîndite la cei din jurul său, o opinie publică spontan potrivnică despotismului însuși, cînd nu se gîndea hiar să-l combată. Piesa *Cidul* cu formulele sale intransigente asupra duelului, onoarei și apărării acesteia cu armele, cu cele două dueluri la fel de glorioase pentru erou, cu atmosfera sa de mîndrie și de indisciplină, nu avea desigur nimic care să sprijine în conștiința publicului ideile lui Richelieu. În glasul lui don Gormas, și chiar în ale lui Rodrig și don Diego, publicul putea să recunoască, cum spune Sainte-Beuve *(Nouveaux lundis*, vol. VII) «ecoul acelei aroganțe trufașe și feudale pe care Richelieu de-abia termina să o doboare și să o niveleze» [...]. Legea onoarei feudale este pusă aici mai presus de autoritatea regală, foarte slab apărată de regele însuși, suveran îngăduitor și întotdeauna împăciuitor.

Paul Bénichou, *Morales du grand siècle*, 1948.

Cidul lui Pierre Corneille a despicat în mărăcini și bălării calea cea nouă. A deschis alte orizonturi. A făcut să vibreze în sensibilitatea omenească și în cugete o coardă care încă nu mai sunase. *Cidul*, piatră de temelie a teatrului francez. *Cidul*, cea mai veche tragedie a acestui teatru ilustrat de atîtea glorioase creații ; cea mai veche, și totuși cea mai tînără, cea mai patetică și cea mai optimistă tragedie, fiindcă se încheie cu triumful tinereții, cu triumful iubirii, cu triumful vieții.

Cezar Petrescu, *Cuvînt înainte* la *Cidul* de Pierre Corneille, 1955.

Scanned with OKEN Scanner

Pentru întîia oară, prin Ximena și don Rodrigo, acum trei veacuri și ceva, Pierre Corneille proclamase în numele spiritului specific poporului său prioritatea voinței și dreptul omului de a înfrunta fatalitatea exterioară și interioară, acel „nemesis" antic al atrizilor, al victimelor resemnate și pasive; proclamase prioritatea rațiunii și victoria rațiunii...

Cezar Petrescu, *Prefață* la Pierre Corneille, *Teatru*, 1956.

În general, nu mai trebuie să revenim azi asupra faptului că *Cidul* exprimă preocupările adînci ale unei aristocrații în căutarea originilor sale feudale: mari seniori, puterea caselor lor rivale, dueluri, care au putut fi puse din nou, cu precizie, în gradația lor juridică și în semnificația lor sociologică. Au fost perfect puse în lumină aspectele militare, politice, sociale și morale ale acestei întoarceri la trecutul cavaleresc — trecut asupra căruia critica modernă nu-și face nici o iluzie: în piesă nu există o imagine *d'Epinal* tradițională a bravurii fără frică și neîntinată, ci, după puternica expresie a lui G. Couton, un adevărat «rasism feudal», cu caracter internațional și nobiliar, din care a fost eliminată orice ură mistică a «judecății lui Dumnezeu» și care se întemeiază numai pe «senina cruzime a legii celui mai tare».

Măreția lui Rodrigo — și aceasta înseamnă încununarea eroului pe planul iubirii — nu constă în a refuza fără șovăire Eul Vieții și al Sentimentului, ci de a înnoi, de a inventa *dragostea* la un nivel liberator. Tot așa cum se va descoperi «războinic», înfruntîndu-l

pe conte cu primejdia vieții, se va descoperi îndrăgostit *înfruntînd-o* pe Ximena.

Serge Doubrovsky, *Corneille et la dialectique du héros*, 1963.

Conceptul «sîngelui», ca simbol al virtuților transmise și al legăturii sacre cu trecutul, ocupă un loc de seamă în tragedia corneliană. Faimoasa «idee a datoriei», despre care s-a vorbit atît la Corneille, nu este nimic altceva decît o formă a acestei legături cu trecutul familiei și al castei. Ea intră adeseori în conflict cu morala «bunului-simț». Eroii cornelieni făptuiesc fără șovăială crime pentru a-și susține «gloria», «*par point d'honneur*», dorind să afirme personalitatea lor gigantică, al cărei merit constă tocmai în a depăși legea, bună pentru oamenii obișnuiți: «*Meurs ou tue*» (Mori sau ucide), îi spune Don Diègue fiului său, și Rodrigue înțelege că trebuie să ucidă și nu să se omoare, căci altfel este menit să-ndure

...ca Spania să spună
Că n-am știut să-mi apăr onoarea casei mele?

Elena Vianu, *Moraliștii francezi*, 1963.

...Doreau ca dragostea lor să nu fie înjosită de vreo dezonoare. Și iată-i gata să-și jertfească iubirea tocmai din iubire. La școală învățasem că pasiunea, la Corneille, se pleacă totdeauna în fața datoriei. Astăzi descoperim că în opera lui Corneille nu de datorie este vorba, că pasiunea cedează în fața unei alte pasiuni mai puternice și mai atotcuprinzătoare; că dragostea se pleacă în fața înaltei ei prețuiri și trăirii ei la un

mai înalt nivel; că omul este fericit abia atunci cînd i se încredințează o misiune, căreia i se jertfește cu bucurie, că există inși care nu concep să trăiască decît în orgoliul unui superb destin. Asemenea sentimente îndrăznețești exaltate sînt menite a fi înțelese de tinerii de azi, în împrejurările pe care le trăim. [...] *Cidul* este o piesă tînără, arzînd de focul tinereții.

Elena Vianu, *Oameni și idei*, 1968.

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

Tabel biobibliografic 7
Cuvînt înainte 25
Date și împrejurări..... 25
Polemica „Cidului“ 28
Surse și izvoare..... 31
Corneille și Guilhelm de Castro.. 31
Tragedie sau tragi-comedie? 35
Tehnica dramatică 37
Eroism, tragism și optimism 40
Artă. Lirism și poezie 41
Interpreți 41
„Cidul“ la Operă 42
„Cidul“ în limba română 43

CIDUL, traducere de Șt. O. Iosif..... 145

Analiză de Pierre Corneille..... 149
Tablou cronologic al pieselor lui Pierre Corneille 163
Bibliografie critică 177
Referințe critice 179

Scanned with OKEN Scanner

Lei 7,25

Seria de TEXTE COMENTATE – Lyceum
are menirea să contribuie
la înțelegerea și interpretarea
operelor fundamentale
din tezaurul literaturii române
și universale,
oferind modele de analiză literară.
Această serie utilizează texte
reproduse după ediții definitive,
încorporînd fie o singură lucrare,
fie o riguroasă selecție
din creația aceluiași scriitor.
Aparatul critic este alcătuit
dintr-un amplu comentariu
al textului ales,
note de subsol
tabele sinoptice,
o bibliografie
și un capitol
de referințe critice.

100026050804931

AU APĂRUT: ALECSANDRI, Pasteluri
MACEDONSKI, Poemele «Nopților»
SADOVEANU, Baltagul
EMINESCU, Scrisori

Scanned with OKEN Scanner